

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

EEN ORTHOGRAPHISCHE E-LEGIE

OF

Dr. L. A. TE WINKEL'S
E-SPELLING EN UITSpraak DER GÖTHISCHE AI, NAAR
AANLEIDING VAN HAAR STRIJD TEGEN DE GEWESTE-
LIJKE UITSpraak EN ZEKERE VERSCHIJSelen IN
EEN PAAR RAVENNATISCHE OÖRKONDEN UIT DE
6de EN 7de EEUW, TAALVERGELIJKEND
BESCHOUWD,

DOOR

J. BECKERING VINCKERS,

Leeraar aan het Stedelijk Gymnasium te Kampen.

Wir würden uns innerhalb unsrer Sprache
verirren, wollten wir nicht ihre eigne Regel
oben an stellen.

Grimm D. G. 1°, 558.

It is a mistake that dialects are everywhere
corruptions of the literary Language.

Max Müller, the Science of Language, p. 51.

TE KAMPEN, BIJ
B. L. VAN DAM.
1864.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

2188 7879

Digitized by Google

3174 E48.

EEN ORTHOGRAPHISCHE E-LEGIE.

EEN ORTHOGRAPHISCHE E-LEGIE

OF

Dr. L. A. TE WINKEL'S
E-SPELLING EN UITSpraak DER GOTHISCHE AI, NAAR
AANLEIDING VAN HAAR STRIJD TEGEN DE GEWESTE-
LIJKE UITSpraak EN ZEKERE VERSCHIJSelen IN
EEN PAAR RAVENNATISCHE OORKONDEN UIT DE
6de EN 7de EEUW, TAALVERGELIJKEND
BESCHOUWD,

DOOR

J. BECKERING VINCKERS,
Leeraar aan het Stedelijk Gymnasium te Kampen.

Wir würden uns innerhalb unsrer Sprache
verirren, wollten wir nicht ihre eigne Regel
oben an stellen.

Grimm D. G. 1³, 558

It is a mistake that dialects are everywhere
corruptions of the literary language.

Max Müller, the Science of Language, p. 51.

TE KAMPEN, BIJ
B. L. VAN DAM.
1864.

GEDRUKT BIJ S. H. TEN CATE.

E R R A T A.

Pag. VI	reg. 6	v. o.	staat een dozijn		lees ruim een dozijn
» IX	» 11	v. o.	» van o	» o van	
» XI	» 15	v. b.	» straman	» stramen	
» XII	» 9	v. o.	» en	» in	
» 9	» 16	v. o.	» formulen	» formule n	
» 27	» 14	v. o.	» Cappodocische	» Cappadocische	
» 30	» 13	v. o.	» umlant	» umlaut	
» 32	» 19	v. b.	» thelrri	» theirri	
» 35	» 10	v. o.	» een of	» of een	
» 39	» 19	v. b.	» Ποδογαίσος.	» Ροδογαίσος.	
» 50	» 17	v. b.	» spreektaal	» schrijftaal	
» 52	» 18	v. b.	» heren	» heeren	
» 56	» 10	v. b.	» Greif, Graaf	» greif, graaf	
» 58	» 8	v. b.	» gearra	» gearva	
» 64	» 19	v. b.	» ouden	» Ouden	
» 64	» 13	v. o.	» veilleicht	» vielleicht	
» 66	» 4	v. o.	» in	» is	
» 66	» 10	v. o.	» Gottesgelahrheit	» Gottesgelahrtheit	
» 74	» 13	v. b.	» Noordewie	» Noordewier	
» 79	» 1	v. b.	» σπηνοπηγία	» σκηνοπηγία	
» 82	» 15	v. o.	» Robin Hood	» Rob Roy	
» 86	» 8	v. o.	» gefingeert	» gefingerd	
» 87	» 8	v. o.	» nog	» noch	
» 88	» 7	v. b.	» stemopeneming	» stemopneming	
» 88	» 17	v. o.	» obscura	» obscura	
» 91	» 17	v. b.	» likenes	» likeness	
» 92	» 4	v. o.	» Wörterbach	» Wörterbuch	

Pag. 94	reg.	6 v. b.	<i>staat</i>	Gleichheit	<i>lees</i>	Gleichheit
› 95	›	4 v. b.	›	beit	›	beet
› 96	›	7 v. b.	›	de	›	der
› 98	›	19 v. o.	›	tongletten	›	tongletter
› 102	›	3 v. o.	›	gutteraal	›	gutturaal.
› 109	›	8 v. b.	›	stil staan	›	stil te staan
› 110	›	9 v. b.	›	vergeken	›	vergeleken
› 113	›	5 v. o.	›	stokhaak	›	stok + haak
› 116	›	10 v. o.	›	meen	›	meer
› 116	›	1 v. o.	›	ls	›	is
› 119	›	17 v. o.	›	Dootrinale	›	Doctrinale
› 127	›	17 v. b.	›	figindai	›	figinda
› 127	›	17 v. b.	›	fiant	›	fianta
› 127	›	14 v. o.	›	figend	›	figant
› 127	›	13 v. o.	›	vreecs	›	vrees
› 128	›	4 v. o.	›	bij ons	›	ons
› 133	›	7 v. b.	›	door leunen	›	doen leunen

Eenige andere kleinigheden en tallooze œ's voor æ's laat ik onaangewezen.

V O O R R E D E.

„De opene *e* is zacht in woorden, waarnaast vormen bestaan, die dezelfde of nagenoeg dezelfde beteekenis hebben, in welke de tweeklank *ei* voorkomt, of die in sommige provinciën nog met den tweeklank *ei* worden uitgesproken. Uitgezonderd is het achtervoegsel *-heden*, meerv. van *-heid*.”

Zoo luidt regel 97. 1 van: *De Nederlandsche Spelling onder beknopte regels gebragt* door Dr. L. A. Te Winkel.

Zijn de spelregels in dit verdienstelijk werk van onzen grondigen taalgeleerde, die sedert een reeks van jaren met onvermoeiden ijver zijne krachten aan de ontwikkeling der taalstudie in ons vaderland heeft gewijd, inderdaad voor *geheel* Nederland en niet voor enkele provinciën bestemd, dan is het ontegenzeggelijk van belang, dat bij die regels, welke op de gewestelijke uitspraak steunen, de verhouding dezer uitspraak tot de gestelde regels volkomen juist worde opgegeven, daar er toch zonder die juistheid gevaar bestaat, dat de provinciale speller niet *op*, maar *van* den weg zal worden gebragt. Dit gevaar overwegende heb ik mij genoopt gevoeld, eens na te gaan, in hoeverre de gewestelijke uitspraak, met welke ik het best bekend ben, werkelijk den toetsteen van scherp en zacht oplevert, waartoe regel 97 haar verheft; en 't is mij gebleken, dat een Groninger in vertrouwen op zijne uitspraak volgens genoemden

regel aan sommige woorden een scherpe *e* moet toeschrijven, die toch volgens Dr. T. W.'s afleiding een zachte eischen. Een van beide is dus hier noodzakelijk het geval: of regel 97 misleidt soms een Groninger omtrent den aard der scherpe en zachte *e*, of de afleiding van onzen leidsman gaat mank. Is genoemde regel juist, dan faalt de afleiding; houdt de afleiding steek, dan dwaalt de regel: *tertium non datur*. Behalve deze zwarigheid is mij nog een andere te voren gekomen. Ik heb namelijk tevens ontwaard, dat verscheiden woorden die, zoo Dr. T. W. juist afleidt, een scherpe *e* hebben, luidens den Gron. mond een zachte bezitten.

Daar nu van den eenen kant de geschiedenis van *dozijn* heeft bewezen, dat de afleiding tegenover de gewestelijke uitspraak ongelijk *kan* hebben, en het mij van den anderen kant steeds is voorgekomen, dat de Gron. tongval de scherpe en zachte *e*'s zeer naauwkeurig onderscheidt, heb ik onderzocht, in hoeverre het getuigenis aan dit dialect ontleend, zich, waar het met de afleiding in strijd is, op wetenschappelijke gronden laat rechtvaardigen. Ten gevolge van dit onderzoek ben ik tot de overtuiging gekomen, dat deze gewestelijke stem den toets der wetenschap zeer goed kan doorstaan, en dikwijls beter geschikt is, om ons omtrent den waren aard der verschillende Nederlandsche *e*'s intelichten, dan Dr. T. W.'s afleiding.

In den loop van mijn onderzoek heb ik ook gezien, dat de lijst achter 'de spelling' ons ten opzichte van een *dozijn* woorden in het donker laat, doordien deze daarin niet voorkomen. Deze ontbrekende heb ik mede in mijne verhandeling opgenomen en getracht de natuur hunner *e*'s langs den wetenschappelijken weg tot zekerheid te brengen.

Het nieuwe licht dat mij, onder 't zoeken, over de uitspraak der Gothische *ai* is opgegaan, heb ik, wegens hetgeen daaromtrent door Dr. T. W. in eenige der laatste afleveringen van 'de Taalgids' is ontwikkeld, niet onder de korenmate willen stellen. In hoeverre ik er èn bij dit laatste, veel betwiste punt èn bij de *e*-kwes- tie in geslaagd ben, om mijne meening wetenschappe- lijk te staven, onderwerp ik in de volgende bladen aan het bescheiden oordeel van deskundigen.

Het kan natuurlijk mijne bedoeling niet zijn, mijne landgenooten in de andere provinciën het Groningsch als het ter beslissing der *e*-spelling alleen zaligmakend dialect optedringen, veel min hen (zooals, volgens Dr. T. W.'s kluchtige bewering, bij 't aannemen der gewes- telijke uitspraak als exponent der scherpe en zachte *e* noodzakelijk zou zijn 1) te dwingen, om zich, ten ein- de de scherpe en zachte *e*'s te leeren onderscheiden, een tijdlang metterwoon in Stad en Lande te vestigen. Het is mij niet te doen, om het Gron. op den troon te plaatsen; om de bewoners der overige gewesten te leeren wat Gro- ningsch is, maar om door middel van het Groningsch, zoo- veel mogelijk gerugsteund door de tongvallen der overige Nederlandsche gewesten en de verwante talen, aan den dag te brengen wat Nederlandsch is. De verschillende Germaansche taaltakken bewandelen, gelijk in andere opzichten, zoo ook ten aanzien der scherpe en zachte *e* verschillende wegen; het Groningsch is buiten kijf een

1) 't Is immers even gemakkelijk in de lijst te zetten: *zweep*, mv. *zweepen*, Gron. *zwepe*, als: *zweep*, *zweepen*, Afs. *swip*. Zou zulk een kenmerk minder welkom zijn, omdat het niet zoo van verre komt, of zou het aanstoote- lijk zijn, dat de eene provincie hare spelling naar de uitspraak der andere richtte? Zou het verkieslijk zijn, uit louter onpartijdigheid, het vreemde te stellen boven het Nederlandsche? Dr. T. W. heeft er zelf de proef van ge- nomen, om de overige gewesten met behulp van de uitspraak van ééne pro- vincie de juiste spelling van een woord te leeren kennen; en deze proef zou ongetwijfeld gelukt zijn, zoo onze vòòrspellers zich niet juist in 't kenmerk had vergist. Zie hier achter bij *hede*.

echt Nederlandsche, scherp en zacht zeer naauwgezet onderscheidende tongval; het staat der Nederlandsche schrijftaal nader dan een der andere Germaansche talen; en wanneer dus bij tweestrijd het Gron. gebruik ook door de wetenschappelijke taalvergelijking wordt gerechtvaardigd, dan hebben wij, dunkt me, door de zoo gerechtvaardigde, dikwijls ook nog door inheemsche stemmen geschraagde, Gron. uitspraak tot leidsvrouw te nemen, meer kans, om wat echt Nederlandsch is in onze spelling uittedrukken, dan, wanneer wij, tegen de duidelijke wenken op Nederlandsch taalgebied in, een minder na verwanten, b. v. Oudnoordschen of Oudhoogduitschen gids volgen.

Vergis ik mij niet, dan doe ik door aan een binnenlander in verbond met een buitenlander den voorrang toe te kennen boven een vreemdeling, dien dusdanige steun ontbreekt, niets anders dan consequent een beginsel toetepassen, dat ook door Dr. T. W. zelve wordt gehuldigd. Want, waarom wordt door Z.W.E.Z.G. aan 't Ned. *zweven* een zachte *e* toegekend met verwijzing op het Ags. *svift*, schoon het Ohd. *sweibon* = *ferrī*, *vibrare* naast het Ags. *svæfan* van *svifan-sváf* een scherpe *e* eischt? Is het niet, omdat de inheemsche kenmerken (b. v. 't Gron. hij *zweeft* — niet *zwijs* — er langs', van iemand, die doodmager en bijna tot een schim weggeleerd is) voor een zachte *e* pleiten? Waarom wordt aan *streek* m. en vr. met verwijzing op het Nhd. *Strich* m. een zachte *e* toegewezen, hoewel 't Eng. *stroke* en 't Nhd. *Streich* een scherpe verlangen? Is het alweer niet, omdat de gewestelijke stemmen alleen van een zachte spreken, b. v. Gron. steeds *streek* nooit *strijk*: „'n gemijne *streek*,” zoowel een laaghartige handeling, Nhd. *Streich* als een slechte, gebrekkige beweging met

de schaats over 't ijs, Eng. *stroke*. 1) Hoe weet onze leidsman, dat de *e* van 't Ned. *zweep* vr. wegens de *i* van 't Ags. *svip* onz. 2) voor zacht is te houden ondanks het Ohd. *sweif* m. en 't Nhd. *Schweif* m.? Geeft niet de gewestelijke uitspraak alleen in dezen uitkomst? Waarom wordt aan *loven* = *laudare* = *prijzen* een zachte *o* toegeschreven, hoezeer 't On. *leyfa* = *prijzen* krachtens de Ned. Spelling, Bijlage II, 20, een scherpe *o* verraad? En waarom aan *loof* = *lofwerk* insgelijks een zachte verleend, niettegenstaande 't Goth. *laufs*, 3) 't On. *lauf*, Ohd. *laub* en *loub*, 't Ags. *leáf*, 't Eng. *leaf* en 't Nhd. *Laub* met hun zessen van een scherpe spreken? Geldt hier niet het binnenlandsche *lof* (*lofwerk*) met zijn korte *o* alleen meer dan al die zes buitenlan-

1) Onder anderen in dat juweeltje van Dickens getiteld: *Man in!* „I was then an eager skater: a student of the higher walks (or rather *strokes*) of the art of skating.

2) Zoo achter *zweep* vr. 't Ags. *svipe* vr., dat ook bestaat, in plaats van 't neutrum *svip* was gezet, dan zouden geslacht en uitspraak, (d. i. Gron. *zwepe*, niet *zwijpe*) beide voor de zachtheid der *e* van dit Nederl. woord spreken.

3) Het Goth. *lubs*, waarmeé Dr. T. W. de zachte *o* van *loof* = *lof* staat, heb ik niet kunnen vinden. Haalt men het misschien uit *galubs*, dat naast *galubs* bestaat in den zin van *πολυτελής*, *kwistig*?

Omtrent de *o* van *lover*, *lovertje* bewaart de lijst het stilzwijgen; en toch is de bepaling van den aard der *o* in dit woord van meer belang, dan van die in *loof-lof*, daar dit laatste als stofnaam niet licht in 't meerv. komt. Op *loof* = *lof* afgaande is de *o* van *lover*, *lovertje* natuurlijk zacht. Neemt het Nederlandsch in dit woord de vrijheid om van alle andere verwante talen af te wijken, en alleen de klankversterking te verwerpen — wie staat er ons dan borg voor, dat dit uitsluitend in dit woord het geval is? On- tegenzeggelijk blijkt uit *loof* = *lof*, dat zelfs de meest volkomene overeenstemming der buitenlandsche getuigen volstrekt nog geen onfeilbaar kenmerk van de natuur der Nederlandsche *o* is. Schreef ik een *o*-logie in plaats van een *e*-legie ik zou met het oog op *loof* = *lof*, Goth. *laufs* etc.; *verlof* Nhd. *Erlaubmiss* of *Urlaub*; *lozen*, On. *leysa*; *lof* = *prijzen*, On. *leyva*, Ags. *lofjan*, vragen, welke zekerheid wij hebben, dat de van *o* ons *doopen* overeenkomt met de *au* van 't Goth. *daubjan*, Ohd. *toufen*, Ags. *deapjan* en niet veel eer met de *y* van 't Ags. *dyppen* of de *o* van 't Ags. *dopeltan* en *dop*, *immere*, en *immersio*, en dus volgens Ned. Spell., Bijlage II, 13 en 14 zacht is? Neemt men aan dat de Ags. *e* die met *y* wisselt, omdat zij dikwijls met Goth. *au* overeenstemt, het kenmerk van een scherpe *o* is, dan komt wel is waar 't Ags. *depan* naast *dypan* de scherpheid der *o* in *doopen* mede bevestigingen, maar dan raakt de zachte *o* van *storen* weer op zeer losse schroeven; want naast het Ags. *styrjan*, waarop Dr. T. W. de zachte *o* van *storen* laat rusten, bestaat in 't Ags. ook *steran*, *styrjan*, die een scherpe verraden, vooral daar ze nog het On. *steyra* tot bondgenoot krijgcu. Beschouwt

ders? En blijft ook niet om het inheemsche *lof* = *prijs* het On. *leyfa* en om *verlof* het Nhd. *Urlaub* en *erlauben* bij 't bepalen van den aard der *o* in *loven* = *prijzen* en *veroorloven* buiten rekening? En staat het niet evenzoo geschapen met *lozen* naast *los* en 't On. *leysa*?

Geheel op dezelfde wijze nu ga ook ik te werk: *eigen* gaat bij mij boven *vreemd*, wel te staan, zoo de taalvergelijking *eigen* als onverbasterd de hand boven 't hoofd houdt. Ik wil met een sterk sprekend voorbeeld in 't licht stellen, wat ik bedoel.

Als ik bij Dr. T. W. de *e* van *streep* vr. als scherp vind opgegeven wegens het Nhd. *Streif* m., en tevens bemerk, dat ditzelfde *streep* volgens de Gron. uitspraak (*streep* of *strepe* nooit *strijpe*), een zachte *e* moet hebben, dan zoek ik door taalvergelijking volgens Dr. T. W.'s eigen beginselen uittemaken, of de wetenschappelijke afleiding hier op den dwaalweg is of de gewestelijke uitspraak. En indien ik dan bevind, dat, ten eerste, het Nhd. behalve het mannelijke *Streif* ook een vrouwelijk woord *Striefe*, dat ook *streep* beteekent, bezit,

men echter de Ags. *e* naast *y* als een onvoldoenden waarborg voor de scherphheid van een Ned. *o*, dan wordt weer de *o* van *stroopen*, Ags. *strepan*, *strypan* twijfelachtig, te meer daar 't Friesche *strupen* (b. v. in *fooltjesstruper* in Smalingerland) en 't Gron. *strupe* aantonen, dat op Nedl. taalgebied de *u* (*oe*) in dit woord, zooals in vele andere, geene klankversterking heeft ondergaan.

Ik zou hier nog meer kunnen bijvoegen ten bewijze, dat het voorkomen van een klankversterking in een der verwante taaltakken volstrekt geen onbedriegelijk symptoom is van een klankversterking binnen onze landpalen; dat de *i* en *u* (*oe*) bij ons menigmaal niet versterkt zijn, schoon dat elders wel is geschied, en dat bij keus tusschen versterkt en onversterkt, het onversterkte meer kans heeft Nederlandsch te zijn dan het versterkte. Alles wel beschouwd, blijft het onderscheiden der zachte *e* en *o* in onze spelling in vele opzichten een kansrekening, een struikelblok voor geleerden en ongelcerden, een linguïstische troetelpop, een soort *enfant terrible*, waarmee geleerd en ongelcerd ontzettend veel te stellen hebben, en waarvan we in 't eind nog weinig plezier beleven; ja dat, vrees ik, ten langeleste wegens al den last, dien het den lande berokkent, voor goed zal worden aan den dijk gejaagd. Hadden de Ontwerpers in dezen de stoute schoenen aangeetrokken en tot regel gesteld, dat voortaan de *e* en *o* voor één tusschenletter evenmin zullen verdubbeld als de *a* en de *u*, ze zouden wellicht hunne wetenschappelijke conscientie eeuwige wroeging, maar aan het spellend Nederland een groot gemak hebben bezorgd en gewerkt in den geest des tijds, die wil vereenvoudigen en al wat afgeleefd is ten grave dragen.

dan houd ik mij en om het Gron. *strepe* en om de overeenkomst van 't geslacht overtuigd, dat dit *Striefe* den aard der *e* in *streep* moet bepalen en dat die *e* dus volgens Dr. T. W.'s regel 96: „de opene *e* is zacht in woorden, die in 't Hoogduitsch *ie* hebben,” ontwijfelbaar zacht is. En in deze mijne overtuiging word ik dan ook door allerlei binnen- en buitenlandsche stemmen bevestigd. Wat, ten eerste, binnenlandsche stemmen aangaat. In Friesland, onder anderen in Opsterland, heet een lange *streep* boschland een *stripe* — en volgens regel 96 wijst de Friesche *i* een zachte *e* aan. Verder kent de Ned. schrijftaal de uitdrukkingen, *strippen*, *stripsen* en *strips* geven, d. i. slaan met een *streep* = *reep* = Nhd. *Strippe* of liever: slaan dat er *strepen*, *striemen*, *stremen* of *straman* komen, blijkens 't Hol.-Eng. woordenboek van Holtrop, alwaar we lezen: *strippen*, (*streepen*, *striepen*, 1) to *whip*, en achter *streepen*: (*geesselen*) to *whip*: — en volgens regel 87 is de opene *e* zacht in woorden, waarnaast woorden of vormen van dezelfde of nagenoeg dezelfde beteekenis bestaan, in welke een *i* voorkomt. Buitendien heeft het Eng. zoowel *strip* als *stripe*, beide = *streep* — en volgens regel 96 bewijst de Eng. *i* eene zachte *e*. Voorts heeft ook het Deensch *stribe* = *streep* — en volgens de

1) De *ie* van dit *striepen* staat, evenals die van *gierig*, in plaats van *i*; het is een zoogenaamde korte, opene *i*, welke, gelijk die van 't Gron. *wiseltje* = *wezel*, niet in *e* is overgaan, en die, als alle inheemsche opene *i*'s, met *ie* wordt geschreven. Deze *i* staat dus gelijk met de Nhd. *ie*, welke, volgens regel 96, een zachte *e* aanwijst. De *ie*, die een scherpe *e* verraaft, is in 't Gron. *ij*, in 't Overijs. *ie*, b. v. Nhd. *schief*, Gron. *schijf*, Zwartsluus *schieve*, Ags. *scáf*, On. *skeifr*, Ned. *scheef*, en omgekeerd Nhd. *Seele*, Gron. *zije*, Zwarts. *ziele*. Ags. *sával*, Eng. *soul*, On. *sál*, Goth. *saiwala*, Nedl. *ziel*. Toen *stripe*, *strime*, *vlime* etc. eenlettergrepig werden, kon men ze, met behoud van den open *i*-klank, geenszins *strip*, *strim*, *vlim* schrijven, men schreef *striep*, *striem*, *vliem*, en behield nu de *ie*, schoon noodeloos, ook in *striepen*, *striemen*, *vliemen*. Zoo zal ook *gierig* nitgegaan zijn van *gier*, zooals men *gir* moest spellen, zoodra bij ons één klinker gevolgd door één medeklinker zonder kluiker een gesloten klank voorstelde, als b. v. in *kir* van *kirren*.

Ned. Spelling 11de uitgave pag. 42 komt de Deensche *i* overeen met een zachte Ned. *e*. Ten slotte levert ons het Zweedsch een ww. *stripa* — en ook de Zweedsche *i* bewijst volgens diezelfde pag. 42, dat de daarmee overeenstemmende Ned. *e* zacht van aard is. Zoo dus 't grammaticaal geslacht en tal van getuigen iets vermogen, dan moet men wel besluiten, dat in dezen de gewestelijke uitspraak de goede leidsvrouw is en dat de wetenschappelijke afleiding ons op het dwaalspoor brengt; ten zij er een ander specifiek *reagens* besta, waardoor men de *e* van *streep* kan noodzaken hare natuur te openbaren en dat die proeve en scherpe *e* oplevert; dat geen schijn heeft. — Men ziet het, ik laat mij bij mijn onderzoek volkomen door dezelfde beginselen leiden als de geachte schrijver der Nedl. Spelling, maar kom, doordien ik meer van τὸ ὄντως ὄν en Dr. T. W. meer van τὸ θεωρητικῶς δέον uitgaat, tot andere uitkomsten, en het tegenwoordig oogenblik schijnt niet ongepast, om deze uitkomsten openbaar te maken.

Immers, bij de naderende uitgave van het Nederlandsch Woordenboek is iedereen, die meent iets te kunnen bijdragen, om het daarin optenemene op hechte grondslagen te vestigen, verplicht met dit iets te berde te komen; en hij zal te minder aarzelen, om in dezen zijn burgerplicht te vervullen, daar hij wegens de uitnoodiging door de Redactie en 't Ontwerp voor de spelling van het Nederlandsch Woordenboek gedaan, van de welkomst verzekerd is. 't Is ook voor de goede zaak van 't grootste belang, dat er niets worde vastgesteld, dan nadat het van alle kanten is bekeken; dan nadat het met de nauwlettendste zorg gewikt is en gewogen; dan nadat zooveel getuigen mogelijk voor en tegen zijn gehoord. 't Is van gewigt, dat zoo weinig mogelijk tot wet worde verheven 't geen nog aan twij-

fel onderhevig is; daar het anders te vreezen staat, eensdeels, dat de goe gemeente, om wier wille de zaak toch ook op 't touw is gezet, ziende, hoe men telkens van batterij verandert, haar vertrouwen op de wetenschap zal verliezen, en anderdeels, dat aan zekere lieden, die door hun stand in de maatschappij in dezen veel ten goede of ten kwade vermogen, en, meestal gemakshalve, de geheele nieuwe taalbeschouwing voor een subjectieve droomerij houden, in deze hunne klein-geestige minachting, tot groot nadeel voor de goede zaak, voet zal worden gegeven.

Festina lente moet, ondanks het geschreeuw over den langzamen voortgang van het Woordenboek, aangeheven door hen die niet weten wat ze doen, steeds de leus zijn en blijven. Overhaasting zou hier alles bederven; en overhaasting zou het zijn, zoo men in het in zwang zijnde stelsel van spelling veranderingen wilde invoeren, voordat de noodzakelijkheid dier veranderingen klaarblijkelijk is bewezen. Sporen van zulk een overhaasting, van overijlde veroordeeling en afschaffing van het bestaande vertoonen zich in het vervangen van *steigeren* door *stijgeren*, welk laatste woord mij een ergerlijk barbarisme toeschijnt. Ik heb dan ook de verzoeking niet kunnen weerstaan, om met de gewestelijke uitspraak en de wetenschappelijke taalvergelijking gewapend voor *steigeren* in de bres te springen.

Is het misschien uit bekrompen verkleefdheid aan het bestaande, uit blinde ingenomenheid met het gewest, waarin ik ben geboren, dat ik èn in dit èn in andere woorden de verdediging van τὸ ὄν, van 't geen werkelijk bestaat, op mij neem? Ik geloof, dat ik met dien zoo menschelijken mensch, dien armen Silvio Pellico mag zeggen: „Bramo que ciò non sia, e per quanto uno possa di sè giudice costituirse, parmi d'avere avuto

alcune mire migliori." Want, schoon ik dien anderen, maar minder edelaardigen Silvio Pellico, den man van Sulmo, den balling van Tomi uit den grond mijns harten nazeg:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos

Ducit et immemores non sinit esse sui,

de waarheid, τὸ ἔτυμον in zijne algemeene en meer beperkte, grammaticale beteekenis, gaat mij boven alles, en die alleen heb ik gezocht. En daarom zal mij ook, hoezeer ik (zooals, geloof ik, iedereen) liever gelijk heb dan ongelijk, elke terechtwijzing welkom zijn.

In mites 1) mitis, in malos asperrimus

Parata tollo cornua;

Qualis Lycambae spretus infido gener,

Aut acer hostis Bupalò.

Non, si quis atro dente me petiverit,

Inultus ut flebo puer.

Ik zou toonen zeer weinig begrip van den aard der taalstudie (vooral wat haar etymologisch gedeelte betreft) te hebben, indien ik mij niet reeds bij voorraad overtuigd hield, dat ik hier en daar zal hebben misgetast. Immers perst ook al de taalwetenschap op haar tegenwoordig standpunt haren oprechten beoefenaar niet meer gestadig de bekentenis af:

Omnia jam fiunt fieri quae posse negabam,

dan toch zeker niet zelden: *Multa* etc. Immers bijna elke nieuwe bron, die den linguist geopend wordt, brengt eenige wijziging in zijne vroegere denkwijze.

De bronnen, die mij bij mijn onderzoek ten dienste stonden, heb ik zooveel mogelijk met omzigtigheid en naauwkeurigheid gebruikt; doch haar aantal was zeer gering, en zou zeker nog veel geringer geweest zijn,

1) Commikerne tillade sig stærre Afvigelser, idet de ogsaa bruge Spondeem paa de lige Steder (2,4), kun ikke i sjette Fod. Madvig, Lat. Sprogkræere, p. 469.

zoo niet een der ijverigste. beoefenaars en oprechtste vrienden van philologie en linguïstiek met onbekrompen humaniteit zijne bibliotheek voor mij had opengezet.

Ik kan dan ook deze verhandeling de wereld niet in zenden zonder den W.E.Gestr. Heer Mr. J. C. van Berkum Bijsterbos, Griffier der Staten van Overijssel, mijnen oprechten dank te betuigen, niet alleen voor de mij in dezen zoo bereidwillig verleende hulp, maar bovenal ook daarvoor, dat hij, van 't eerste oogenblik, dat ik den voet binnen deze stad heb gezet, is begonnen mij met Jacob Grimm en diens onberekenbare verdiensten als taalgeleerde te vervolgen, en dat met eene hardnekkigheid en halsstarrigheid, die mij menigmaal aan Cato, den censor, deden denken. Want gelijk deze, na zijne terugkomst uit Afrika, elk *votum*, dat hij uitbragt, met zijn welbekend: „*Praeterea censeo Carthaginem esse delendam*”, achtervolgde, zoo plagt deze vurige bewonderaar van Duitschlands grooten taalgeleerde, in den beginne, elke onzer wetenschappelijke zamenprekingen te besluiten met iets, dat ongeveer hierop neerkomt: „*Praeterea censeo Grimmium tibi esse pernoscendum*,” dat is: „versta zooveel oude en nieuwe talen als ge wilt, om ze in het ware licht, in haar innerlijk en onderling verband te leeren kennen, dient gij onvervaard door dien zeer zuren appel heen te bijten, die in den handel bekend staat onder den naam van: *Deutsche Grammatik van Dr. Jacob Grimm*: de nasmaak zal zoet zijn.”

Ook aan den W.Ew. Z.Gel. Heer P. C. Molhuysen, onzen hooggeëerden Archivarius en grondigen oudheidkenner,

Die, grijs in kennis, jong in ijver, vast van hoofd,

Ons hier een licht ontsteekt, dat nimmer weer verdooft,
alsmede aan mijne geachte collega's, worde voor menig boek, waarmee zij mij hulpvaardig hebben ten dienste

gestaan, bij dezen mijn welmeenende dank toegebracht. De eenigzins Menippeïsche vorm, waarin ik deze orthographische verhandeling heb gegoten, moet daarin zijne verontschuldiging vinden, dat mijne *e*-zegging een ontspanning is van ernstiger bezigheden; en reeds Plato heeft het in den Philebus betuigd: *Ἀνάπαυλα τῆς σπουδῆς γίνεται ἐνίοτε ἢ παιδιὰ*; en welk een verademing is 't voor een ieder, die, jaar uit jaar in, maanden achtereen in denzelfden kring van zaken moet ronddraven, — al draaft hij ook zoo lustig als een Pindarisch renpaard —, om, zooals de *Lustige Person* in Göthe's Faust het uitdrukt:

Nach einem selbstgesteckten Ziel
In süszem Irren hinzuschweifen.

KAMPEN, den 4 Februarij, 1864.

J. BECKERING VINCKERS.

den volke ons woord te doen, — om als *schrijver* zich van zijn taak te kwijten, daartoe wordt nog oneindig veel meer vereischt; en men mag veronderstellen, dat, zoo vader Peleus den eerzamen Phoenix had opgedragen, zijnen zoon Achilles niet

μόθων τε ρητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρα τε ἔργων

maar

μόθων τε ρητῆρ' ἔμεναι γραπτῆρα τε βίβλων

te leeren, de welmeenende zoon van Amyntor, bij deze tweede opdracht vrij wat meer moeite met zijn kwekeling zou gehad hebben dan bij de eerste. Is 't ook al (zoo wij ten minste niet als Pekelaar, Zwollenaar of Antwerpenaar aan de h-ziekte laboreeren) zoo erg moeilijk niet, een woord of een lettergreep te beginnen — een woord, vooral een lettergreep aan een goed eind te brengen, dat heeft meer voeten in de aard; en met het oog hierop voelt men eerst recht het diepzinnige gelegen in de volgende woorden uit Byron's Don Juan:

Nothing so difficult as a beginning,

Unless perhaps the end, Canto IV, 1.

Of een woord zijne zaken van achteren afdoet met een zachte tongletter of met eene scherpe, d. i. of het op *d* of *t* of zelfs op *dt* uitgaat, zijn geheimen, die zich niet in één dag laten ontsluitieren. Intusschen, hoe geheimzinnig en bovenzinnelijk zij ook is, — van die achterwaartsche beweging krijgt men eindelijk den slag nog wel weg; ja *den* en *de* etc. leeren we per slot tamen wel onderscheiden, zoo we maar eerst — en dat is lang niet gemakkelijk — het geslacht van 't substantief zijn te weten gekomen. Dit zijn zeer lastige zaken, 't is waar, maar al haar lastigheid verzinkt in 't niet bij die van dat diepzinnig leerstuk, dat handelt over — de zachte en scherpe *e's* en *o's*. In weêrwil toch van alle regels ons door Weiland of Siegenbeek of wien dan

ook aan de hand gedaan, zitten wij, als een lettergreep op *e* of *o* moet uitgaan, bestendig met de handen in 't haar en vervolgens met den neus in een woordenlijst, om uit te visschen, of wij daar *één e* of *o* moeten zetten, ofte wel *twee*: en iemand die in dusdanig geval altijd, zonder gemelde woordenlijst in den arm te nemen, op staanden voet weet, wat hem te doen staat, wordt voor een heelen Piet op het stuk der orthographie gehouden. Een geboren en getogen Groninger, stadjer of landjer, evenwel, meende langen tijd in dit netelige opzigt vrij wat boven velen zijner landgenooten vooruit te hebben. Ja, ik heb, in mijne prille jeugd, menig Oldampster die geheele lastige historie der enkele en dubbele vocaalspelling van de helft harer zwarigheden hoo-ren ontdoen door dezen inderdaad zeer korten regel: *e's*, die bij ons als *ij* klinken, zijn scherp; de rest is zacht." En uit deze, aan zijn tongval ontleende, wet putte hij dan op dit punt een kalme berusting, niet minder verheven dan die, waarmeê de Abt Dangeau, bij het dreigend naderen der Fransche omwenteling van '89, op zijn schrijfflessenaar slaande, uitriep: *Avienne, que pourra, voilà quatre mille (?) verbes bien conjugués.*

Intusschen zal het toch menig speller (of spelster?) in Stad en Lande van tijd tot tijd wel een klein beetje raar om 't hart zijn geworden, als er een soort van donker besef bij hem opkwam, dat het met den provincialen regel niet recht pluis was; ja, menigeen, die wat scherper toezag, moest soms een bepaald onaangename storing in zijne bovengemelde kalmte bespeuren, als hij zich onwillekeurig gedrongen voelde van zijn regel te getuigen, 't geen die oude pruttelaar met zijne Argus-oogen en fijnen grammatischen neus K. W. Krüger getuigt van den ouden regel over den conjunctivus en optativus in Grieksche bijzinnen: *Sie empfiehlt sich*

mehr durch Kürze, als durch allgemeinere Anwendbarkeit. Zulk een speller moest toch noodzakelijk opmerken, dat *ziin buurman Pijter zoch deur ziin wiif luit* regijren, terwijl zijn spraakkunst hem gebood, de eerste *e* in den bastaarduitgang — *eren* voor zacht te houden; hij wist bij ondervinding, dat hij *ziin pillen, poeijers en plaosters bi d' apthijker haolde*; dat *eertappels en roobijten mit wat etik, peper en zolt 'n lekker eten is veur 'n lijfhebber*, en toch werd hem door zijn boek geleerd, dat *alle e's* van vreemden d. i. ongermaanschen oorsprong als zacht waren aan te merken. Allicht echter kwam hij van dergelijke gemoedsbezwaren, door den strijd tusschen theorie en praktijk ontstaan, weder terug tot de vroegere kalme bedaardheid, door dien hij, in zijne hoedanigheid van scherp toekijker, even onfeilbaar moest ontwaren, dat ook de geleerden het omtrent de spelling in 't algemeen nog volstrekt niet eens waren, en alle schrijvers van naam zich ook in andere opzigten niet ontzagen van Siegenbeeks wetgeving af te gaan. Anders wordt dat evenwel nu, daar er iemand is opgestaan, die zich veel, zeer veel moeite heeft getroost, om aan al dat weifelen, dat dobberen tusschen enkel en dubbel voor goed een einde te maken door het Siegenbeeksche stelsel op hechte, wetenschappelijke grondslagen te vestigen. Immers, heeft de wetenschap in *de Nederlandsche spelling onder korte regels* gebragt, door Dr. L. A. Te Winkel, haar laatste woord omtrent de enkele en dubbele vocaalspelling in opene lettergrepen gezegd, dan moet een Groningerlander onvermijdelijk een duurzame onplezierige gewaarwording in zijne orthographische consciëntie gevoelen, en terwijl hij zijne landgenooten in de andere provinciën, opgetogen over de kalmte, die hun door 't beslechten van den strijd wordt geschonken, elkander, in dankbare geestdrift ontstoken, met het Virgiliaansche:

O Meliboeë , deus nobis haec otia fecit!

Namque erit ille mihi semper deus; is mihi tandem
Scribere quae vellem calamo permisit acuto,
hoort begroeten, moet hij met een benepen gemoed al
zuchtende antwoorden:

Non equidem invideo; miror magis: undique totis
Usque adeo turbatur agris atque urbe misella.

'k Benijd die rust u niet, maar sta veeleer verwonderd:
Want hier in Stad en Land loopt alles glad in 't honderd.

Toetst hij namelijk zijnen op zijne provinciale uitspraak
berustenden regel aan de regels *in* of aan de woorden-
lijst *achter* 't gemelde verdienstelijke werk van Dr. Te
Winkel, dan kan hij 't zich niet langer ontveinzen, dat
zijn *e*-regel een zeer feilbare gids is.

Ten eerste toch ziet hij, dat voor de *r* in echt in-
heemsche, d. i. Germaansche woorden de *e* door hem
nooit als *ij*, maar steeds als *e* wordt uitgesproken, zoo-
dat zijne uitspraak hem in dit geval omtrent het scherpe
of zachte der *e* geheel in het duister laat.

Ten tweede merkt hij, dat het Groninger dialect in
verscheiden inheemsche woorden ook voor andere mede-
klinkers dan de *r*, *e* uitspreekt, schoon hun oor-
sprong, volgens Dr. T. W., in den Gron. tongval *ij*
zou eischen, namelijk in *fleemen*, *geesel*, *kweeken*, *leeder*,
(*ladder*), *leelijk*, *sleep*, *smeeken*, *streep*, *wees*, *zeel*, *zweem*,
en buiten deze woorden ook in 't enk. van den onvolm.
verl. tijd der aant. wijze van ongelijkvloeiende werk-
woorden, die men vervoegt als *bijten*; aangezien wij
zoowel zeggen ik *beet*, als wi *beten*, niët: ik *bijt*, wi *beten*.

Ten derde moet hij belijden, dat omgekeerd 't Gron.
soms *ij* zegt voor een *e*, die oorspronkelijk zacht was,
als: wi *wijten* voor wij *weten*; *grijnen* of liever *grainen*
holt, voor *grenen* hout; *hijde* voor *hede* (uitschot van
vlas of hennip); *nijt* van 'n schere voor *neet*.

Ten vierde moet hem blijken, dat zijne uitspraak faalt bij die woorden, waarin, volgens Dr. T. W. de *e* scherp wordt door zamentrekking; aangezien hij elke *e* na de zamentrekking nog even zoo uitspreekt als er voor, namelijk de zachte zacht, de scherpe scherp: *deupcedel* en *deupceel*, *preken* voor *prediken*, *veer* voor *veder*, *teer* voor *teder*, *zwelen* voor *zwedelen*, en daarentegen *klijren* voor *kleeren* van 'tenk. *klijd*.

Ten vijfde ziet hij, dat veel vreemde *e*'s door hem als *ij* worden uitgesproken, schoon, volgens Dr. T. W. *alle* vreemde *e*'s behalve die in *leek* en *thee* voor zacht worden gehouden b. v. *primevijren* of *plumevijren* voor *primulæ* (of *i.*) *veris*.

Ten zesde moet hij inzien, dat zijne uitspraak te kort schiet bij zulke woorden, die, meestal om hunne deftige beteekenis, in 't dagelijksch gebruik niet voorkomen, b. v. *eega*, *scheedel*, *veete*, *veeg*, *veem*, *weede*, *wenen*.

Bovendien ontwaart hij, dat hij zich omtrent de deugdelijkheid van zijn provincialismus ter onderscheiding der scherpe en zachte *e*'s in sommige woorden bij Dr. T. W. niet kan vergewissen, doordien bovengenoemde lijst die niet bevat b. v. *femelen*, *pees*, *pezerik*, *sleef*, *Steven*, *velen*, *vervelen*, *vreezen*, *wreef* of *vreeg*, *Wenen*, *Zweden*.

De zes eerstgenoemde gevallen zaamgenomen schijnen te bewijzen, dat ons provinciaal huismiddeltje ter onderkenning der scherpe en zachte *e*'s alleen een tijdlang het algemeen vertrouwen heeft kunnen genieten, doordien men, evenals bij menig ander huismiddeltje, uitsluitend de gevallen, waarin het *probatum* bleek, *ad notam* nam, en die, waarin het verkeerd werkte, eenvoudig ignoreerde; een handelwijze, die, eeuwen lang in zwang, de milde bron is geweest van onbegrijpelijk veel dwaling en bijgeloof.

„Dat is jammer,” zal licht iemand zeggen, „'twas

zoo gemakkelijk. *Noli nos eripere errori quo beati sumus.*
 Och staak dat lastig malen en laat ons zalig dwalen.”
 Maar ik kan slechts met Ovidius antwoorden:

Immedicabile vulnus

Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Een ongeneesbre wond dient aanstonds uitgekorven,

Opdat 't gezonde deel niet mede word' bedorven.”

En zal dus mijne *e-legie* niet enkel een *e-zegginge*, maar een ware elegie in den lateren zin van dit woord, d. i. een treurzang op den dood van onzen provincialen *e-regel* worden? Daar begint het mooi naar te lijken.

Laat ons intusschen eens zien, of de wond wel zoo ongeneeslijk is, dat er geen zalf meer aan is te strijken.

Indien men kon aantoonen, dat het aantal woorden, waarbij het Gron. dialect ons, volgens Dr. T. W. in den steek laat, niet zoo ontzettend groot is en dat er op dat getal ook, als het knijpt en weêr knijpt, nog wel iets valt af te dingen, dan zou er reeds vrij wat gewonnen zijn, naardien het ontegenzeggelijk veel gemakkelijker is één regel met wat uitzonderingen, dan al die Gothische, Oud-, Middel-, en Nieuwhoogduitsche, Oud- en Nieuwfriesche, Oud- en Angelsaksische, Oudnoordsche, Zweedsche, Deensche, Engelsche, Grieksche, Latijnsche en Fransche bewijzende woorden te onthouden 1).

Voor dat wij echter tot dit aantoonen en afdingen overgaan, zal het niet ondienstig zijn, zoo kort mogelijk de grondbeginselen na te gaan waardoor Dr. T. W. zich bij 't beoordeelen van de scherpeheid of zachtheid

1) 't Eenvoudigste voor de practiek zou natuurlijk zijn, door middel van een heugzin de scherpe *e*'s, die verre weg in de minderheid zijn, van buiten te leeren, dat niet moeilijker is dan het onthouden der mannelijke subst. zonder klankverandering van de eerste klasse der sterke verbuiging in 't Hoogduitsch; en deze, ongeveer vijftig in getal, hebben zelfs de minst vlugge discipels, met behulp der mnemotechnie, binnen weinige dagen in 't geheugen, om ze niet weêr te vergeten.

der *e*'s laat leiden. Deze grondbeginselen worden door onzen geachten schrijver onder num. 77 en vervolgens, in de laatste uitgave van zijn meergemeld werk aldus voorgedragen:

„77. De *e* en *o* zijn zacht, wanneer zij uit andere *enkelvoudige* klinkers — scherp, wanneer zij uit *tweeklanken*, of door *zamentrekking* van *twee lettergrepen*, ontstaan zijn. Alleen de weinige *e*'s, welke uit *iu* zijn ontstaan, worden als zacht aangemerkt.

78. In sommige streken van het vaderland hoort men een verschil in de uitspraak der zachte en scherpe *e*'s; doch in de zoogenoemde beschaafde uitspraak wordt het oorspronkelijk onderscheid niet in acht genomen, maar luiden de scherpe klinkers als de zachte.

79. De zachte opene *e* is ontstaan:

1. meestal uit *i*, b. v. in *schepen* van *ship*, in *leden* van *lid*;
2. dikwijls uit *a*; b. v. in *steden* van *stad*, *vogen* van *vagen*.

82. De scherpe opene *e* is ontstaan:

1. doorgaans uit den tweeklank *ai*, die vooraf in *ei* was overgegaan; b. v. *been*, *bain*, *bein*;
2. enkele malen door zamentrekking van twee lettergrepen; b. v. in *veeren*, uit *vederen*.”

Vervolgens geven 87—102 verschillende, aan onze eigene en andere talen ontleende, kenmerken van dien verschillende oorsprong der scherpe en zachte *e*'s.

De benamingen scherp en zacht; het gezegde in num. 78, dat men in sommige streken van het vaderland een verschil in de uitspraak der zachte en scherpe *e*'s hoort; regel 92, volgens welken de opene *e* zacht is in woorden, waarin zij met de geslotene afwisselt (*welig*, *wel*), en eindelijk regel 97, inhoudende, dat de opene *e* scherp is in woorden, waar naast vormen bestaan, die dezelfde of nagenoeg dezelfde beteekenis hebben, in welke de tweeklank *ei* voorkomt, of die in

sommige provinciën nog met *ei* worden uitgesproken, — dit alles bewijst, dat wij hier te doen hebben met een onderscheid, 't welk eigenlijk, zoo als Cicero zegt, *sub aurium mensuram aliquam cadit*, waarbij in 't oor de maatstaf schuilt. Daar evenwel de uitspraak blijkens de afleiding, dikwijls van den weg is geraakt, wordt gene alleen erkend voor zoover zij door deze wordt gebillijkt: bij strijd tusschen uitspraak en afleiding moet de uitspraak zwichten: de met de theorie strijdende uitspraak is plaatselijk bederf. Deze manier van procederen is zeker radicaal, doch niet geheel vrij van bezwaren; omdat zij 't geen voor de rechtbank van 't oor thuis behoort, voor een anderen ook feilbaren rechter brengt; omdat zij, daar, volgens Jacob Grimms schoone woorden *alles Lebendige unberechenbar ist* 1), dikwijls gevaar loopt, om 'tgeen naar de theorie moet zijn den voorrang

1) Een nieuw bewijs voor de waarheid van dit den grondlegger der historische taalstudie volkomen karakteriserend gezegde levert Fr. T. W. Taalg. jaarg. V. p. 68, daar hij uit de omstandigheid, dat met de *oe* der schrijftaal in *goed*, *koek*, *moeder* in 't Gron. *ou* overeenkomt, besluit, dat een Gron., gelijk hij *goud*, *kouke* en *mouder*, zoo ook *vlouken* zegt, ofschoon niemand in Stad en Lande ooit anders dan *vluiken* laat hooren even als *zuiken* en *muiten*, d. i. *züuken* en *müuten* = *suukjan* en *mautjan*, Goth. *sokjan* en *motjan*. Deze vormen vergelijkende met de Goth. *skauda-raip* naast *skohs* (Gron. *schourijm* en *schou*), *tau* plur. *tōja*, praet. *stauīda*, inf. *stōjan*, zou men het voor waarschijnlijker houden, dat de Goth. *o*, evenals de Sanskr., uit *au* ontstaat, dan, zooals Dr. T. W. en anderen willen, uit *ua*. In bovenstaande voorbeelden ziet men duidelijk *au* in *o* overgaan, terwijl voor een ontstaan van Goth. *o* uit *ua* uit het Goth. zelf, geloof ik, geen bewijzen zijn bij te brengen. De meening, dat Goth. *o* uit *ua* is ontstaan steunt (Grimm G. D. S. p. 585) van den eenen kant op de algebraische leer der permutaties verrat in de formules $(n-1)(n-2)$ etc. (zie Jacob de Gelder, Beg. der Stelk. p. 222) en van den anderen kant daarop, dat in 't Oud. bij *Kero* en *Otfried* met deze *o* niet *au*, maar *ua* overeenkomt b. v. *gods*, *quat*, *bloma*, *bluama*. Deze steun begint echter in 't aangezicht van *skauda-skohs* etc. en bij de opmerking, dat *Kero* en *Otfried* alamanisch d. i. opperduitsch schreven, terwijl het Goth. klaarblijkelijk Nederduitsch is en dikwijls een geheel anderen weg bewandelt, wel eenigzins te wankelen. De veronderstelling dat het Gron. 't welk, zooals ik elders hoop aan te toonen, nader bij 't Goth. staat dan eenige ander taal of dialekt, in dezen 't geen in 't Goth. reeds meestal is verlopen, nog onveranderd bewaart, is niet gewaagder, dan die waardoor Grimm t. a. p. de *ui*, die volgens de leer der permutaties, als A. I. U. de gegevens zijn, moet bestaan, maar noch in 't Goth. noch in een der overige verwante taaltakken vroeger of later *dares so much as show her face*, bewaard acht in het dialekt van de bewoners der Farøer, die *ruiki*, *hvuit*, voor Goth. *reiki*, *hveits* en *uis* voor Oud. On. en Gron. *is* hebben.

toe te kennen boven hetgeen werkelijk *bestaat*.

De afleidingstheorie, *ἡ οὐδὲν τῶν ὄντων μέλει*, krijgt zoo licht iets weg, van dien *ruhigen Geist* in Schillers, Worte des Glaubens:

Und ob alles im ewigen Wechsel kreist,
Es beharret im Wechsel ein ruhiger Geist.

Wel is de geest der wetenschap in zekeren zin waarlijk zulk een *ruhiger Geist*, en met recht zegt dan ook Schiller van haar in zijnen zoo zinrijken „Spaziergang,” dat zij (de empirische wetenschap).

Sucht das vertraute Gesetz in des Zufalls grausenden
Wundern,

Sucht den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht;
doch die *ruhige Geist* kan zij alleen wezen, wanneer zij waarachtig geboren is uit de verschijnselen, niet zoo zij half of ook veel meer dan half de dochter der verschijnselen en voor de rest de dochter der phantasie is.

Welk gezag Dr. T. W. aan de tegenwoordige uitspraak toe kent, blijkt uit hetgeen ZWEZG. daaromtrent in 'tvoorbericht voor de eerste uitgave der „Ned. spelling” in 'tmidden brengt. „Siegenbeek,” zoo luidt de bedoelde plaats, „grondde zijne leer op het verschil in uitspraak der *e's* en *o's*, hetwelk in sommige streken in het vaderland heerscht en vroeger *algemeen* heerschende moet geweest zijn. Dit verschil in de uitspraak is gegrond op de afleiding der woorden en was oorspronkelijk zoo groot, dat eene verwarring en verwisseling der klanken onmogelijk was. Allengs echter naderden zij meer en meer tot elkander en smolten in het grootste gedeelte van het vaderland geheel in een, *en zelfs in die streken, waar thans nog onderscheid gemaakt wordt, is dit zoo gering, dat in verscheiden woorden verwisseling heeft kunnen plaats grijpen, zooals de ongelijkheid in de uitspraak van sommige woorden op verschillende plaatsen onte-*

genzeeggelijk bewijst. De uitspraak alleen kan daarom thans geen veilig rigtsnoer meer zijn. Ik heb om die reden gemeend de vocaalspelling niet op de tegenwoordige, maar op de oude uitspraak, dat is, op den oorsprong der *e*'s en *o*'s te moeten bouwen. Plaatselijke eigenaardigheden, aan eene bedorven uitspraak toe te schrijven, blijven daardoor buiten rekening; aan niemand wordt boven anderen eenig gezag toegekend; en 't gansche stelsel wint blijkbaar in wetenschappelijkheid." Omtrent deze woorden moeten wij ten eerste opmerken, dat, ofschoon, volgens 's geachten schrijvers meening, de uitspraak alleen thans geen veilig rigtsnoer meer kan zijn, zij ons toch door hem in regel 97 als eenveilig rigtsnoer ter onderscheiding der scherpe *e*'s wordt aan de hand gedaan, waaruit wij moeten opmaken, dat hij *of* van meening is veranderd, *of* ons in ons afgelegene gewest niet meê tot de Nederlandsche spellers rekest, *of*, dat hij met den toestand der uitspraak, waarop hij zich beroept, niet wel bekend is. Dit laatste komt mij wel het waarschijnlijkste voor. Immers ook uit zijn gezegde, dat zelfs in die streken, waar thans nog onderscheid gemaakt wordt, *dit zoo gering is*, moet men besluiten, dat hij zich van de uitspraak althans der zachte en scherpe *e*'s geen geheel juiste begrippen vormt; daar men toch mag twijfelen, of in dien tijd, toen, volgens Dr. T. W. het verschil in uitspraak zoo groot was, dat er verwarring noch verwisseling kon plaats hebben, de zachte en scherpe *e*'s duidelijker werden onderscheiden, dan dit door de Gron. *e* en *ÿ* nog heden ten dage geschiedt. Ten tweede kan men vragen, in welken tijd en waar men die oude uitspraak moet zoeken, waarop Dr. T. W. zijne vocaalspelling bouwt. In een tijd waarvan de Nederlandsche letterkunde gedènkstukken heeft bewaard? Zeker niet; immers Dr. T. W.

wil tot zulk een oude uitspraak opklimmen, dat die gelijk staat met den oorsprong der *e*'s, en welk overblijfsel van onze litteratuur klimt zoo hoog op, dat wij daarin de scherpe en zachte *e*'s geheel onverbasterd aanschouwen? Maar dan vinden wij misschien in 't Ohd. den toetsteen, dien wij behoeven? Neen; ook het Ohd. is in dezen ontoereikend, doordien ook dit b. v. de verschillende *e*'s reeds zoo weinig onderscheidt, dat het zelfs de scherpzinnigste en geleerdste taalvorschers, zelfs Jacob Grimm, den Almerker, omtrent haren waren aard misleidt. Zoo is volgens Grimm, Graff, Massmann en meer anderen de *e* in 't Ohd. *keren* scherp, terwijl Dr. T. W. met recht uit 't Ags. *ceran* besluit, dat ze daarin zacht is. Verkeert dan misschien het Ags. in zulk een oorspronkelijken toestand, dat dit ons onmiskenbare kenmerken aangaande de natuur der verschillende *e*'s aan de hand geeft? Daar mag men aan twijfelen, als men ziet, dat het in staat is een zoo schrander en in deze zaken zoo doorkneed taalkenner als Dr. T. W. soms het spoor bijster te maken 1). Maar dan 't Oudnoordsch? Ook het On. wordt in dezen te licht bevonden, aangezien het de *e*'s niet minder door elkaâr haalt dan 't Ags. Waar vinden wij dan toch die oude taal, die ons de verschillende *e*'s in haren oorsprong vertoont? Die vinden we alleen in 't Gothisch en wel in 't Gothisch, zooals dat in de overblijfselen van Ulfila's bijbelvertaling en een paar andere brokstukjes is bewaard gebleven. Hier doen zich echter twee zwarigheden op, waardoor ook het Gothisch op zich zelf onvoldoende wordt, naardien van den eenen kant verscheiden woorden, omtrent welke wij inlichting zoeken, in de overgebleven fragmenten niet worden gevonden, terwijl van den anderen kant de uitspraak zoo onzeker is, dat de geleerden te dien opzichte

1) Zie beneden de ladderlederlederleerquestie.

lijnrecht tegen elkaâr inloopende gevoelens voorstaan : en dit verschil van meening betreft juist een punt , dat voor de bepaling van den aard der *e*'s van groot gewigt is , de uitspraak en waarde der Gothische *ai*. Volgens Dr. T. Winkel stelt dit letterteeken altijd een vollen tweeklank voor , zoodat het in *vair* even zoo klinkt als in *stains* 1). In dit zijn gevoelens staat Dr. T. W. nagenoeg alleen , en vlak tegen over Wilhelm Weingaertner en Prof. Roorda , die in de Goth. *ai* overal de voorstelling van een korten klank zien , en achter deze twee staat een digte drom gelijkgezinden ; immers zegt Dietrich : *Die von Jacob Grimm stets bejahte Frage, ob im Gothischen volltönende Diphthonge vorhanden waren, wie die Schreibung durch Doppelzeichen zu fordern scheint, wird gegenwärtig, besonders wegen der Art, wie die griechischen Namen der Bibel behandelt sind, ziemlich allgemein verneinend beantwortet.*" Dietrich zelf in zijn werkje getiteld , *über die Aussprache des Gothischen*, houdt evenals Grimm zoo wat het midden tusschen deze twee uiterste partijen , daar hij in de Goth. *ai* nu eens een vollen en dan , voor h en r , een korten tweeklank ziet , terwijl deze korte zich volgens hem zoo weinig van de *i* onderscheidde , dat een Griek of Romein , die b. v. in *Gaino* duidelijk den vollen diphthong hoorde en in 'tschrijven uitdrukte , in de *ai* van *Gelimair* een *i*-klank meende te vernemen en *Gelimer* of wat , zooals we weldra zullen zien , daarmee gelijk staat , *Gelimir* schreef.

Volgens geen dezer stelsels is de uitspraak van 't Gothisch

1) Door alle Goth. *ai*'s over eenen kam te scheren , laat Dr. T. W. , natuurlijk het onderscheid tusschen de zoogenaamde gebroken *i* = *ai* en den echten tweeklank *ai* ook varen : beide zijn dan versterkingen der *i* ; *braids* staat dan gelijk met *vair* ; 'teene is een klankversterking van *brid* Sankr. *prithu* (Bopp. G. S. p. 223) , 't andere van *vir* ; en er bestaat zodoende geen reden , om *breede* met twee en *wereld* met één *e* te schrijven , ten zij men *vair* voor Goth. taalbederf verklare , dat , als b. v. 't Gron. *wees* voor *wijs* , buiten rekening blijft . Maar dan is onze vocaalspelling ook niet op de *oude uitspraak* gebouwd .

voldoende om ons de scherpe *e* van de zachte behoort te leeren onderkennen. Ook geen der andere verwante taaltakken doet dit verschil op zich zelf genoeg uitkomen, daar zij deels het kenmerkende hebben laten varen, deels, wat erger is, van den weg zijn geraakt of een anderen weg bewandelen dan wij, zoodat wij alleen door ze alle gezamenlijk te raadplegen met veel moeite de waarheid en soms slechts waarschijnlijkheid erlangen.

„Maar,” zal men zeggen, „verwart ook al het Goth. de scherpe en zachte *e* in *haitan* (*heeten*) en *tailhum* (*wij tegen*), — zeer duidelijk kenmerkt het beide in *stains* en *fani* (*steen en veen*) *haitan* en *brikan* (*heeten en breken*).” In *stains* en *fani* — toegegeven; doch niet beter dan 't Gron., dat *stijn* en *veen* of *venne* zegt; en of dit onderscheid bij *haitan* en *brikan* merkbaarder was, dat is nog zoo zeker niet. Wij zeggen *hijten* en *breken*, en zoo nu de mogelijkheid bestond, dat de Goth. *ai* zeer dikwijls een *i*-klank voorstelde, en we niet wisten, of dit b. v. met de *ai* van *haitan* ook het geval was, dan zou de uitspraak van 't Goth. volstrekt niet tegen de Groningsche opwegen. „Maar dat is onmogelijk,” zal menigeen uitroepen. Laat ons eens onderzoeken, of dat werkelijk zoo onmogelijk is, en tevens, in hoeverre de kenmerken, aan de verwante talen ontleend, onfeilbare exponenten van den aard der verschillende *e*'s zijn.

Ten eerste moet ik opmerken, dat, zoo wij met Dr. T. W. aannemen, dat de *ai* in 't Goth. steeds een vollen tweeklank voorstelt en dat de Gothen in vreemde namen niet de vreemde uitspraak weêrgaven, maar schreven, zooals zij zelve spraken, men dan onvermijdelijk in onoverkomelijke zwarigheden vervalt. Immers, wat denkbeeld moet men zich van die Gothische sprekers maken, die nu eens *Nikodemus*, dan weer *Nekodemus*, ten derde *Nicodaimus* en ten vierde voor de verandering *Neicodaimus*

(Skeireins VIII: 52); die nu eens *Hairodias* en *Klaimentus* en *Hailias* en dan weêr *Herodias*, *Klementus* en *Helias*, ja *Haileias*; die nu eens *taihund* en dan weêr *tehund*; die onverschillig *lekeis* en *leikeis*, *vesan* en *veisan*, *gretan* en *greitan*, *silegri* en *siligri*, *quimi* en *quemi*, *gabeigs* en *gabigs* etc. etc. zeggen? Zeker een van drieën: of, dat ze hetzelfde woord nu eens *zus* en dan weêr zoo uitspreken, of dat ze er maar in 'thonderd op weg schrijven, of dat ze *ai*, *ei*, *e* en *i* zonder orde of regel gebruikten om denzelfden klank voor te stellen. De moeilijkheid toch, die zij, zooals men gewoonlijk beweert, met het uitdrukken der vreemde *e* als een hun ontbrekende letter hadden, verklaart dit weifelen volstrekt niet, daar dit eendeels niet van toepassing is op *tehund* — *taihund* en zij anderdeels *ai* ook, geheel zonder noodzaak, aanwenden voor de Lat. *i* b. v. in *laigaion* — *legioen*. Voegt men hier nog bij, dat ze zelfs een en 't zelfde Goth. woord *speds* = *speids* = *spids* ons *spade* = *laat*, op drie verschillende manieren spellen, dan komen wij tot het resultaat, dat alleen mijne derde veronderstelling al deze verschijnselen verklaart, dat in de Goth. teksten *ai*, *ei*, *e* en *i* klanken vertegenwoordigen, die niet van elkaar verschillen. Moeten we dan met Dr. T. W. Taalg. jg. IV p. 297 Ulfila of wie de schrijver der Goth. fragmenten is, voor krankzinnig verklaren? Want beschuldigen wij hem ook al niet van het misdrijf, dat hij eene combinatie van letters, gelijk *ai* is, voor een veel gepaster afbeelding van een korten *e*-klank heeft gehouden dan de Grieksche letter ϵ , toch maakt hij zich klaarblijkelijk schuldig aan iets, dat niet minder erg is; hij maakt het bijna even dol als een Engelschman, die een en denzelfden klank (*ioe*) op zeven à acht verschillende wijzen afbeeldt; daar hij (Ulfila) toch, door geene traditioneele spelling gebonden, een en denzelfden klank,

en dat nog wel in 't zelfde woord, op vier verschillende wijzen aanduidt, zoodat van zijne spelmethode geldt wat een geestig Engelschman van de Eng. zegt: *Such is the state of our written language, that the darkest hieroglyphics which the art of man has hitherto invented, were not better calculated to conceal the sentiments of those who used them from all who had not the key, than the state of our spelling is to conceal the true pronunciation of our words* (Sheridan Improved, XVI). Hoe kwam nu de Ariaansche bisschop of van wien anders de text herkomstig is, er toe om met ruim 60 letterteekens voor zich en de handen geheel vrij de klanken zoo weifelend voor te stellen? Ja, dat is mij ook lang een onoplosbaar raadsel geweest, tot dat mij eindelijk door een soort van geestverschijning deze geheimzinnige zaak zoo klaar is geworden als de dag.

Of all the cities in Romanian lands
 The chief and most renown'd *Ravenna* stands,
 Adorned in ancient times with arms and arts,
 And rich inhabitants with generous hearts.

Dryden.

Ja, te *Ravenna*, die wonderstad, waar de levenden verdorsten en de dooden zwommen in het water; waar het water duurder was dan de wijn; waar *Martialis* een regenbak verre weg de voorkeur gaf boven een wijnberg, *quum possim* (zegt hij) *multo pluris vendere aquam*; te *Ravenna*, de stad, die, wonder boven wonder! sedert *Martialis* haar bezong, haar standplaats aan zee heeft verlaten en, voor de verandering, zich anderhalf uur landwaarts in heeft neergevlid; te *Ravenna*, de oude Koningsstad, achtereenvolgens de zetel van *Honorius*, van *Odoacer*, en van *Theodoric*, den grooten Koning der Gothen, van wiens roemrijke heerschappij, even buiten de stad, de tempel *Santa Maria della Rotondo*, het

mausoleum van Theodoric's dochter, een blijvend gedenkteeken oplevert; te Ravenna waren nog andere geesten rond dan Guido Cavalcanti met zijn door Boccaccio zoo huiveringwekkend geschilderde, bloedige jagt; geesten zeker minder ontzettend, maar toch ook ontzagwekkend, die niet kunnen rusten, voordat zij het gewichtig geheim, waarvan zij zwanger gaan, der wereld hebben geopenbaard; bij 't verrijzen van wier geduchte stem Dr. Te Winkel zijn ai! ai! en Prof. Roorda zijn ä! ä! zal vergeten, daar een ieder moet erkennen, dat het i! i! of ten minste ai! i! moet heeten

Wie wenn auf einmal in die Kreise
 Der *Freunde*, mit Gigantenschritt,
 Geheimnissvoll, nach Geisterweise
 Ein ungeheures Schicksal tritt;
 Da beugt sich jede Erdengrösse
 Dem Fremdling aus der andern Welt,
 Des Zankes nichtiges Getöse
 Verstummt und jede Larve fällt;
 Und vor der Wahrheit mächt'gem Siege
 Verschwindet jedes Werk der Lüge.

Schiller.

Wie kan die magtige geesten bezweren en dwingen, ons te woorde te staan? Dat kan Maffei, dat vermag Marini, beiden groote meesters in de zwarte kunst, genaamd *istoria diplomatica*. Zij openen hun tooverboek en spreken het van den Aristophaanschen Socrates geleerde bezweringsformulier:

Ἐλθετε δῆτ', ὧ πολυτίμητοι Νεφέλαι τοῖσδ' εἰς ἐπίδειξιν!

En de nevelachtige schimmen, gehoorzamende aan die roepstem, antwoorden met haar

*δένασι νεφέλαι,
 ἀρθῶμεν φανεραί.*

En daar verrijst de statige stoet en treedt uit het

2. ,

schemerduister in 't helderst daglicht; en daar staat het gansche koor, in 't zwart gehuld, op een wit veld: *φειτ* = *fecit*, *δεξιμ* = *decem* *παχειφικος* = *pacificus*, *ουδερικαι* = *uenditricē*, *φεικαερον* = 1) *fecerunt*, *δωνατρικι* = *dona-tricē*, *κρουικς* = *crucis*; *φεικετ* = *fecit*, *βικεδωμενον* = *vice-dominum*; *φικετ* = *fecit*, *λεγιτορ* = *legitur*, *πρετιο* = *pretio*, *πρεσντια* = *praesentia*, *πρεκειω* = *precio* = *pretio*; *γενεκιανι* = *geneciani*, *ροστικειανι* = *rusticiani*, *ουγκιαρον* = *unciarum*.

Quid monstri hoc est? Dit zijn doodeenvoudig in Ravennatische oorkonden van de zesde en zevende eeuw voorkomende Lat. formules, die, klaarblijkelijk met verwaarloozing der Lat. orthographie, louter op den klank af met Grieksche letters zijn opgeschreven.

Wat is daar uit te leeren? Veel, zeer veel; meer dan wij voor onze *e*-legie behoeven. Al aanstonds zien we, dat ook hier, evenals in 't Goth., *ai*, *ei*, *ε* en *ι* alle

1) Deze *ae* voor Lat. *e* laat zich daardoor verklaren, dat, *ε=ι* zijnde, *ae* ook gelijk *ai* is, en dus Lat. *e* even goed kan voorstellen, als *ai* in *ουδερικαι* = *uenditricē*. Betekende *ae* hier eene bijzondere klankwijziging, men zou die aan den invloed der volgende *r* kunnen toeschrijven. Door 'taannemen van een dergelijken invloed der *r* zou men ook de zwaarigheid kunnen wegnemen, die Dr. Dietrich en Dr. T. W. tegen den *ä*-klank der Goth. *ai* vinden, in het Goth. *karkara* Lat. *carcer*. Dr. Dietrich geeft, A. d. G. p. 21, te kennen, dat zoo de Goth. *ai* als *ä* had geklonken, Ulfila niet *karkar(sic)*, maar *karkair* had moeten schrijven en Dr. T. W. beweert, dat zoo men aan de Goth. *ai*, omdat zij de *ε* der vreemde woorden weergeeft, steeds een *e*-klank toeschrijft, men dan ook uit *karkara* Lat. *carcer* kan bewijzen, dat de Goth. *a* als *e* (denkelijk *e*?) luidde. Aan beide dilemma's zou men kunnen ontkomen, door te veronderstellen, dat de Gothen de *e* door de werking der volgende *r* evenzoo uitspraken als de Gron. die in *herberg* Gron. *harbargē*, of de Zwartsluisingers die in *peren* Lat. *pira* Zwtsl. *paren*. Doch wij hebben hier zulk eene veronderstelling niet noodig, daar Ulfila hier niet het Lat. *carcer*, maar het Grieksche, reeds bij Diodorus Siculus voorkomende, *χάρκαρον* volgt. Dat 't Goth. *karkara* vr. en 't Gr. *χάρκαρον* onz. is heeft geen bezwaar, want niet alleen is ook 't Lat. *carcer* mn., maar wij zien ook bij *lukarn* onz. en 't Lat. *lucerna* vr., dat het Goth. in 't geslacht der vreemde woorden zijn eigen gang gaat. De *a* in *lukarn* (Matth. 6: 22) Gr. *λύχνος* voor de *e* in *lucerna* kan men door den evengenoemden invloed der *r*, of daardoor verklaren, dat *lucarna* de uitspraak der *lingua rustica* was, die dan ook in 't Fransche *lucarne*, en 't Ir. *luacharn* bewaard is.

Van een ander door Dr. T. W. opgeworpen dilemma, — dat men op denzelfden grond, waarop men aan de Goth. *ai* den *e*-klank toeschrijft, ook van de Goth. *u* kan bewijzen, dat ze als *o* klonk, daar 't Gr. *Ἀλέξανδρος* door 't Goth. *alaisandrus* wordt weergegeven — verlost ons *λεγιτορ* = *legitur* aangezien hiernit blijkt, dat niet de Goth. *u* als onze *o*, maar de Gr. *o* als *u* = *α* luidde en dus door Ulfila te recht door de rune voor *u* wordt uitgedrukt.

zonder onderscheid een en denzelfden klank voorstellen; dat de Gr. ϵ zoowel de korte als de lange Lat. e , ja zelfs ae en i weergeeft; dat $\epsilon\iota$ zoowel een lange Lat. e als korte i voorstelt; ja wij zien deze i als korte *antepenultima* op drie verschillende wijzen, door ι , door $\epsilon\iota$ en door ae uitgedrukt, terwijl ae tevens de korte Lat. i vervangt 1). Buitendien merken wij op, dat de Lat. \bar{e} , \bar{e} en ae , zoowel in opene als gesloten lettergrepen, onverschillig door ϵ en ι worden vertegenwoordigd, zoodat de klankverandering, waardoor uit *pretium*, *fecerunt* en *legere* de Fr. *prix*, *firent* en *lire* voor den dag kwamen, in de zesde eeuw reeds was begonnen 2). Herinneren wij ons verder, dat de bestaande Goth. codices tot het eind der vijfde of het begin der zesde eeuw worden gebracht; dat ze, evenals de oorkonden van Ravenna, in Italië zijn ontstaan, en dat in deze codices volkomen op dezelfde wijze met ai , $\epsilon\iota$, ϵ , ι als in de Ravennatische oorkonden met ae , $\epsilon\iota$, ϵ , ι ter afbeelding van eenzelfden klank geheel willekeurig wordt gewisseld, dan komen wij noodzakelijk tot de gevolgtrekking, dat de vervaardigers der Gothische fragmenten er geen vast systeem van

1) Nemen wij in aanmerking, dat ook de Gr. η en oi toen ter tijde als i klonken, dan mag met volle recht gezegd worden, dat in de zesde eeuw het welluidend, veelstemmig koor de Grieksche vocalen zich nagenoeg had opgelost in een oortergend piepen en gieren. Wat wordt er bij voorb. bij zulk een uitspraak van de harmonieuse klankwisseling in Aesch. Ag. 1014: $\pi\epsilon\iota\theta\omega\iota\ \bar{a}\nu\ \epsilon\iota\ \pi\epsilon\iota\theta\omega\iota\ \delta\pi\epsilon\iota\theta\omega\iota\eta\varsigma\ \delta\ \bar{i}\sigma\omega\varsigma$ = pithi an i pithi apithiis d'isoos, of 1004: $\xi\beta\alpha\nu\ \delta\pi\acute{\eta}\nu\eta\varsigma\ \tau\eta\varsigma\delta\epsilon\ \mu\eta\delta\ \delta\pi\epsilon\rho\phi\rho\nu\epsilon\iota$ = ikbin apinis tisdē, mid hyperphroni.

2) Dat ook het Latijn der zesde eeuw niet bijzonder door welluidendheid uitmunte, mag men opmaken uit een plaats van Venantius Fortunatus, bisschop von Poitiers en vriend van Gregorius van Tours. In een dichterslijken brief, waarin de bisschop zijn vriend Flavius Fuodius verwijt, dat hij hem in zoo lang niet geantwoord heeft en waarin hij de verschillende verontschuldgingen, die Fuodius zou kunnen inbrengen, bij voorraad tracht te ontzenuwen, komt onder de redenen, die Fuodius van zijn lang zwijgen zou kunnen geven ook deze voor, dat hij geen Latijn wilde schrijven, 't geen Fortunatus aldus uitdrukt:

An tua Rumuleum fastidit lingua *susurrum*?

Of walgt uw tong van 't dof Romeinsch gemompel?

Zoo klonk de taal van Cicero en Virgilius den Franken toen in de ooren!

spelling op na hielden, maar juist zoo deden, als zij de Grieken zagen doen, wanneer dezen, niet de door eeuwenoude traditioneele spelling in hunnen vorm vaststaande woorden van hun eigene, maar woorden uit een andere taal volgens den klank wilden weergeven. Gothen en Grieken handelen hier in denzelfden tijd, op dezelfde plaats met dezelfde letters geheel gelijk; beider regel is — geen regel te volgen. We zien hier juist dat, wat Dr. Dietrich zoo ver weg werpt: *eine Willkür und Gedankenlosigkeit in der Schriftbezeichnung, die in allen Literaturen nicht ihres Gleichen hat*. Beider handelwijze laat maar ééne verklaring toe: de bovenaangetoonde i-klank der letterteekens *ai, ei, ε, ι*. Wie zal nu met het oog op dezen onweerlegbaren stand van zaken met Dr. T. W. willen staande houden, dat de Goth. *ai* altijd een vollen diphthongischen *ai*-klank, of met Prof. Roorda, dat ze steeds een korten *e*-klank voorstelt? Wie zal nu Ulfla voor krankzinnig verklaren, zoo hij een enkelvoudigen klank door een zamengesteld letterteken voorstelde? „Maar”, zal licht iemand zeggen, „misschien zijn de Goth. overblijfselen niet in hunne tegenwoordige gedaante uit Ulfla's hand gekomen” 1). Al ware dit ook het geval, het zou aan bovenstaande feiten niets van hun gewigt ontnemen; doch het is onwaarschijnlijk, dat de geleerde bisschop anders en beter heeft gedaan, dan de andere schrijvers van zijn tijd; en dat zijn tijdgenooten evenzoo willekeurig met de letterteekens omsprongen, als de Grieken der zesde eeuw, dat leert ons Ulfla's dankbare leerling en lofredenaar Auxentius. Immers gebruikt deze niet in 't Goth., maar in zijn in 't Latijn geschreven

1) Dat de afschrijvers der Gothische codices zich vrijheden met den text hebben veroorloofd, blijkt daarnit, dat men in den *codex argenteus* eigenaardigheden, b. v. assimilaties mist, die in de andere handschriften worden aangetroffen. Hoe de afschrijvers de spelling der manuscripten naar de uitspraak van hunnen tijd wijzigden, daarvan zullen wij later bij de handschriften van den Oud-eng. schrijver *Lagamon* een sprekend bewijs zien.

commentatio de fide Ulfilae, ai, ae, en zelfs *oe* dikwijls daar, waar 't Latijn *e* heeft. Zoo schrijft hij *ailoquiis* voor *eloquiis*; *compraehendam* en *compraehensus* voor *comprehendam* en *comprehensus*; meermalen *oboedientem* voor *obedientem*, *creature* voor *creaturae* en weer *creaeare* voor *creare*. Hij handelt dus juist als iemand, die b. v. Eng. schrijft, maar, in de orthographie niet vast zijnde, de verschillende teekens, die denzelfden klank vertegenwoordigen, verwart en dus *demene* schrijft voor *demain*; *gleibe* voor *glebe*, *polecce* voor *police*, *Cesar* voor *Caesar*, *to leed* voor *to lead* etc. Auxentius, de bisschop van Dorostorum (Silstria) levert ons een nieuw bewijs, dat *ai* bij de Goth. een *é*nklink geen *tweeklink* voorstelde, en dat dit een *i*-klank was, zal niemand na 't vroeger aangevoerde *ουυκαταρον* = *unciarum* etc. betwijfelen. Het stond dan ten tijde van Ulfila met de *ai* reeds evenzoo geschapen, als in de zesde eeuw, en dat het reeds veel vroeger zoo moet geweest zijn, blijkt daaruit, dat Strabo \pm 30 n. Ch. nu eens *Σαγέστης* en *Σαγίμπος* en dan weer *Σεγέστης* en *Σεγίμηπος*, en Tacitus \pm 100 n. Ch. *Segestes* en *Segimerus* schrijft.

Is 'tnu uitgemaakt, dat *ai*, *ei*, *e* en *i* in 't Goth. een en denzelfden klank, dat is een *i*-klank voorstelden, dan is daardoor eindelijk de sluijer van geheimzinnigheid, waarin tot nu toe de zonderlinge, willekeurige spelling der Gothische eigennamen was gehuld, wat de *ai*, *ei*, *e*, *i* betreft, voor goed opgeheven. Nu begrijpen wij het Goth. *Naubaimbair* 1), *spaiikulatur*, *laigaion*, *Kreks* 2) etc., het had even goed *Naubimber*, *spekulatur*, *ligion*, *leigion*,

1) Het verwisselen van *v* met *b* als in *Naubaimbair* = *November* schijnt een gewoonte der tijdgenooten van Ulfila, daar wij ook bij zijn leerling en panegyricus Auxentius *vibere* en *varbarico* in plaats van *vivere* en *barbarico* lezen. *Vicedominum* = *βικεδωμινου* verraaft Griekschen invloed.

2) *Kreks* is niet, zooals Dietrich doet, met het Lat. *Graecus*, maar met het juist bij Stephanus Byzantius, ongeveer een tijdgenoot van Ulfila, voorkomende *Γρατξ* te vergelijken.

laigion, laigeion legeon en *Kraiks* kunnen zijn: 't is louter toeval, dat ze onder den eerst opgegeven vorm in de Goth. teksten staan. Maar nu we dit begrijpen, nu begint ook het deftige, met zooveel zorg en schrandereheid opgetrokken gebouw der Goth. vocalen deerlijk te wankelen, ja dreigt zelfs hier en daar in te storten. Immers, hoe zal men nu, daar de *ai* bij de Goth. schrijvers ontegenzeggelijk dikwijls een louteren *i*-klank vertegenwoordigt, beslissen, in welke woorden zij deze, in welke een andere waarde heeft? Door taalvergelijking. Maar wie zal dan aan *vaila* 1), *baitrs, vair, vairs, svailro* naast Ohd. *wela, wir, wirs* (Ags. *veor, wyrsa*, adv. *virs*), *swigar*; aan *gairno* nevens *giri*, zelfs aan *vraigs* nevens Ags. *vrixa*n (mutare = movitare = wrikken); aan *thaihum* naast Ohd. *digumes* en *zigumes* 2); wie aan de eerste *ai* in *haihait* 3) naast Ohd. *hiaz* een vollen

1) De *ai* van *vaila* doorloopt op *u* na de geheele vocaalladder, namelijk *wala, wela, wil* (come), *wola*. Grimm. GDS. 625^a acht *vaila* met *viljan* verbonden en vindt er in het spoor van een aan *viljan* ten grondslag liggend *veila, vail, vilum*; en dan is volgens hem *vaila* van *vail, wela* van *vilum*. Is dit waar, dan bewandelen 't Goth. en de andere Germ. taaltakken soms verschillende wegen en de Goth. *ai* alleen is voor de scherpe *e* volstrekt geen criterium meer.

2) Bopp's Compensatiewet of leer van 't phonetisch evenwigt, door Dr. T. W. in een der laatste nummers van den Taalgids uiteengezet, kan ter verklaring van het vervangen der *ai* door *i* in *taihum-digumes* niet worden te hulp geroepen, daar die wet zelve in *taih—taihum*, naast *bait-bitum* reeds schipbreuk lijdt, tenzij men aanneemt, dat de *ai* in *taihum* evenals in *taihund-tehund*, *ουραταρον* en *ουδστρηαι* een korten klinker voorstelt. Bopp's wet is meer een voorloopige zamevatting van vele feiten, meer een empirische dan een causaalwet; de ware oorzaak der verschijnselen kan niet in de meerder of mindere zwaarte der uitgangen gelegen zijn; of waar blijft de wet in *vjac — vicāmi* vergeleken met *budh — bōdhāmi*; in 't eerste heeft, bij volgenden lichten uitgang, verzwakking, bij het tweede voor volkomen denzelfden uitgang versterking van den stamklinker plaats. De Compensatieleer heeft dan ook onder de Deutsche taalgeleerden reeds lang niet weinig tegenspraak gevonden, onder anderen bij Holzmann, Rumpelt en Diez. 't Accent schijnt in dezen een gewichtige rol te spelen.

3) Voor de korthed der *ai* in de reduplicatie pleit ook, dat in geen der verwante Indogermaansche talen de klinker der *praeteritale* reduplicatie ooit lang wordt gevonden. Hoe verschillend die talen ook ten opzichte van den klinker der reduplicatie handelen, hetzij ze dien van den stamvocaal afhankelijk maken, zooals het Sanskrit en 't Latijn; 't zij ze nu eens een en denzelfden van den stam onafhankelijken en dan weer een zich naar dien stam richtenden klinker in de reduplicatie gebruiken, gelijk het Grieksch, — daarin stemmen ze alle overeen, dat deze klinker altijd en onveranderlijk kort is, de stam-

diphthongischen klank toeschrijven? Verdient het opmerking, dat in Goth. woorden *ai* slechts eens met *e* wisselt, namelijk in *taihund-tehund*, 't is van den anderen kant niet minder merkwaardig, dat van de door Prof. Dietrich in zijn bovengenoemd werk ter staving van den diphthongischen aard der Goth. *ai* aangehaalde woorden geen enkel voor *h* of *r* een *ai*, maar allen eenig en alleen *e* of *i* vertoonen, 'en dat de *ei*, *e* en *i* ook in Goth. woorden herhaaldelijk elkaar vervangen, b. v. *svegnida* en *svignida*, *quemi* en *quimi*, *gabeigs* en *gabigs*, *speds* en *speids* en *spids*. Gingen ze zoo willekeurig en wispelturig niet alleen met vreemde, maar ook met Goth. woorden te werk, dan kan het enkel toeval zijn, dat de *ai* slechts eens met *e* wisselt, en *ai* kan ook in andere woorden een één-klank afbeelden, zoowel als in *taihund*, waarin men dien één-klank en om *tehund* en wegens Ohd. *zehan*, Ags. *tyn*, On. *tiu*, Zw. *tio*, Eng. *ten*, ons *tien* wel moet aannemen. Dit *tehund* naast *taihund* zet ook de theorie, dat de Goth. *i*-klank voor *h* steeds, zooals men 't noemt, gebroken wordt op zeer

klinker zelf mag lang zijn of kort. Zoo vormt 't Sanskr. *sthá* = staan *tásthá*, *ní* = voeren *níní*, *pá* — poetsen, *pápá*, *bhri* = dragen *bábhri*; *Wéth* = (*waith*) bidden *wóéth*; *trauk* = knabbelen, *tutrauk*. Een schijnbare uitzondering op dezen regel schijnt de reduplicatie bij die verba te maken, die *ri* als beginletter voor slechts een verba len medeklinker hebben, b. v. *ánridh* praet. redupl. v. *ridh*. De uitzondering is echter maar schijnbaar. *Ri* zou namelijk volgens de algemeene wet *ari* moeten opleveren en nu wordt, zooals dikwijls, om den hiatus te vermijden (*ri* is een vocaal) *n* ingelascht, voor welke *n* de *a* zooals gewoonlijk (onder anderen in den gen. plur. en den nom. pl. neutr. van nomina, die op een klinker uitgaan b. v. *gata* = gegaan gen. pl. *gatánám*, nom. pl. neut *gatáni*) verlengd wordt. Deze analogie volgen ook die ww., welke achter *a* als beginletter twee verbale consonanten hebben, b. v. *ang* — *ánang*.

De lange red.-klinker maakt in dit geval geen inbreuk op den algemeenen regel, aangezien de verlenging hier niet uit de natuur der reduplicatie voortvloeit, maar, tegen de wet in, door het om fonetische reden invoeren van een, aan de praeteritale reduplicatie vreemd, element wordt te weeg gebragt. Ware hier niet de ingelaschte *n* de oorzaak der verlenging, dan zou dit verlengen der reduplicatie- *a* bij twee volgende verbale consonanten, eenigzins de gronden schijnen te bevestigen, waarmede Grimm GDS. p. 606² den echt diphthongischen aard der *ai* in de Goth. redupl. tracht te betoogen.

Zie verder hier achter.

losse schroeven, terwijl van den anderen kant de vergelijking van 't Ags., waarin deze breking niet alleen voor *h* en *r*, maar ook voor *l*, *m*, *n* plaats heeft, het waarschijnlijk maakt, dat ook in 't Goth. *jaind* naast Ags. *geond*, 1) ons *ginds*, de *ai* geen tweeklank aanwijst. Voorts kan men nu ook met het oog op *πασιφικος* *paçificus* en de Goth. *leiht* — *licht*; *leitils*, Ags. *litol*, On. *litill* ons *luttel* bezwaarlijk aan de Goth. *ei* een uitsluitend langen *i*-klank blijven toekennen.

Misschien zal men de tegenwerping maken, dat naast *swigar* ook *zwager* voorkomt en dat dit nooit uit *svaihro* had kunnen voortspruiten, zoo niet in de Goth. *ai* de *a* zoowel aanwezig was, als de *i*. Ik antwoord hierop, dat het volstrekt niet noodig is, dat *swigar* en *zwager* beide aan *svaihro* hun bestaan ontleenden; dat zulk een veronderstelling een overblijfsel is van een linguïstische illusie, die het Gothisch als een *Ursprache* aanzag, welke en Opperduitsch en Nederduitsch en Oudnoordsch, ja alle Germaansche taaltakken als *embrya* in haren schoot hield geborgen, eene illusie, waaraan men zoo gewoon is geraakt, dat menigeen, die tot beter inzicht is gekomen, toch tusschenbeiden redeneert, als of hij nog in de oude dwaling verkeerde. Dat uit een woord met *ai* dikwijls twee andere, een met *a*, en een ander met *i*, zijn geboren, wil ik volstrekt niet ontkennen; ik zeg alleen, dat aan twee zulke, alleen door *a* en *i* onderscheiden, woorden geenszins noodzakelijk een derde dat *ai* bevat ten grondslag ligt; ik beweër, dat men in Zwartsluis zeer goed *maal* en *pare* in de andere provinciën *meel* en *peer*, dat wij *leeraaren* de Duitschers *Lehrer* kunnen hebben, zonder dat al die verschillende vormen uit een gemeenschappelijke *ai*-bron zijn gevloeid.

Er zou hier over de monothongische natuur der Goth.

1) 't Eng. *yon*, *yonder* bewijst hier niet veel, daar Eng. *o* wel meer = Ags. *eo* = *i* is, b. v. *world* Ags. *veorold*, *verold*, *vorold*, *viarold*. Intuschen heeft 't Ags. ook *jand* = *illuc*.

ai en andere zamengestelde letterteekens nog veel in 't midden zijn te brengen, maar ik heb nog veel andere punten te bespreken, ik wil dus alleenlijk nog op een gevolg van den bovengebleken *i*-klank der Lat. *e* in de zesde eeuw en vervolgens wijzen. Deze toenmalige uitspraak verklaart, hoe onze voorouders en wij na hen in vele van de Romeinen overgenomen woorden *i* uitspreken, schoon het Lat. die met *e* of *æ* schrijft; hoe wij *dozin*, en *holtmüt* en *beliin* zeggen, ofschoon het Lat. *docena*, *meta* en *balaena* heeft en wij begrijpen, dat wij, zooals deze uitspraak eischt, niet alleen *dozijn* en *mijt*, maar ook *balijn* hebben te schrijven, daar in alle drie woorden de *ij* op dezelfde wijze, dat is door klankversterking uit *i* is ontstaan.

Hoe onhoudbaar echter de bewering is, dat de Goth. *ai* steeds een vollen tweeklank uitdrukt, — met de verdediging der stelling, dat die *ai* nooit een echten diphthong, maar altijd en overal een korten klinker vertegenwoordigt, zou ik mij ook niet willen belasten; hoewel men moet bekennen, dat, zoo het Goth. *slepan* d. i. *sliapan* en *jer* d. i. *jier* kan zeggen, waar 't Ohd. *slafen* en *jaar* uitspreekt, het niet tot de onmogelikheden behoort, dat de Gothen als de Oudfriezen *hietan* (haitan) lieten hooren in weerwil van 't Ohd. *heizen*. Te minder zou dat te verwonderen zijn, daar 't Goth. ook in andere opzigten een geheel anderen weg bewandelt dan het Ohd., gelijk niet alleen blijkt uit *taihum* = *zigumes*, maar ook uit *liaf*, dat nooit, zooals men gewoonlijk aanneemt, door zamentrekking uit het Goth. *haihlaup*, (zoo deze door Grimm vermoede vorm bestaan heeft) wel uit *hlaihlaup* kan voortgekomen zijn. Intusschen, niet alleen de door Prof. Dietrich aangevoerde Goth. eigennamen met den vollen tweeklank, maar ook de taalvergelijking schijnt te verbieden, de Goth. *ai* altijd

voor een *i*-klank te houden. Om maar een taalvergelijkend voorbeeld te noemen: klonken Goth. *ai* en *ei* altijd gelijk, dan zouden Praes. en Praet. Coniunctivi, die in 't Ohd., Ags. en Os. wèl van elkaar onderscheiden zijn, in 't Goth. in elkaar loopen. De omstandigheid, dat, indien wij aan *ai* behalve een monothongische ook een diphthongische waarde toekennen, één teeken dan twee verschillende klanken voorstelt, is natuurlijk geen bezwaar bij schrijvers, die gewoon zijn zeer vrijgeestig een en denzelfden klank beurtelings door vier verschillende karakters uit te drukken; ja, het zou volstrekt geen wonder zijn, als *ai* bij hen niet twee, maar drie of zelfs vier klanken vertegenwoordigde.

Wat echter door Dr. T. W., Taalg. jg. IV p. 167 ter staving van den vollen tweeklank in *vai*, *aivs* en *bai* wordt aangevoerd, dat namelijk deze woorden *vajamerjan*, *ajukduths* en *bajoths* naast zich hebben, kan, dunkt me, op zijn best bewijzen, dat de *ai* misschien eens daarin als tweeklank luidde, niet dat zij, toen de text werd geschreven, nog zoodanig werd uitgesproken. Immers mag men van den toestand, dien zamenstellingen, afleidingen en verbuigingen ons vertoonen, geenszins besluiten tot dien der grondwoorden, daar gene het oude dikwijls veel langer vasthouden, vooral bijwoordelijke uitdrukkingen als in *ajukduth*. Zoo zegt de Duitscher nog altijd *auf Erden*, *auf Reisen*, *Ehrenhalber*, schoon *Erde*, *Reise* en *Ehre* evenals alle overige vrouwelijke zelfst. nww., de naamvalsbuiging, in 't enkv., hebben afgelegd. Wilde men, afgaande op de genitieven der zamengestelde Ohd. Subst. *pinamin*, *forasagin* (van de nominatieven *pinamo* en *forasago*) de gevolgtrekking maken, dat in de negende eeuw de volgende *i* in den genitief van het grondwoord *namo* nog geen klankverandering te weeg bragt, dan zou men zeer dwalen; want buiten zamen-

stelling had *namo* in den gen. toen reeds *nemin*. Ook de verbogen vorm heeft dikwerf bewaard, wat de onverbogen heeft verloren, als onder anderen blijkt uit 't On., waarin een in den nom. verdwenen *v* in den datief voor een klinker terugkeert b. v. nom. *har* (oorspr. *havr*) gen. *has*, dat. *havum*. Volgens dit zelfde beginsel handhaaft zich de *a* der Ags. *hlafdige* 1) en *hlafmesse* nog altijd in *Lady* en *Lammas*, schoon die in 't grondwoord *laf* als gewoonlijk in *oa* is overgegaan en gebruiken wij nog altijd *kwam*, hoewel *kwemen* door *komen* is vervangen. Wie erkent ook niet, dat degeen, die aan de Fransche *ai* in *j'ai* en *ils traient* een diphthongische waarde wilde toeschrijven, omdat zij in *ayant* en *nous trayons ay* naast zich heeft, tot een verkeerd resultaat zou komen. Men zal mij tegenwerpen, dat het Gothisch in dit opzigt niet gelijk staat men de talen, waaraan bovenstaande voorbeelden zijn ontleend; dat Jacob Grimm's opmerking „dass die Schrift der Veränderlichkeit der Laute nicht immer auf dem Fusse folgt und oft ganz zurückbleibt,” hier niet van toepassing is, aangezien de Gothische taal door Ulfila 't eerst in schrift werd gebracht. Ik geloof echter, dat men het berigt nopens de uitvinding van het Goth. letterschrift *cum grano salis* moet opvatten.

Immers, dat de Gothen, nadat zij reeds omstreeks 260 n. Chr. vele Cappodocische Christenen en daaronder een menigte geestelijken hadden weggevoerd en deze priesters met zooveel vrucht als bekeerders onder de barbaren waren werkzaam geweest, dat reeds 325 een bisschop der Gothen op het concilie van Nicea zijn

1) Het blijven der *a* in *lady* komt daarvan, dat deze *a* reeds zeer vroeg, reeds in de 13de eeuw, kort werd uitgesproken, zooals overtuigend blijkt uit een uit 't phonetisch oogpunt alleen, maar uit dit oogpunt ook zeer merkwaardig Oud-Eng. boek *Ormulum*, welks schrijver, *Orm*, de gesloten klinkers opzettelijk en volkomen consequent door verdubbelde medeklinkers aanduidt, en bij hem lezen wij:

annd ure *laffdig* Marga toc
all thatt yho sahh unnd herrde;

en daarentegen steeds *laferrd*, welks *a* in *lord* regelmatig *o* oplevert.

naam meê teekende, voor dat Ulfila den bijbel vertaalde, geen schrift zouden hebben bezeten, is zeker niet zeer waarschijnlijk. Hadden ze ook al geen welgeordend, volledig alfabet, de runen bezaten ze en gebruikten ze 1), en het aanvullen van dit runenalfabet zal het werk van Ulfila zijn geweest. Dat de Ariaansche bisschop dit alfabet met Gr. en Lat. letterteekens *kon* aanvullen en daarbij vertrouwen, dat zijne dus geschreven vertaling door zijne landgenooten *kon* gelezen worden, bewijst, dat de kennis van 't Grieksch en Latijnsch letterschrift benevens de runen onder de Gothen niet zoo schaarsch moet zijn geweest. Hoe het hier echter ook meê gelegen mag zijn — dat zij de runen kenden is ontwijfelbaar zeker, want de teekens, die Ulfila onder anderen voor *a*, *i*, *u* en *ai* gebruikt, zijn geen Gr. of Lat.

1) Dat de Gothen de runen gebruikten, blijkt niet alleen daar uit, dat er verscheidene in 't Ulfilaansene alfabet voorkomen, maar ook uit de opschriften der in 1792 te Podmokle in Bohemen opgegraven munten, op eene van welke Dr. Gustav Thormod Legis, de Schrijver van *Fundgruben des alten Nordens*, het woord *uki* las. De *k* in dit woord is niet het door Ulfila voor deze letter gebruikte teeken, maar de rune die de Noren *kaun* noemden. Deze munten zijn hoogst waarschijnlijk onder Theodorik, van wien wij weten, dat hij munt liet slaan, in Italië vervaardigd en van daar naar Bohemen geraakt. Uit de rune voor *k* op de munt kan men zien, dat, schoon Oost- zoowel als West-Gothen Ulfila's bijbelvertaling gebruikten, het Ulfilaansche alfabet alleen door de geestelijkheid, niet door de regeering werd aangewend. Ook zijn alle Goth. teksten, meen ik, alleen van geestelijken afkomstig.

Een bewijs voor het gebruik der runen in de zesde eeuw levert ons ook de bovenvermelde epistel van Venantius Fortunatus aan zijn vriend Flavus Fuodius. Nadat de bisschop van Poitiers tot zijn geleerden, naar dragen, correspondent gezegd heeft, dat, als 't Latijn hem walgde, hij dan immers Hebreeuwisch of Perzisch of Grieksch kon schrijven, gaat hij verder, of:

Barbara fraxineis pingatur runa tabellis,

Quodque papyrus agit virgula plana valet.

Dat het schrijven onder de barbaren van Midden-Europa in de vroegste tijden zulk een ongewone zaak niet was, blijkt niet alleen uit de herhaalde vermelding van brieven door Germaansche hoofden aan de Romeinsche veldheren of overheden, maar ook uit het gezegde van Caesar B. G. 6, 14, omtrent de Druiden: *Magnum numerum versuum ediscere dicuntur: itaque annos nonnulli vicenos in disciplina permanent. Neque fas esse existimant, ea literis mandare, quum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus, Graecis utantur litteris.* Of deze door Caesar meermalen genoemde *Graecae litterae* werkelijk Grieksche letters of runen waren, laat ik daar; de schrijfkunst was bij de Celten 50 voor Chr. in publieke en private zaken in zwang en 't is niet waarschijnlijk, dat de Germanen, die zooveel met de Celten in aanraking kwamen er niet vroeg meê zouden bekend zijn geweest.

karakters, maar runen, en juist bij 't gebruik der runen was het natuurlijk, neen noodzakelijk, dat het schrift de uitspraak niet op den voet volgde, aangezien het oudste runische alfabet maar 16 teekens telde, en er eerst zeer laat toe kwam om voor nieuw ontwikkelde klanken nieuwe teekens, dikwijls alleen wijzigingen der oude, in te voeren. Zoo schreef men, zegt Ihre, in Noordsche runenopschriften nog lang *thina*, toen men reeds algemeen *thenna* uitsprak; en dat in diezelfde runenopschriften *ai* ontegenzeggelijk voor een korte *e* staat, zal ik later aantoonen. En zoo kan ook de *ai* der Gothen zeer goed een enkelvoudigen klank voorstellen en was dit een *e*, zooals wij die in *hel*, of *steden* hooren, dan moest Ulfila die *ai* wel behouden, vermits, zooals wij boven gezien hebben, noch het Gr. noch het Lat. alfabet hem een karakter kon leveren, geschikt om den vereischten klank voor te stellen. De bovenstaande algemeene bedenkingen tegen het beoordeelen van den toestand der grondwoorden naar dien der zamengestelde, afgeleide en verbogene, zijn dus ook van toepassing op het Gothisch. Daarmee wil ik echter niet gezegd hebben, dat ik het bestaan van een vollen diphthong in gemelde woorden ontken; integendeel, zoo de Gothen een tweeklank *ai* hadden, geloof ik, dat door taalvergelijking het bestaan daarvan in deze woorden tot een hoogen graad van waarschijnlijkheid kan worden gebracht. Ik wilde alleen aantoonen, dat Dr. T. W. 's bewijsvoering in dezen niet afdoende is; 'tis louter een: *non liquet: amplius*.

Boven heb ik gezegd, dat het geen wonder zou zijn, zoo de Goth. *ai* behalve een *i*- en een vollen tweeklank nog een derden voorstelde. Ik bedoelde met dien derden, den klank, die den overgang vormt van *a* tot *ä = e*. Is namelijk, gelijk men gewoonlijk aanneemt, *ia* in 't

Goth. reeds weggekrompen tot $e = i$, *ua* of liever *au* tot *o*, dan is het *a priori* niet onmogelijk, dat *a* soms reeds is geslonken tot \ddot{a} ; en als die geslonken klank dan door *ai* werd afgebeeld, zou dat volstrekt niet vreemd zijn, daar toch de *ai* in 't Ohd. en On. dezelfde dienst moest verrigten. Van dit gebruik der *ai* in 't Ohd. getuigen de volgende plaatsen uit Grimm. GDS. 2 p. 195: *Schon dem alten zend waren auszer den buchstaben für A, I, U noch zwei, die, scheint es, den laut eines kurzen e und o haben und ursprüngliches A und U ersetzen, z. b. in azem, ego, Skr. aham; puthrem filium Skr. putram; hentem, praesentem Skr. santam; erezata argentum Skr. radshatam; mâo luna Skr. mâs und verflüchtigt mâu. vermuthlich walten consonanteinflüsse. aber es tritt auch bei nachfolgendem i, î oder ê den kurzen oder langen vocalen vorausgehender Silben i zu, z. b. nairja homo; maidhja medium madhja, welches AI sowohl der goth. brechung AI = I als dem ahd. umlaut E, den die älteste Zeit noch mit AI, EI bezeichnet, vergleichbar stände. De tweede plaats p. 198 2 luidt als volgt: auch der ahd. umlaut des A in E, wird durch AI, AE vermittelt, das man in den ältesten Denkmälern noch antrifft, zum b. caensincli f. gensincli, und das selbst unser nhd. ä (= ae = ai) enthält. an der kürze dieser AI, AE, E lässt sich so wenig zweifeln als an der des gebrochenen goth. AI. das ags. fries. AE, E in gräf fovea, staf baculus, däl vallis = fries gref, staf, del vollendet den beweis.*

De eerste dezer plaatsen heb ik eenigzins uitvoerig aangehaald, omdat zij niet alleen het vroeger gebruikelijk voorstellen van *e* door *ai* bewijst, maar omdat zij bovendien, ten eerste, kan strekken, om ons vermoeden, dat ook in 't Goth. de *a* soms tot \ddot{a} was verzwakt,

waarschijnlijkheid bij te zetten: immers kon zulk een verzwakking der *a* reeds eenige honderden jaren voor Chr. in 'tZend plaats hebben, wat wonder, zoo ze dan een paar honderd jaren na Chr. in 'tGoth. was doorgedrongen. Ten tweede leert zij ons, dat Ohd. *ai* of *ei* op zich zelve geen onfeilbaar kenmerk van een scherpe *e* is, daar zij zoowel den overgang van *a* tot *e*, als een waren tweeklank, uitdrukt, en dat, indien deze overgangs-*ai* met de echte werd verward, zoodat zij in *ei* overging in plaats van in *e*, zulk een *ei* ons noodzakelijk omtrent den aard eener daarmee overeenkomende *e* in onze taal zou misleiden. De mogelijkheid van zulk een verdwalen blijkt uit Ohd. *Eiter* 1) Eng. *atter*, Nn. *etter*. Voorts zien we uit de aangehaalde plaatsen, dat Grimm volstrekt niet instemt met Dr. T. W., wanneer deze in de Goth. *ai* overal en altijd een vollen tweeklank wil zien. De kortheid dezer gebroken en gesloten *ai* houdt Grimm met hand en tand vast; tweederlei *ai* is bij hem een grondwet der Goth. taal.— Dat ook in 't On. runenalfabet *ai* voor $\ddot{a} = e$ staat blijkt ontegenzeggelijk uit het volgende opschrift van den Bergesöer steen op Schonen: *Ohgi saiti stain dansi iftir Ulf brudur sin harda gudan trug* 2) = *O. posuit lapidem hunc post U. fratrem suum valde dis fidum* = *O. zette steen dezen na U. broeder zijn harde* 3) *den goden trouw*. In dit *saiti* toch is *ai* noodzakelijk de overgang van *a* tot *e*; want *saiti* is hier 3 p. s praet. ind. van *setja*, dat

1) In 't Ohd. *Eiter* en 't On. *Eitr* kan men 'tontstaan der *ei* door de terugwerking van 'tschrift op de uitspraak verklaren. Onder ons hoort men reeds menigeen, door de schrijfwijze in de war gebragt, *bagaatje* uitspreken in plaats van *bagaazje*.

2) *Brudur* en *gudan* moesten volgens 't regelmatig gebruik der geschreven oorkonden *brodir* en *gudhum*, en *saiti* eigenlijk *saitti* zijn; doch de oudste runenopschriften kennen nog geen regelmaat; zij vertoonen elk het dialect van de plaats, waar zij vervaardigd zijn, en *saiti* voor *saitti* is niets bijzonders, aangezien volgens Dietrich *„öfters bei allen harten consonanten die Geminatio vernachlässigt wird*.

3) *Harde* voor *zeer* gebruikt Melis Stoko evenals hier de Noor, b. v. 5 v. 664: *Je wane hi harde cleine rochte*. Evenzoo de oudere Fransche schrijvers *urement*.

als causatief van *Sitja*, volgens de bekende wet, van den praet. stam *sat* door achtervoeging van *ja* gevormd wordt, en was dus oorspronkelijk *satja*, later *saitja* eindelijk *setja*. Daar nu ook de On. *ai* in *ei* overgaat, laat het zich verwachten, dat ook de On. *ei* wel eens de klankverandering van *a* tot *e* aanduidt. Hoogstwaarschijnlijk is dit het geval met den dat. sing. *theim* Goth. *thamma* en deze waarde van *ei* verklaart ons dan een verschijnsel, dat Grimm D. G. I. 792 duister is: *der dat. sing. theim, desgl. theirrar theirri, theirra weichen von* (Goth.) *thamma, thizos thizai, thize, den grund des ei und der gemination rr anstatt r habe ich noch nicht entdeckt*. Wil men namelijk volgens de eens aangenomen en *im Ganzen und Grofsen* ook vrij wel doorgaande theorie der vocaalwisseling in de verschillende germaansche talen, volstrekt het On. met het Goth. in overeenstemming brengen, dan heeft men slechts aan te nemen dat de *ei*, evenals *ai* in *saiti*, hier in *theim* = Goth. *thamma* voor *ā*, en in *theirrar, thelrrri theirra* = Goth. *thizos, thizai thize* als overgang van *i* tot *e*, die in klank met *ā* overeenkwam, staat; en de verdubbeling der tusschenletter *r* is dan een zeer geschikt middel om deze overgang-*ei* van den echten diphthong te onderscheiden. 1) *Theim* is dan eerst *thaim* geweest, en daar ook de echte tweeklank door *ai* en vervolgens door *æi* werd afgebeeld, kan,

1) Den 31 Julij 1289 werd reeds de *ai* van deze pron. ontwijfelbaar met den tweeklank gelijk gesteld. Dit blijkt ten duidelijkste uit een, in 't archief der Stad Kampen, aanwezige *littera (sic) protectoria*, onder gemelden datum, door Erik Magnus, Koning, en Hakon, hertog, van Noorwegen aan Kampen verleend. In dit merkwaardige stuk worden alle echt diphthongische *ai's* door *ai*, alle overgangen van *a* tot *e*, niet meer door *ai*, maar door *ae* uitgedrukt, b. v. *mein* = *mein* = *damnum*; *thair*, *theiri*, *æi*, en daarentegen *Saenda, saelta - gaerd, goerna, haerskap, aeptir* en *aeftir, kaendir* en ook *klaerckr-klerk* = *clericus*. Uit *haerskap* = *heerschappij* als ook uit het tweemaal voorkomende *herra* = *heer* blijkt, dat de *e* in *heer* volgens 't Noordsch zacht is. Voorts zien wij in *thaeiri* een-voorbeeld van het niet gemineeren der liquida, terwijl buitendien de koning en de hertog van zich sprekende steeds den *duais* der pers. en bezitt. voornaamw. gebruiken.

toen later het schrift op de uitspraak begon terug te werken, de *ei* van *theim* onorganisch gediphthongiseerd zijn. Met *theim* zou dan juist het omgekeerde gebeurd zijn van 'tgeen met 't Eng. *them* = Goth. *thaim* Ags. *thâm* heeft plaats gehad. Hoe dit zij uit het bovenstaande blijkt onbetwistbaar, dat ook in 't On. de *ai* soms een korten klank vertegenwoordigt en dat de On. *ei* soms uit *a* voorkomt; zoodat ook de On. *ai* en *ei* alleen niet voldoende zijn, om de scherphheid eener daarmee bij ons overeenstemmende *e* te bewijzen.

Dat dit gebruik der *ai* en *ei* uit den tijd der runische schamelheid is overgebleven, is zeer waarschijnlijk, en dat de Germanen bij het bekend worden met het Latijnsche alfabet, wegens den meer naar *i* trekkenden klank der Lat. *e*, dat gebruik niet aanstonds lieten varen, is zeer natuurlijk. Was nu dit gebruik in 't Ohd. en On. eene runische gewoonte, dan zal dit ook in 't Goth. 'tgeval zijn geweest; dat te aannemelijker wordt, als we zien, dat juist de runen, waaruit *ai* bestaat, aan alle runische alphabets gemeen zijn. Wij herhalen dus wat wij vroeger reeds zeiden: had Ulfla, zoo hij gewoon was runisch een *e*-klank door *ai* voor te stellen, in zijne bijbelvertaling *ai* te dien einde met Gr. *ε* of Lat. *e* verruild, het zou *χρύσα χαλκίων* zijn geweest. Had hij b. v. in *fairra*, *vairs* en *vairths*, waarin volgens Grimm's, D. G. I. 54 voorgedragen, regel (*dass keine deutsche wurzel im inlaut liquida verdoppelt oder mit anderen consonanten verbunden anders leidet, als wenn einfache Vocale vorausgehen*) *ai* noodzakelijk kort is, een korten, schellen klank, als dien van *e* in ons *ver*, voor te stellen, dan kon hij daar Gr. *ε* noch Lat. *e* voor gebruiken, zooals boven uit *φειτ* = *φικετ* = *fecit* ten duidelijkste is gebleken. Tevens moet nu Grimm's bewering, D. G. I. p. 51, dat Ulfla zeer goed

belgeis, *belgim* d. i. *belgeis*, *belgim* als Umlaut van *balgeis*, *balgim* had kunnen schrijven, ongegrond schijnen 1).

Een ander gewigtig bewijs voor den vollen diphthongischen klank der Goth. *ai* vindt Grimm, GDS. 318 en na hem Dietrich, *Ausprache des Goth.* p. 26 en Dr. T. W. *Taalgids* jg. IV, 4, in het *eils Goticum*, staande in een *De convivii barbaris* getiteld gedicht der Latijnsche Anthologie, in welk gedicht, volgens Dr. T. W.'s lezing, onder andere de twee volgende hexameters voorkomen:

Inter *eils* gothicum skapi ia matz ia ia drinkam
Non audet quisquam dignos educere versus 2).

Dit *eils*, zegt men, is het Goth. *hails*, zooals dat voorkomt Marc. XV. 18: *hails* 3) *thiudan Judaie* (= Wees gegroet, o koning der Joden), en in dit woord hoorde, beweren de drie bovengenoemde taalgeleerden, de Romein een vollen tweeklank. Voordat wij hieromtrent iets in 't midden brengen, dienen we te onderzoeken, wat men door een tweeklank verstaat, en om dit in dezen te weten te komen, laten wij den grooten meester, die dood was en gelukkig weêr uit de dooden is opstaan, maar nu helaas, voor goed is ter ruste gegaan, spreken. Grimm, D. G. p. 43: „*Ai, wie die Zusammensetzung zweier einfachen Laute und die Schreibung*

1) Dat in 't Ned. van 't laatste der 14de eeuw de overgang van *a* tot *e* ook wel door *ei* werd voorgesteld, zien wij op. 147 van de door Mr. L. Ph. C. van den Bergh medegedeelde fragmenten van O. en M. Ned. poezij en proza, alwaar wij lezen:

Daer moeste menich *eidel* grain
Neder vallen in den velde.

en op p. 148 staat *heift* *ycloven* voor *heeft*, welk *heift* we ook bij den vertaler van Boëthius vinden. Of is de *ei* in *heift* de uitdrukking van een open *e* in een gesloten lettergreep? Vergelijk ook op pag. 147:

Hi sturte neder op die *heide*.
Elc dede andren cleime *vrede*.

2) Versos bij Dr. T. W. zal drukfont voor *versus* zijn.

3) *Hails* is hier niet ons subst. *heil*, maar een adjectief, daar het anders evenals *thiudans* in den vocatief zijn *s* zou verliezen. 't Is dus letterlijk: (wees) gezond! Zoo als voluit en elders staat, en Beov. 808: *ves thu, Hrodhgar, hál*. Hom. Od. 24, 402: *ὄλέ τε καὶ μάλα χαιρε*.

ai nicht ai zu erkennen giebt, ist ein Goth. Diphthong, folglich einsylbig, doch so auszusprechen, dass man beide Vocale vernimmt, nicht gleich dem franz. ai in einem trüben Laut zusammenfallend." Een tweeklank, en in 't bijzonder de tweeklank ai, is dus een-lettergrepig. Verder zegt Grimm: „Aus der Vergleichung der übrigen Stämme lernen wir zweierlei ai unterscheiden, die Ulfh. ununterschieden lassen durfte, wie in ahd. hss. e und ē nicht unterschieden sind. Nämlich es giebt ein ai (mit dem Gewicht auf a), welchem das ahd. ei und é, das nord. ei, das angels. â — und ein ai (mit dem Gewicht auf i) welchem das ahd. ē, das nord. ē und ia, das ags. ē und eo begegnen." Nu komt de ai in hails en dus de ei in eils overeen met Ohd. ei, On. á, Ags. á, Eng. o, Nn. ei, Gron. hail b. v. 'kwensch joe veul hail en zegen in 'tnijjaar! Wij besluiten dus verder dat de ei in eils is eenlettergrepig met den klem op e. Gaan we nu den eersten van bovenstaande hexameters volgens de regels der Lat. metriek scandeeren, dan zullen wij bevinden, dat de tweeklank ei, dien de Romeinsche dichter voor 554 n. C., toen het gezang der Gothen in Italië verstomde, hoorde, niet een, maar twee lettergrepen telde en den klem niet op e had maar op i.

Īntēr ē-ils gōticū scāpī īā mātz īā īā drīnkām. 1)

Er bestaat geen mogelijkheid dit vers anders te scandeeren. De eerste voet moet een of dactylus d. i. een lange met twee korten of een spondeus, d. i. twee langen zijn: οὐκ ἔστι παρὰ ταῦτ' ἄλλα. Nu kan *inter* geen spondeus zijn, omdat zijn laatste syllabe van nature kort is en kort blijft, daar het volgende woord met een klinker begint en er dus geen *positie* plaats heeft; terwijl, naardien deze laatste syllabe in *thesi* staat, ook de verlenging door den invloed der *arsis* is uitgesloten.

1) Over het metrisch onjuiste in 't laatste gedeelte van dezen hexameter heb ik, daar de lezing er van louter op conjectuur berust, niet te spreken.

Eils als derde bij *Inter* te trekken gaat ook niet, aangezien wij dan niet alleen een *creticus* zouden krijgen, die in een hexameter niet te gebruiken is, maar men zou zodoende het gansche vers tot proza maken. Onnaauwkeurigheid of onwetendheid van den dichter kan het ook niet zijn, want niet alleen zijn de Lat. dichters op het punt der quantiteit zeer keurig, maar onze dichter bewijst ook in den volgenden hexameter, dat hij met het werktuiglijke der kunst volkomen op de hoogte is:

Non audēt quisquam̄ dignos̄ educerē vers̄us,

is een onberispelijke, hoewel wat logge, hexameter, terwijl de dichter tevens te kennen geeft, dat hij gewoon is *dignos* versus te maken, en dat zijn vooral ook, zoo als Cicero ze noemt, *versus accurate facti*. De veronderstelling, dat de oorspronkelijke schrijver *heils* had en niet *eils*, maakt de zaak ook niet gezond, want een volgende *h* maakt met een voorgaanden medeklinker geen positie, zooals blijkt uit Aen. III, 338:

Et pater Aeneas et avunculus excitat̄ Hector, of:

Hunc sociī morem̄ sacrorum̄ hunc ipsē tenetō.

in welk laatste vers de *ecthlipsis* bewijst, dat de *h* niet eens den *hiatus* verhindert.

Ook de tegenwerping, dat een Lat. dichter den tweeklank *ei* niet een lettergrepig kon uitbrengen, gaat niet op; want we zien overal dat de Lat. poëten die kunst zeer goed verstonden, b. v.: Aen. I. 120.

Jam validum Ilionēi 1) navem, jam fortis Achatae. Hier werd de *ei* van *Ilionēi* ontegenzeggelijk eenlettergrepig en lang uitgesproken. De *ei* van *eils goticum* is dus door den Latijnschen dichter evenzoo behandeld als die van *littoreis* in 't volgende vers van Virgilius:

Littoreis̄ ingens̄ inventā sub ilicibus̄ sus̄.

Geeft dus de vervaardiger van onzen hexameter wer-

3) Gr. Ἰλιονεύς, Il. 14, 489; in Georges-Schneither ontbreekt het.

kelijk weer wat hij gehoord heeft, dan moet hem *eils* als een tweelettergrepig woord in de ooren hebben geklonken, en wel zoo duidelijk tweelettergrepig, dat hij die twee lettergrepen in twee verschillende versvoeten kon brengen met den hoofdtoon op de tweede, en dus geheel iets anders, dan wij ons volgens Grimm onder den Goth. tweeklank *ai* of *ei* hebben voor te stellen. Schrijven wij echter het leggen van den klem op het tweede gedeelte van *eils* aan de *arsis* toe, (dat we altijd kunnen, aangezien ook in *littoreis* door de *arsis* 't accent op de vierde van achteren en de laatste valt, schoon het volgens Cicero en Quintilianus 1) nooit verder, dan op de derde van achteren en nooit op de laatste rust) dan zou men uit dit *eils* kunnen opmaken, dat de Gothen de twee klanken hunner diphthongen minder innig voor 't gehoor verbonden of versmolten, dan wij dat b. v. in 't Gron. *hail* doen; en van deze uitspraak zijn, dunkt me, nog wel andere sporen voorhanden. Daaronder reken ik, dat de bij Iornandes voorkomende graaf *Gaino* door 's graven tijdgenoot Eunapius *Γαίνα*, dat *Radagaisus* ook *Ροδογαίσος*, dat *Gailesvintha* wel *Gachilosvintha* wordt geschreven, en dat wij bij de Longobarden *Ahistulf*, *marpahis*, *sculdahis*, *sonorpahir*, *modulahiscus*, *lahip* in plaats van *Aistulf*, *marpais*, *sculdais*, *sonorpair*, *modulaiscus* en *laip* aantreffen. Dit verschijnsel schijnt mij niet van gewigt ontbloot, omdat het ons meer begrijpelijk maakt, hoe uit *ai* een *a* kon te voorschijn komen. Bij zulk een staat van gescheidenheid kan men *ai* b. v. in *pahir* wel haast als een open *a* beschouwen: en dat ze soms als zoodanig beschouwd werd blijkt daaruit, dat zij in de oudste, en bij ons ook nog in latere tijden,

1) Cic Or. 19. *Ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem, nec una plus nec a postrema syllaba ultra tertiam*, en Quint I. 5, 30: *Est autem in omni voce utique acuta, sed nunquam plus una, nec unquam ultima.*

ter uitdrukking van een open *a* werd aangewend. Op het standpunt door *pahir* voorgesteld is het nog onbeslist, of het verbond door *a* en *i* aan te gaan een symbool van *cette union chérie qui seule rend heureux* (= twee harten gloende aancengesmeed, maar die, hoe innig ook verbonden, nog altijd voldoen aan deze, door ik weet niet welken geestigen Franschman, van de liefde gegeven bepaling: *c'est être deux et n'être qu'un*) d. i. een soort van twee-eenheid zal opleveren, dan wel of bij de gesloten vereeniging de een geheel in de andere opgaat, de een zijn bestaan oplost in dat van de andere, de een op zijn best 't verlengstuk wordt van de andere; of zeg ik, uit zulk een huwelijk een tweeklank wordt geboren of een lange *a*.

Een duidelijk bewijs, dat *ai* reeds vroeg of werkelijk een open *â* voorstelde, of ten minste *â* en tevens *ei* opleverde, verschaft ons het in Longobardische wetten voorkomende *stolesaiz* d. i. *architriclinus* = *opperstoelzetter*, een *Longb. hofbeambte*. Immers naast dit *stolesaiz* vinden we niet alleen in 't Longb. zelf reeds *stolesaz*, maar ook het Ohd. heeft *stuolsazo*, terwijl daarentegen ditzelfde woord in Chron. salernit. bij Pertz V, 489 zich als *stoleseyz* voordoet: Grimoald, qui lingua todesca, quam olim Longobardi loquebantur, *stoleseyz* fuit appellatus. Een tweede voorbeeld van dergelijke dubbele formatie geeft ons het Ohd. *dwahilla*, dat zoowel ons *dwaal* als *dweil* heeft voortgebracht en waarvan 't eerst meermalen te lezen staat in den *Walewein*, onder anderen:

Men gaf hem water en hi ging dwaen,
 Soe brochte men hem die *dwale* zaen,
 Daer hi sine hande mede droghen soude.

Een derde is 't Goth. *mail*, 1) dat ik met Grimm, en

1) *Mahil* is volgens de wet der klankverschuiving hetzelfde woord als *macula*, zoodat het Nhd. *Makel* een dittologie is.

Ettm. uit *mahil* samengetrokken of zamengesmolten en *ma-il* uitgesproken acht, en 't welk 't Ond. *meil*, 't Ags. *mâl* (ook *maal* geschreven), 't Eng. *mole*, Nhd. (Mutter) *maal*, Nedl. *maal*, *maaltje* (bij Holtrop Ned.-Eng. woordenboek) tot nazaten heeft. Een vierde zien we, mijns bedunkens, in het *sapo* bij Plinius en het *σάπων* bij de latere Grieken naast het Ohd. *seifa*, Ags. *sápe*, Eng. *soap*, Nhd. *seife*. Gron. *zijpe*, al welke vormen op een oorspronkelijk *saipa* wijzen.

Om een vijfde voorbeeld te geven van de lotgevallen, waaraan zulk een paar letterlijke echtelingen al blootstaan en tevens tot ons eigenlijk doel, het toetsen van regel 97 etc. te geraken, vestig ik de aandacht op de tweede helft van het bovenaangehaalde *Ποδογαίσος*. In dit *γαίσος* waren *a* en *i* nog zoo weinig tot een tweeklank versmolten, dat het voor den Griek drielettergrepig en dus, na 't wegvallen van den vergriekschenden uitgang *ος*, voor Germanen oorspronkelijk tweelettergrepig, namelijk *gá-is* was. Latijnsche schrijvers, als Ammianus Marcellinus en Jornandes hebben *gaisus*, latere *gar*; Ohd. *gaer*, later *ger*; On. *geir*, Ags. *gar*, Eng. *gar*, bij ons *gaer* = *gaar* in *avegaer* d. i. *navegaer* (Ohd. *nabugaer*, Grimm D. G. II. 416), *geer* in *aalgeer* (Gron. *elger*), en *gair* in *Gairbald* bij Kiliaan, Ohd. *Gerbald*, Ital. *Garibaldi* 1). Wij zien hier, dat de latere Lat. schrijvers de *i* van *gar* geheel weglieten, zeker, omdat zij niet meer werd gehoord. 't Is echter natuurlijk, dat zij ook een tijd lang, nadat zij in de *a* was opgegaan nog altijd werd geschreven, omdat, zoo als Grimm boven juist opmerkte, en zooals ook in den aard der zaak ligt, het schrift nooit met de uitspraak gelijken tred houdt.

1) *Garibaldi* beteekent dus *Speerhout*, *δορίτολμος*, *δορυθραστής* of *δορυθαρηστής* of, om een Homerisch epitheton te gebruiken, *ἐγχεσάτωρος*. Italic's rechtschapen kampioen is dus niet alleen Homerisch in dapperheid en eenvoud, maar ook in naam.

Er moet dus ook een tijd geweest zijn, dat in latere Latijnsche schrijvers *ai*, evenals α of *AI* in 't Grieksch, een lange of opene *a* voorstelde, 't geen dan, daar wij het Lat. alphabet hebben overgenomen, weêr aanleiding kan gegeven hebben, dat wij vroeger en later de verlenging van andere klinkers in gesloten lettergrepen, door middel van *i* aanduiden; tenzij dit gebruik een oude runische, reeds bij de Gothen b. v. in *mail* d. i. *mahil* in zwang zijnde gewoonte is. Zeker is het afbeelden van een open *a* in een gesloten lettergreep door *ai* overoud, aangezien wij reeds bij Irmino *Hairbertus*, *Hairhardus* voor *Haribertus*, *Harihardus* aantreffen en dat ook *ae* reeds vroeg daartoe werd gebruikt, zien wij uit het *Thunaer* voor *Thunare* in de *abrenuntiatio* der achtste eeuw. Ook de *ae* der in Ohd. diploma's, uit de 7de, 8ste en 9de eeuw, voorkomende eigennamen, *Herigaer*, *Walgaer*, *Hungaer*, als ook die in 't *nabugaer* der Sang. glossen kan met ons *avegaer*—*avegaar* en *avegeer* vergeleken, zeer goed een open *a* voorstellen. In onze oude Ned. keuren wordt zoowel *ai* als *ae* daarvoor gebezigd; zoo lezen we bij Noordewier R. O. 282 in een keur van Haarlem, anno 1245: „*wair* ('t?), dat ene maget enigen man van hoer te vercraften verwonne met seven oirconden,” en in eene Voornsche: „*Dair* een doodslach geschiet, *dair* moet een verleijer wezen, of 't *wair* moirt.” *Ai* is echter later meer zeldzaam, schijnt de oudste zuster te zijn en langzamerhand in *ae* over te gaan, doch zich 't langst voor de *r* te handhaven. Ons *gaar* in *avegaar* kan dus vroeger *gair* zijn geweest, vervolgens *gaer* en eindelijk *geer* zijn geworden, zonder dat *ai* ooit een waren diphthong heeft gevormd en, met het oog op het boven omtrent *pahir stolesaiz* etc. bereeerde, kan men vragen of de *e* in *geer* uit een tweeklank of uit *a* is ontstaan. Dat *ai* in onze moedertaal

alleen *a* heeft opgeleverd, daarvan schijnen behalve *maal* en *dwaal* en *gaar* nog andere bewijzen voorhanden. Zoo heet het door Dietrich, Ausspr. des Goth. p. 87, uit de onder Chlotarius II circa 620 op nieuw geredigeerde wetten (die, ten minste volgens D., tot de zesde eeuw behooren) aangehaalde *haistera* 1) *hanti* in 't Oudfriesche landrecht: *fen haester hand*, in 't Hunsegoer: *mit haester hand*, en in de Jurisprudentia Fris. door door Jhr. Mr. Montanus Hetteema: *myt haestiger hand*. Uit de combinatie *mit haester hant ende mit ira mode'* en ook uit *in haestiger mode'* blijkt, dat *haest* hier beteekent *heftig*, *driftig*, het tegenovergestelde van *in koelen bloede*, een beteekenis, die het woord in 't Ags. had en in 't Eng. nog heeft, zoodat *I fear I have been hasty'* gelijk staat met: *Ik vrees dat ik driftig ben geweest*, en *hasty temper'* een *heftig* d. i. *opvliegend* temperament beteekent. Ook bij Kiliaan staat het zoo, daar hij *haestig van hoofde'* door *haest gram* verklaart. Bij Kiliaan vind ik nog een ander voorbeeld, namelijk *haersch* = *heesch* = *raucus*, Eng. *hoarse*, Ags. *hás*, Ohd. *heis* On. *hás* 2). In 't oorspronkelijk *hais* is *ai* in *ae*, doch *s*,

1) Dit *haist* = *haest* wijst door beteekenis en klankverschuiving op *xatw*, *xatw*, *branden*, *gloeijen*, ook *gloeijen van toorn* Aristoph. Lys 9. *xáomat tñv xapθiav*. Staat het ook in verband met Goth. *haifsts*, *strijd*, *twist*, *kamp*, dan zou dit Goth. woord de vader kunnen zijn van twee Ned. telgen, namelijk behalve van *haest* ook van *haefsch*, zooals wij dit lezen in de door Huyd. Melis Stoke 11, 586 uit Limborgf. 17 b. c. aangehaalde plaats:

Hier binnen lact hi gaen

Sijn swert omme *haefscher hande*,

Ende sloech den enen onder die tande,

Dat hem 't hoeft viel van den buke.

Haefscher hande is hier zeker 't zelfde als *haistera hanti*, en *haefsch* is van *haifsts* afgeleid met weglating der *t* even als *eeren* van *aistan*, terwijl in *haist* de *f* is uitgevallen ongeveer als in *troosten* uit *thrafstjan*; schoon de *f* in dit laatste woord misschien gevoaliseerd met *a* de *oo* heeft gevormd.

Tot zelfden stam behoort het Gron. *haisteren* = *reinigen*, door klankverschuiving met 't Lat. *castus* verbonden. Of de reinigende, louterende kracht van 't vuur ligt bij beide woorden ten grondslag, of hetzelfde begrip als bij *xatw* = *vonkelnieuw* = *gloednieuw*, Eng. *branneu* d. i. *brandnieuw* = *ongerept* = *rein*. De stam van *xatw* is *xaw* = *kaf*, met digamma.

2) Zouden wij niet *hees* moeten schrijven en dit woord onder de uitzonderingen op regel 271,1 rekenen, vooral nu we, om *druisen*, *druischen* zullen vervangen door *druisen*? Beide woorden staan volkomen gelijk; in beide geldt het de weglating van een onorganische, stomme *ch*.

als dikwijls, in *r* veranderd en het dus geboren *haer* in *haersch* overgaan, evenals *bar* in *barsch*, *schuin* in *schuinsch*. 't Zou ook niet onmogelijk zijn, dat 't Nnl. *baas*, *herus*, *dominus* ons een derde voorbeeld opleverde. Dit *baas* schijnt in zijn ouden vorm aanwezig in het bovenstaande Longob. *marpahis*, dat volgens Grimm, GDS. p. 481, *marhpahis* = *marhbais* = *meerbaas* = *merriebaas* d. i. eigenlijk *de man, die het paard het bit of gebit aanlegt* is. *Pahis* wordt namelijk door Grimm afgeleid van een causatief van *bijten* = *bitan*, dat we onder anderen nog aantreffen in 't Ags. *bætan* = *doen bijten*, 't *bit in den mond wringen*, *beteugelcn* Etm. Gl. Ag. p. 306, *esolas bætan* = *asinos frenare, domare*. *Baas* beteekende dus oorspronkelijk *dierbeteugelaar, bedwinger, beheerscher*, en vervolgens *bedwinger, beheerscher, heer* in 't algemeen, en staat dus geheel gelijk met *dominus*, dat van *domare* afgeleid, insgelijks *bedwinger, temmer, domitor equorum* tot eerste beteekenis heeft. In het gezegde: hij kon over het paard geen baas blijven, het paard werd hem de baas, is baas in zijn oudste beteekenis gebruikt. Dat zulk een oorsprong van 't woord *baas* bij een nomadisch d. i. reizend en trekkend, d. i. veel rijdend volk, zooals de oudste Germanen waren, zeer waarschijnlijk is, valt ieder, die zich in 't verleden kan terugdenken, licht in 't oog en *marhbais* moet vroeger een even algemeen epitheton geweest zijn als *ἐπιόδαμος* bij Homerus II. 3.237, 2.23, Od. 3.17. 1) De eenige zwaarigheid, dat de *s*, zoo wij namelijk met Grimm *baitja* als Goth. grondvorm aannemen, waarmee Ags. *bæta*, Ohd. *beizo* zouden overeenkomen, bij ons uit *t* of *tj* zou moeten ontstaan, evenals in 't Longob. *pahis*, is zoo onoverkomelijk niet, daar ook de *s* van *struis*, blijkens *struthio*, uit *thj* en die in *kuis*, wegens *kodde*, uit *d* ontstaan is 2); ook hebben wij

1) Anderen leiden *baas* van 't Oslav. *baza* af.

2) Huydec. (Melis St. III, 82.)

blaas en 't Eng *bladder* 1). Het overgaan van *ai* in *a*, dat in 't Ned. zelden geschiedt, heeft in sommige der verwante talen meermalen, in eene, de Ags., zelfs geregeld plaats. Zoo heeft het On. *á*, *bádkir*, *sál*, *sár* = Goth. *aih*, *bai*, *saivala*, *sair*; Ofr. *má*, *hágon*, *lára*, *mára* = Goth. *mais*, *aigaina*, *laiseins*, *maiza*. 't Ags. heeft *æ* of gewoonlijker *á*, waarin zeker *æ* de oudste vorm is, die gelijk staat met de *ae* in ons *gaer* vòòr *gaar*, en soms nog in 't zelfde woord met *a* wisselt; voorbeelden in overvloed, onder anderen: *sæ*, *dæl*, *hælan'*, weifelend *sæl* en *sál*, met *áv*, *sávol*, *láre*, *án*, *hláf*, *lást*, 2) = Goth. *saivs*, *daivs*, *hailjan*, *sail*, *aivs*, *saivala*, *laiseins*, *ains*, *hlaihs*, *laists*. In al deze gevallen nu, waarin *ai* een *a* oplevert, kan men, dunkt mij, twifelen of de *ai* ooit een echten, aan Grimms bepaling, voldoende, in 't Gron. zoo veelvuldig voorkomenden 3) tweeklank heeft gevormd. Ik ten minste kan mij niet verklaren,

1) Andere voorbeelden van dusdanigen overgang zijn:
Klis = Nhd. *Klette* = Gron. *kladde* = Zwartsl. *kleverklasse*. Vergelijk wegens den oorsprong *glis* — *glitis* = *humus tenax* = terre *glaise* = Prov. *gleza*, en *glus*, *gluten*, Fr. *glu* en *γλία*, *γλίσχος* voor *γλίτχος*, Lith. *glittus* = *glad*, *kleverig*. Gelijk het Hom. *λις πέτρη* staat voor *γλις πέτρη* en *lubricus* voor *glubricus*, zoo staat 't Lat. *lappa* voor *glappa*, dat door klankverschuiving juist het Ags. *clif* d. i. *klis* oplevert. Deze als ook 't Fr. *glaire*, Provenc. *glara* = *sljmige*, *kleverige stoffe* vooral van 't *ei* (bij Kiliaan *klaer* of *wit*) en in 't oog, in Gron. ook *kladde* genaamd, schijnen van dezelfde kleverige familie *glaglugli* — *klakli* met verschillende achtervoegsels afgeleid. Het Zwarts. *kleverklasse* is een dergelijk pleonasme als *aatelger* = *aataalgeer*.

2) *Lást* Goth. *laists*, blijft in 't Eng. *last* en is dus benevens *flesh* (reeds bij Wicief, *lark* (Ags. *laveroc*, *leeuwerik*, Gron. *lijwerik*, *lijwerke*), *ask* Ags. *ax*, *eischen* Gron. *aisen* uitgezonderd van den regel, dat Ags. *a* of *æ* uit *ai* ontstaan in 't Eng. *o* of *oa* oplevert, zoodat Eng. *a* alleen geen zachte *e* kan bewijzen, evenmin als de Eng. *o* zonder bondgenoot een scherpe, zooals blijkt uit *clover* Ags. *clæfre*. Was bij ons *klever*, dat bij Kiliaan voorkomt naast *klaver*, evenals in 't Deensch, in gebruik gebleven, dan zou de Eng. *o* in *clover* ons verleiden die *e* voor scherp te houden. Werkelijk faalt deze anders meê tot beste behoorende regels in *world* = *wereld* en *yolk* = *geelke* = *eijerdoor* = Ags. *geolca*.

3) Als een staaltje van Gron. *ai's* kan de volgende zin dienen, die bijna al de kenmerken van de *ei* der schrijftaal bevat: „Tegen 't ende *klaine maid painsde ziin Majestait veulertai naorhaid* op de *haide*. Knoopt men den heugzin aan de geschiedenis van Shakespeare's *King Lear*, dan zijn de *ei*-kenmerken daardoor even onvergetelijk, als de vloeibare en scherpe letters, sodert Dr. T. W. 't *kofschip* met den *molenaar* aan boord van stapel heeft laten loopen.

hoe zich uit eene zoo innige versmelting van *a* en *i*, als wij in 't Gron. *hailig*, *arbaid* en 't Nhd. *Saite* hooren een *a* kan ontwikkelen. Men ziet dan ook geen dezer Gron. *ai*'s in *a* overgaan; schoon door geen schrift beschermd, handhaaft zich de *ai* onverzwakt en onverbasterd. Alleen voor *r* vindt men ze niet; en geen wonder: want het is niet mogelijk de *ai* voor *r* zoo innig versmolten uittespreken als wij dat voor andere medeklinkers doen; *gair* zou *ga-ir* of *gai-ir*, *gai-er* klinker. Uit die eerste uitspraak *ga-ir* is het *gaar* in ons *avegaar* ontstaan, en dit *gaar* heeft op zijne beurt *geer* opgeleverd, zoodat de *e* in *geer*, op Nederlandsch taalgebied, niet uit een tweeklank, maar onmiddelijk uit *a* ontsproten is, evenals de *e* in *veer* uit de *a* van *vaar*; en deze *e* is dan, ondanks het On. *geir*, niet tot de scherpe te rekenen, maar tot de zachte. Ik beaam volkomen 't geen Jacob Grimm D. Gr. 1³, 558 zegt: *Wir würden uns innerhalb unsrer Sprache verirren, wollten wir nicht ihre eigene regel oben an stellen.*" Doch hiermede kom ik, na een langen omweg terug, tot mijn eigenlijk doel, het toetsen van den Groninger *e*-regel aan het nuttige werk van Dr. T. W. —

Laat ons echter, voordat wij daartoe overgaan, de resultaten van het voorafgaand onderzoek kortelijk zamenvatten. Wij hebben dan bevonden:

1. dat in den tijd, toen de Goth. codices ontstonden, de Gr. *ai*, *ei*, *ε* en *ι* alle zonder onderscheid een *i*-klank voorstelden;
2. dat evenzoo in de vreemde namen der Goth. bijbelvertaling *ai*, *ei*, *ε*, *ι* en in Goth. woorden *ei*, *ε*, *ι* zonder regel dienen om een *i*-klank af te beelden;
3. dat ook in een Goth. woord *ai* met *ε* wisselt en dus een *i*-klank vertegenwoordigt *taihund* — *tehund*;
4. dat de Gothen ook als ze Lat. schreven, *ai* aan-

wendden om een Lat. *e* d. i. een *i*-klank weer te geven, *ai*loquiis = *eloquiis*;

5. dat het op taalvergelijkende gronden hoogstwaarschijnlijk is, dat *ai* ook ik andere Goth. woorden dan *taihund* een *i*-klank of iets, dat er naar zweemt, vertegenwoordigt, *vair* = *wir*, *taihum* = *digumes*;

6) dat de Goth. *ai* wellicht ook, evenals de Noordsche, een *e*-klank weergeeft b. v. in *vairs*, etc.;

7. dat ze misschien soms ook een open *a* voorstelt b. v. in *mail-mahil*;

8. dat de taalvergelijking en de verschijnselen der Goth. verbuiging niet gedoogen, met Prof. Roorda etc. in de Goth. *ai* altijd de voorstelling van een *e*-klank te zien;

9) dat het echter niet minder onaannemelijk is aan de Goth. *ai* met Dr. T. W. steeds een volle diphthongische waarde toe te kennen;

10. dat dus het beginsel van Duitschlands onsterfelijken taalkenner, dat er in 't Goth. ten minste tweederlei *ai* is, schoon eenigzins gewijzigd, nog altijd moet vastgehouden worden;

11. dat de Lat. \tilde{e} , \bar{e} en *ae* in de zesde eeuw als *i* werden uitgesproken;

12. dat dus de Germanen in woorden als *balaena*, *docena*, toen zij ze van de Romeinen overnamen een *i*-klank hoorden, met welken klank zij even als *wiinvinum*, in de provincies nog heden ten dage worden uitgesproken, namelijk *beliin*, *doziin*;

13. dat dus in *balijn* en *dozijn* de *ij* evenzeer een klankversterking der *i* is als in *wijn*;

14. Dat Dr. Dietrich's en Dr. T. W.'s redeneering omtrent *karkara* op dwaling steunt;

15. dat ook Dr. T. W.'s gevolgtrekking aangaande den *o*-klank der Goth. *u* onjuist is, aangezien uit *λεγωρ*

legitur blijkt, dat de Gr. *o* als *u* klonk;

16. dat voor het ontstaan der Goth. *o* uit *ua* uit het Goth. zelf geene, voor haar ontstaan uit *au* zeer goede bewijzen zijn aan te voeren, *skauda-skohs*, *tavida*, *taua-tojan*;

17. dat men van den toestand der composita, derivata en declinata niet mag besluiten tot dien der grondwoorden (*binamo-binamin*, *namo-nemin*, *skauda(raip)*-*skohs*;

18. dat dus uit *in ajukduth*, *bajoths* en *vajamerjan* de uitspraak der gelijktijdige *aivs*, *bai* en *vai* niet met zekerheid is op te maken;

19. dat de Gothen ook nog na 't invoeren van 't Ulf. alfabet soms enkel runen bleven gebruiken, *uki*;

20. dat in 't Ohd. en On. en Mnl. *ai* en *ei* soms den overgang van *a* tot *e* vertegenwoordigen, (On. *saiti*, *theim*, *eitr*, *greif* = *graaf*, *eirendi*, Ohd. *aranti*; On. *meil*, Nhd. *Maal* etc. Mnl. *eidel*, *edel* uit *adel*;

21. dat dus Ohd., On. en Mnl. *ai* of *ei* op zich zelf geen scherpe *e* bewijzen;

22. dat uit het *eils goticum* geen regtschappen tweeklank, d. i. een phonetische twee-eenheid is te halen;

23. dat het echter zamengenomen met andere verschijnselen (*Taiva*, *pahir*, *stolesaiz*, *stolesaz* etc.) een oudtijds meer zelfstandigen toestand der zamenstellende deelen van den tweeklank *ai* verraadt;

24. dat het overgaan der *ai* in *a* in 't Ags., On. en Ofriesch ook op zulk een minder innige versmelting van de *a* en de *i* in *ai* schijnt te wijzen;

25. dat in onze taal soms *ai* alleen *a* heeft opgeleverd, schoon uit diezelfde *ai* in een ander taal in hetzelfde woord *ei* is voortgekomen (*gaar*, *haersch*, *fan haester hant* etc.);

26. dat een uit zulk een *a* voortgesproten *e* natuurlijk zacht is, *avegaar-aalgeer*, dus *aalgeren*;

27. dat *ai* in 't Eng. niet altijd *o* of *oa* maar ook *a* voortbrengt, *laist*, *last*;

28. dat dus Eng. *a* alleen geen zachte *e* kan bewijzen;

29. dat de Eng. *o* ook uit Ags. *ae* = *ä*, *a* en *eo* die *i* vertegenwoordigt ontstaat, *cläfre*—*clover*, *papa*—*pope*, *veorold* = *world* = *wereld*;

30. dat dus een Eng. *o* kan overeenkomen met een *e*, die uit *a* of *i* is ontstaan en dus alleen geen scherpe *e* kan waarborgen;

31. dat het Goth. en de andere germaansche taaltakken soms verschillende wegen bewandelen, *taihūm*—*digumes*, *haihlauf*—*liaf*, *vaila*—*wala*, *wel*, *wola*, *wilcome*.

Wat is dus de slotsom van ons voorbereidend onderzoek? Dat geen enkele der talen, die de wetenschappelijke afleiding te baat neemt, om den aard der *e*'s uit te vorschen, op zich zelve een onfeilbare leidsvrouw is. Dat de instrumenten, waarvan de wetenschap zich bedient, gebrekkig zijn en dat dus het werk der wetenschap soms de gevolgen van dit gebrekkige zal verraden.

En zou nu het Gron. dialect in dezen een onberispelijk werktuig opleveren? Dat wil ik niet beweren; dat deze tongval nooit is afgedwaald, dat er nooit verwarring heeft plaats gehad, zal ik geenszins staande houden. Ik wil alleen, ook op wetenschappelijke gronden, trachten te bewijzen, dat de Gron. uitspraak zich hoogst zeldzaam in 't onderscheiden der zachte en scherpe *e*'s vergist; dat zij, waar ze met Dr. T. W.'s wetenschappelijke afleiding in strijd is, niet altijd als plaatselijk bederf het onderspit moet delven; dat het zeer wel mogelijk is, dat zij in meer woorden dan *dozijn* nader bij de waarheid is dan de wetenschappelijke afleider; en dat dus dit, evenals alle andere Nederl. dialecten, de aandacht van den wetenschappelijken beoefenaar onzer moedertaal gansch niet onwaardig is, ja dat de kennis er van voor

den vervaardiger van eene Nederlandsche spelling, die zijne lezers op de gewestelijke uitspraak als een criterion verwijst, ten eenenmale onontbeerlijk is. 1)

1) Is hij met de dialecten, waarop hij zich beroept niet naauwkeurig bekend, dan zal hij tweespalt stichten in plaats van eenparigheid te bevorderen. Zoo zullen volgens Dr. T. W's. regel 96 de Friezen voortaan *hede*, de Gron. volgens regel 97 *heede* schrijven; een provinciaal, b. v. Gron. of Overijselaar, die geen Lat. of Gr. kent, schrijft in vertrouwen op regel 97 of op de aanmerking bij regel 96 *zeepen*; kent hij Lat. of Gr., dan zal hij wegens *σάπων zepon* spellen. Om een nieuw bewijs te geven, dat de kennis van de gewestelijke uitspraak als toetsteen der wetenschappelijke deductie zeer dienstig kan zijn, wil ik een oogenblik stilstaan bij het woord *steigeren*. Dit *steigeren* is een frequentatief van *steigen*; *steigen* een causatief van *stijgen*, dus transitief; *steigeren* is echter intransitief, dus is de spelling *steigeren* verkeerd; *stijgeren* moet het zijn. Tot dit resultaat komt Dr. T. W. Taalg. jg. IV p. 222 etc., alleen langs een eenigzins anderen weg. Volgens Z. W. E. Z. G. komt *steigeren* van het subst. *steiger* en beteekent een *steigerling* oprichten. „Dit regelmatig gevormde, volkomen onberispelijke *steigeren*,” zoo besluit hij zijne redeneering, „schijnt met het *stijgeren* van een paard verward te zijn, en tot de, naar alle waarschijnlijkheid verkeerde, uitspraak *steigeren* aanleiding te hebben gegeven. Die verwarring wordt des te verklaarbaarder, wanneer men in aanmerking neemt, dat reeds Plantijn en Kiliaan *steigen* en *stijgen* niet behoorlijk uit een wisten te houden en dat zelfs Hooft *steigen* in de beteekenis van *stijgen* bezigt.” Met deze verklaring van Dr. T. W. zal men zich in streken, waar *ei* en *ij* in de uitspraak niet meer worden onderscheiden, vooral ook om haar wetenschappelijk aanzien, licht te vreden stellen en wij worden dan ook op grond van deze uiteenzetting in 't Ontwerp veroordeeld, om voortaan paarden te laten *stijgeren*. In de I-streken echter, waar men *ei* en *i* niet verwardt, waar men, zooals Dr. T. W. zelf aanhaalt, wel van een *stijgbeugel*, maar niet van het *stijgeren* van een paard spreekt, waar dit alleen *steigeren* eet, is die verwarring volstrekt onverklaarbaar. Welk een idee moest men zich van 't gehoor van een Groninger maken, die *i* met *ai* verwardt, die *stijgeren* en *staigeren* niet uit een wist te houden? 1) Men ziet die verklaring is voor ons Hyperboreërs niet gemaakt en we moeten dus zien, hoe wij ons zelve redden, en onze uitspraak en tevens die van 't gansche lieve vaderland rechtvaardigen. Ten eerste doe ik opmerken, dat, zoo wij het paard *stijgert* moeten schrijven, wij ook grammaticaal verplicht zijn 'de dag *neeg* ten avond', het rijk *neeg* ten val, niet *neigde* ten avond, *neigde* ten val' te gebruiken, want van *neigen* voor *nijgen*, het causatief voor 't intransitief, kan men 't zelfde zeggen, dat Dr. T. W. van *steigen* voor *stijgen* zegt: het wordt door niets geregtvaardigd. Door niets? Dan zijn we reddeloos verloren. Intusschen, als we eens bij andere talen rondzien en onze eigene in haren vroegeren toestand raadplegen, dan ontdekken wij een verschijnsel, dat wellicht kan dienen, om ons en *staigeren*, *steigeren* uit den nood te helpen. Wij bemerken namelijk, dat zeer dikwijls de *reflexieve* vorm gebruikt wordt, om het *intransitiève* uit te drukken. Zoo is reeds in 't Goth. *hailjan* = *sanare, guérir*, maar *hailjan sik* = *sanari, se guérir*; *laisjan* = *docere*; *laisjan sik* = (*docere se*) *discere*; zoo is het Goth. intr. *hneivan, hnaiv hnevum, hnevans*, in 't Nhd. *sich neigen*, schoon 't Ohd. nog *hnigan-hneig* voor de intr. beteekenis gebruikte. Verder zien we, dat wij nu niet meer zeggen: de wondheeler *heelt* de wond en de wond heelt *zich* schielijk; niet de onderwijzer *leert* het kind en het kind leert *zich*, maar zoo wel intransitief als causatief *heelt*, *leert* zonder pron. reflexivum; dat we zeggen: God *neigt* de harten der menschen en het hart des menschen *neigt zich* tot den Heer, maar ook wel: hij *neigt* tot dweperij zonder *zich*, en steeds: de dag *neigde* ten avond. Hieruit blijkt, dat het vroeger in den

1) Een Gron. zegt b. v.: Zij dij hingste ijs *staigeren*!

Is de waarde van een taal voor den taalvorschcr

aard der taal lag, het intrans. door het pron. refl. met het verb. cans. uit te drukken; dat vervolgens, door de neiging der taal om onderscheidingen, die zij vroeger door verschillende vormen uitdrukte, hoe langer hoe meer aan het verstand over te laten, dit reflexivum werd weggelaten, zoodat dezelfde vorm causatief en intransitief werd gebruikt. In 't Nhd., dat ook anders het meest van den ouden grammaticalen toestel heeft behouden, is dit weglaten hoogst zeldzaam, minder zeldzaam bij de Nederlanders, doch bij de Engelschen wint het dagelijks, zou ik haast zeggen, veld. De Franschen zingen nog altijd:

Ma brigantine
Roule et s' incline;

de Engelschen hebben steeds *incline* zonder reflex.; terwijl bij sommige ww. het gebruik weifelt, b. v. bij *to behave*, dat thans meestal zonder reflex. staat: *He behaves like a man of honour*; zelfs *a well behaved boy* — een zich wel gedragende, oppassende jongen. 't Nhd. heft steeds *sich neigen*. En dit weglaten van 't reflex. verklaart ook *steigeren*: het staat voor *zich steigeren*. Dat het werkelijk voor *zich steigeren* staat, zal de taalvergelijking duidelijk maken. In 't Nhd. wordt *steigeren* ook door een reflex. uitgedrukt, namelijk door *sich bäumen*, b. v. in Schillers' Kampf mit dem Drachen:

Und bang beginnt das Ross zu keuchen,
Und bäumet sich und will nicht weichen.

In het Engelsch staat het juist zoo geschapen als bij ons: *het paard steigert* heet: *the horse rears*, en *to rear* is een van de drie causatieven van *to rise* (*to raise*, *to rouse* en *to rear*). 1) Dat dit *rear* een causatief van *to rise* is, wordt ons klaar, als we 't Ags. *ræran* — *erigere* (b. v. *thu rærst hus*, Deut. 28: 30, *gij doet een huis verrijzen*) en *rðsjan* — *leuare* vergelijken met ons *leeren* en 't Goth. *laisjan*: *ræran* en *rear* zijn door denzelfden overgang uit *rðsjan*, Goth. *raisjan*, geboren, als ons *leeren* uit Goth. *laisjan*. Tot zekerheid wordt eindelijk mijne gissing gebragt door 't Zweedsch, dat de volledige reflexieve uitdrukking heeft bewaard: *stegra* is: *doen stijgen*, *verhoogen*; *stegra sig*. — *sich bäumen* — *steigeren*, van paarden gezegd.

Dat *steigeren* een frequentativum van *steigen* is brengt niet alleen de teekenis van 't woord meê: *steigeren* is juist een *herhaald* zich oprichten, opspringen; maar ook de Zweedsche wisselvorm *stegla sig* voor *stegra sig* en het Deensche, evenals ons *steigeren* en 't Eng. *rear*, zonder reflex. gebruikte *steile*, bewijzen dat onweerlegbaar; daar *stegla* en *steile* klaarblijkelijk freqq. zijn, die bij ons *steigelen* zouden luiden en evenzoo van *steigen* gevormd zijn, als *wiegelen* van *wiegen*. En zoo zien we ons dan ook weer in dit geval door de provinciale uitspraak op het rechte spoor en tot de waarheid gebragt. Dat het gebruik van den reflex. vorm in vroeger dagen veel meer in zwang was en op een wijze, die ons nu zeer zonderling voorkomt, daarvan vertoonen zich menigvuldige voorbeelden in den Heljand, b. v.:

Geng imu tho, the godes sunu, endi is jungaron mid imu,
Waldand, fan themu wihe, all so is willjo geng;
Jac imu uppen thene berg gisteg, barn drohtines;
Sat imu thar mid is gesidhunn etc.

Ging zich, steeg zich, zat zich. De Os. gebruiken evenals de Friezen het pron. pers. ook in den derden persoon reflex. Zie hierover Grimm. D. Gr. IV 37 en 330.

Een dergelijk vervangen van reflex. of medium ziet men in 't Grieksch *παύω* voor *παύομαι*, *παύω* voor *παύομαι*, in 't Lat. *veho* voor *vehor*, en omgekeerd bij Cic. *punior* voor 't gewone *punio*.

1) De Ags. & Goth. *ai* vertoont zich in 't Eng. niet alleen onder *drie*, maar zelfs onder *vier* gedaanten in *whole*, *hale*, *to heal* en *to hail*, alle van 't Ags. *hail*, Goth. *hails*.

evenredig aan de mate, waarin zij in dezen met 't Goth. denzelfden weg bewandelt, dan kan noch het Oudn., noch het Oudhd. noch het Ags. noch het Os., veelmin het Middenhd. zich ten opzichte der *e*-quaestie met het Gron. meten.

Om deze mijne meening te staven, zal ik eenigzins in bijzonderheden nagaan, in welke gevallen onze provinciale uitspraak ons werkelijk omtrent den waren aard der scherpe en zachte *e*'s in 't donker laat, of, wat erger is, ons zelfs om den tuin leidt.

Ten eerste dan is het buiten kijf, dat overal, waar de schrijftaal *e* en 't Gron. *ij* heeft, het Goth., voor zoover de overgebleven woorden vergelijking toelaten, steeds *ai* vertoont; b. v. *o wee!* Gron. *o wij!* Goth. *vail teeken*, Gron. *tijken*, Goth. *taikns*; *deel*, Gron. *dijl*, Goth. *dails*; *gemeen* Gron. *gemijn*, Goth. *gamains*; *leest* Gron. *lijst* of *lijste* ('t *lijst* der spreektaal is *liiste*) Goth. *laists*, etc. In ongeveer 40 stamwoorden stemt de Gron. *ij* met de door Dr. T. W. als scherp opgegeven *e* overeen, in elf heeft 't Gron. *e*, waar 't volgens Dr. T. W.'s afleiding *ij* moest laten hooren; maar van deze elf laten zich 10 door wetenschappelijke taalvergelijking zeer goed verdedigen, terwijl het elfde (*wees*) ook nog in andere provincies met een zachte *e* wordt uitgesproken; in 3 heeft het Gron. *ij*, waar het blijkens de wetenschappelijke afleiding *e* moest hebben, maar ook deze drie laten zich taalvergelijkend rechtvaardigen; omtrent ruim een half dozijn geeft het Gron. geen inlichting, doordien die niet in gebruik zijn, en voor nog een half dozijn is de Gron. tongval ontoereikend, omdat hij voor *r* nooit *ij* duldt, wanneer de schrijftaal *e* vertoont.

In 't allerergste geval zou dus een Gron. voor ruim twee dozijn, in 't allergunstige voor ruim een dozijn van de ongeveer 400 door Dr. T. W. deels opgegeven, deels

niet opgegeven woorden een toevlugt buiten zijne uitspraak moeten zoeken, zoo hij zich namelijk met de door genoemden geachten taalgeleerde aangenomen schrijfwijze der vreemde en eenlettergrepige opene woorden kan vereenigen. Ten tweede is het ook onbetwistbaar, dat het Gron. dialect in alle woorden, waarin de *e* der zoogenaamde beschaafde uitspraak uit *a* of *i* is gesproten, een *a*-, *i*- *e*- of *eu*, geenszins een *ij*-klank laat hooren, bv. *bessemstaol*, Ags. *besma* (Ettm. L. A. 287) en Ohd. *stil*; *Deen* On. *Danr*; *wizeltje* 1) = *wezel*, Ohd. *wisala*; *speulen* Ohd. *spilon*; *veul* Goth. *filu*, Ags. *fila* en *feola*, *feolo* en *feala*, waarin *eo* een dergelijke wijziging der *i* is, als de *eu* in *speulen* en *veul*.

Waar het Gron. van deze beide wetten afgaat, doet het dat systematisch of daar, waar ook de verwante taaltakken, ja soms het Goth. zelf reeds, in hunne ontwikkeling en gedaanteverandering iets dergelijks doen, en dan gewoonlijk om geldige reden. Systematisch verwerpt het Gron. den *ij*-klank voor eene *r*, die in de schrijftaal *e* voor zich heeft. Zijn dus eenige dezer *e*'s uit een tweeklank ontsprongen, dan is de Gron. uitspraak ter onderscheiding der scherpe en zachte *e*'s onvoldoende en wij dienen in dit geval de verwante talen te raadplegen. Dit gebrek heeft het Gron. gemeen met het Goth., dat, ten minste voor 't oog, bij volgende *r* de zachte *e* niet onderscheidt van de scherpe; alleen is 't gebrek in 't Goth. erger, daar dit het verschil ook voor *h* verdonkert, waar het Gron. dat handhaaft. Volgens Dr. T. W.'s lijst is in de volgende zes woorden

1) *Wiseltje* schijnt een verkleinwoord van een verkleinwoord, daar *wisel* evenals 't Lat. *mustela* en 't Fransch *belette* (O-fransch *bele*) reeds het voorkomen van een verkleinvorm heeft. Het deminutief duidt hier, evenals bij 't Nhd. *Kaninchen*, het aardige en bevallige aan. Daarom heet het ook in 't Sp. *beleta*, in 't Milan. *bèllora*, en met een bijnaam in 't Beir. *Schönthierlein*, *Schöndinglein*, Deensch *den kjønne* = la belle, O-Eng. *faire*. Staat *wesel* met *mustela* in verband als Goth. *veis* met Gr. *ῥυεῖς*, en Ags. *vāx* (*cera*) met Sanskr. *māksja*? Ook de Zeeuwen zeggen *me* voor *we hebben*.

de *e* voor een *r* uit een tweeklank voortgekomen: *beer* (mannetjes varken, steenen beer), *eer* (honor), *geer* (aalgeer, geer van een hemd, de kamers geeren); *leer* (onderwijs), *meer* (comparatief) en *zeer* benevens hunne respectieve families. Dit half dozijn is, zoo er niets op valt af te dingen, doodgemakkelijk te onthouden met behulp van den volgenden mnemotechnischen zin, zijnde een, natuurlijk volkomen authentieke, door voor 't eerst ter everjagt tiggende Germaansche borsten gezongen deun:

't Zal onz' *eere* sterk *vermeeren*, Als wij zoodra moog'lijk *leeren*, Met de scherpe *evergeeren*, Barsche, borstelige *beeren*, Fluks ter dood toe te *bezeeren*.

In alle andere woorden is *e* voor *r* zacht b. v. *berin*, *heren*, 1) *speren* etc. Alleen bij twee of misschien

1) Omtrent *heer* zegt Dr. T. W. in zijne Ned. spelling: „heer (*aanzienlijk man*) On. hari (96). Het meervoud zou dus heren moeten zijn, doch het gebruik schrijft heren;” en in 't Ontwerp p. 22: „Ofschoon het waarschijnlijk is, dat de *e* in heer (*dominus*) en keeren (*vertere*) oorspronkelijk zacht was, is toch de afleiding en oudste vorm niet met genoegzame zekerheid bekend, om over de natuur der vocaal stellig te beslissen, veelmin om eene verandering voor te stellen in de spelling van zoo gebruikelijke woorden, wier schrijfwijze door de gewoonte als eene tweede natuur is geworden.” Deze eerbied voor de gewoonte steekt sterk af bij de revolutionaire handelwijze ten opzichte van het woord *kruid* in *buskruid* en *rattenkruid*, dat men *kruit* wil spellen, schoon hier evenmin de afleiding en de oudste vorm met genoegzame zekerheid bekend zijn om over de natuur van den medeklinker stellig te beslissen. Of is het iets meer dan een gissing, dat *kruid* in *buskruid* niet identiek is met *kruid* in *nieskruid*? En is *sleepen* minder gebruikelijk dan *keeren*? Voor de zachtheid der *e* in *heer* pleit, behalve het aant. 19 aangehaalde On. *haerskap* = heerschappij, 't Ags. *hearra*, *hierra*, *hiorra*, *herre*, Ohd. *herre*, On. *harri*, *herri*, 't Overtijs. en Gron. *harre*! *harre*! 't Provinciale *harre* voor *here* is gewoonlijk wegwerpend of walging aanduidend evenals *ba!* De *a* is hier dus niet *phonetisch* maar *dynamisch*, en *dynamisch* wordt zelfs wel een anders scherp uitgesproken *e* in *a* veranderd. Hoewel men b. v. in Gron. gewoonlijk *Here* *Jij*sus of *Jijs* hoort voor *Here* *Jesus*, gaat dit *Here* *Jij*sus, zoodra afkeer zal worden aangeduid in *Harre* *Jarsus* over. Een dergelijke wegwerpende, verwijderende rol speelt de *a* in *dit-dat*; *wip-wap*, d. i. *wip* = *de eerste wip* of *mijn wip*, *wap* de *tweede wip*, *een andere wip*; *zit-zat*, d. i. *zit* = *de zit hier*, *zat* = *de zit daar* — in 't verleden; evenzoo *tik-tak*. In *mik-mak* (= ongemak = ruzie met μάχουαι verwant) drukt, evenals in 't Eng. *tit for tat*, de *i-a* het over- en weergaande gekibbel aan. Voorbeelden van dynamische vocaalwisseling levert ons behalve *Here* *Je* of *Jees*, *Here* *Jij* of *Jijs*, *Harre* *Jakkes* of *Ah* *Jakkes*, *Harre*-*Jarsus* ook *Here* *God*, *Harre* *Chat*, *Harre* *Chit*, *Here* *Chut*! Waarin met elke vocaalverandering ook eene veranderde gemoedstemming gepaard gaat. De specifiek dynamische invloed ontnceemt natuurlijk aan de *a* van *Harre* iets van haar gewigt als phonetisch bewijs voor de zachte *e* van *heer*.

drie dezer woorden blijkt de scherpe *e* rechtstreeks uit het Goth., namelijk in *leeren*, *meer* en *zeer*; voor de overige zoekt men haar te bewijzen uit de andere Germ. talen door de opmerking, dat met den echten Goth. tweeklank *ai*, de bron der scherpe *e*, in 't Ohd. overeenkomt *ai* of *ei*, in 't On. *ai*, *ei* of enkel *á*, in 't Ags. *æ* of *á*, in 't Eng. *oa* of *o*. Daar ons echter is gebleken, dat al deze letterteekens ook soms een klank vertegenwoordigen, die uit *a* ontstaat, zoo kan, daar de uit *a* geteelde *e* zacht is, geen dezer talen alleen, maar enkel overeenstemming van alle of ettelijke de scherphheid tot zekerheid of tot waarschijnlijkheid brengen. Zoo steunt de scherpe *e* in *beer* = *mannetjes varken*, op 't Ohd., hier Longobardische *pair* gevonden in 't woord *sonopair*, 't welk men met de varianten *sonofair*, *sonorpair* en *sonorpaiz* (*sonopalhis*) leest Leges Rothar. 356, in Heineccii corpus juris Germanici: *Si quis verrem alienum furatus fuerit . . . ipsum, qui dicitur sonopair, qui omnes alios in grege verres battit et vincit*. Die scherphheid wordt nu bevestigd door het in eene Nederrijnsche oorkonde van den jare 1201 voorkomende *beir* en vooral door de variant *beier*, die de versmelting van *e* en *i* tot een echten diphthong bewijst; terwijl nu ook 't Ags. *bar* gevoegd bij 't Eng. *boar* meer voor die scherphheid spreken, waartegen 't Oudn. *bassi* en 't Deensch *basse everzwijn* niet noodzakelijk strijden, omdat zij ontstaan zijn uit *barsi* 1), gelijk *bessi* (*ursus*) uit *bersi*, en de korthheid der *a* zich uit de geminatie der *s* laat ver-

1) Dit *si* in *barsi*, *bersi*, vindt men ook nog in de On. diernamen *bamsi* en *gumsi*, in de Goth. *auhsa*, *gaits* gen. *gaitsais* en in het *lampse verrex* der malb. glossen. Is dit, *sa-si-se* eene verzwakking van *sar-sir*, dan kunnen *auhsa*, *gaitsa*, *barsi* etc. evenzoo gevormd zijn als *hertebeest*, *koerbeest*, *zwijnbeest* en slechts andere vormen zijn voor *geitedier*, *beerdier*, aangezien *dier* Goth. *dius* de klankverschuiving is van 't Gr. *θηρ*, waarvan *θηρ* een wisselvorm is. *Gaitsa* is dan oorspronkelijk *Gaitsar* geweest en de *a* stemt dan hier met de Gr. *η* overeen evenals de *a* van *gans* met die van *χην*. Ons *heks* Ohd. *hagasuza* bewijst, hoezeer een uitgang kan slinken.

klaren. *Barg* 1) Ohd. *parah*, *parh*, *majalis castratus*, Nhd. *barch*, *borch*, Ags. *bearh*, *bear*, Eng. *barrow* schijnt van een anderen stam.

Eeren wordt door Dr. T. W. als ook door Ett. L. A. p. 67 en door Jacob Grimm, dien ik eigenlijk eerst moest noemen, D. G. I.91 van 't Goth. *aisten*, *iemand ontzien*, *achten* afgeleid, en daar 't Ohd. en Os. *era* en 't Ags. *ar* bij ontstentenis van een Eng. *ore* of *oar* in dezen zin (dat, zoo 't ooit bestaan heeft door den Normandijer *honor* is verdrongen) hier zamen niets bewijzen, moet natuurlijk het verband met het Goth. hier de scherpheid voldingen.

Geer is boven reeds aangeroerd. Aan dit woord schrijft Dr. T. W. eene scherpe *e* toe wegens het On. *geir* en verwijst daarbij op regel 101: *De opene e is scherp in woorden, welke in 't Hoogd. ai of ei (82) of in 't Eng. o of oa. (82) hebben;*” waarbij duidelijkshalve moest verwezen zijn op IIde Bijlage, 16: „De tweeklank *ai* werd in 't Ohd. en On. *ei*.” Daar intuschen in onze *eigene* taal naast *geer* ook *gaar*, namelijk in *avegaar* d. i. *navegaar* of *naafboor* voorkomt, dienen wij, volgens Dr. T. W.'s regel 87: „*De opene e is zacht in woorden, waar naast woorden of vormen van dezelfde of nagenoeg dezelfde beteekenis bestaan, in welke a of i voorkomt*, aan dit woord een zachte *e* toe te kennen, te meer daar Dr. T. W. ook anders, bij strijd tusschen in- en uitheemsche kenmerken, het inheemsche laat beslissen en nu ook in 't Ontwerp der spelling datzelfde

1) *Barg* is in Overijsel een *beer*, die reeds in zijn prille jeugd, — een *beerbarg*, een, die eerst, nadat hij zich mannelijk heeft gekwetend, gecastreerd is. Evenzoo onderscheidt zich een *os* van een *butos* en een *ruin* van een *klap- of klophegst*; schoon met dit laatste ook wel een hengst wordt bestempeld, die niet zuiver geruind is. De *butos* behoudt nog altijd iets van den stier, blijft *stootsch* en van daar zijn naam *but* of *stootos* (Fr. *butter*, *stooten*, *botte* = *stoot in de schermkunst*, en 't Eng. *butt-* of *but-end*, *kolf* d. i. *stoot- of stompeind* van een musket), evenals de *klaphengst*, die zijn hengste-aard niet gansch kan vergeten, zoo wordt genoemd, omdat hij nog steeds *klapsch* blijft.

beginsel wordt gehuldigd, doordien aan *begeren* tegen alle getuigenissen der verwante talen in eene scherpe *e* wordt verleend, alleen omdat met het Ned. *gierig* iets bijzonders is gebeurd. Hoewel mij dit *ie* in *gierig* bij de eenstemmigheid van alle getuigen voor 't zachte en de waarschijnlijkheid, dat de beschaafde uitspraak hier de oorspronkelijke *i* heeft bewaard (zooals in 't Gron. dikwijls en in de schrijftaal zelve in *kiel* Gron. *kile* voor *kiel* heeft plaats gehad), het besluit der ontwerpers niet schijnt te rechtvaardigen, komt het mij toch en wegens het boven omtrent het overgaan der *ai* in *a* en de *a* in *e* uiteengezette, en om de verdeeldheid der buitenlandsche stemmen het veiligst voor, om ons bij *geer* aan het binnenlandsche kenmerk te houden.

Om een denkbeeld van de buitenlandsche verdeeldheid te geven, diene het volgende. Het door Grimm D. G. I.91 aangehaalde *γαῖρος* of *γαῖός*, dat bij Polybius (203—121 v. Chr.), bij Diodorus Siculus (onder Augustus), bij Pollux (c. 150 na Chr.) en bij Athenaeus (c. 250 n. Chr.) wordt gevonden en het bij Polybius en Strabo voorkomende *Γαῖάται* benevens het door Caesar gebruikte *gaesum* pleiten, als we ons herinneren, dat reeds bij Strabo *ai* met *i* en in de Lat. schrijvers, zijn tijdgenooten *ae* met *e* (b. v. *saeculum* en *taeter* met *seculum* en *teter*) wisselt, volstrekt niet voor een tweeklank, vooral niet daar bij Plutarchus (onder Hadrianus) voor *Γαῖάται* *Γεσάται*, bij Servius (onder Arcadius en Honorius) *gessa* 1) en bij Isidorus (c. 600 n. Chr.) Lib. glossarum, *gessum* 2) staat te lezen. Eigennamen met dit *geer* zamengesteld hebben, zooals we boven reeds zagen, in 't Ohd. *gaer* of *ger*, On. *geir*, Ags. *gar*, bij middeleeuwsche Lat. schrijvers *gaisus* en *gaisius*, in andere za-

1) *Pilum* proprie est hasta Romana ut *gessa* Gallorum.

2) *Gessum*, hasta vel jaculum.

menstellingen On. *geir*, Ags. *gar* b. v. *geirlauk*, *garleac*. De Ags. spreken, volgens Dr. T. W.'s regel 96. 1, voor zacht, omdat de Ags. *a* hier in 't Eng. niet in *o* of *oa* overgaat, maar *a* blijft. Zoo is het onder anderen in de Chron. Sak. op 't jaar onzes Heren 975 voorkomende *Eadgar* 1) in 't Eng. nog altijd *Edgar*, en *garleac* levert in 't Eng. niet *goarlic* op, maar *garlic*. De Noren zouden daarentegen scherpste bewijzen, zoo *ei* bij hen niet, zooals boven is aangetoond, ook uit *a* kon ontstaan. Behalve bovengemelde *theim* Goth. *tham*, *Greif*, *Graaf*, nog *feim*, *virgo pudica*, Ofr. *famme*, *fomme*, *femme*, Os. *femea*, Nfr. *faem*, *famke*, als eigennaam in andere provinciën *Femme*, *Fem*, *Femmigje*, te Vriesenveen *Femia*; *eirendi*, Ags. *aerende*, Eng. *errand*, Os. *arandi*, Ohd. *aranti*; ook *keira* 2) *vehere*, Zweedsch *köra*, *rijden in een wagen*, verwant met Gron. *kaoren*, *langzaam rijden*, *kaore* 3) *kruiwagen*, dewijl de Zw. *ö* wel met *a* overeenkomt, b. v. *hör*, *vlas*, ons *har* in *harpluis* (niet te verwarren met *harpuis*), uitgeplozen *har* of *vlas*, Ohd. *haru* of *haro*, maar niet met *ai*. De *ei* in *geir* is dus niet noodzakelijk uit een echten diphthong *ai* geboren. Het Eng. to *gore*, *doorboren met een hoorn of ander puntig voorwerp*

1) Her geendode = Hier eindigde

Eardan dreames = Der aarde genuchten

Eadgar Engle cyning = Edgar de Englenkoning,

Garleac d. i. *speerlook* heeft zijn naam van zijne *speervormige* bladen, evenals *secgleac*, een soort van prei den zijnen van zijn *zwaardvormige*, want 't Ags. *secg* beteekent *gladiolus*, *ensis*, en tevens *carex*. Met de *zwaardlelie* is 't even zoo gelegen.

2) Dit *keira* is in 't Sanskr. *tsjar*, *gaan*, *trekken*, dat, daar de sanskr. *tj*, evenals de Ital., Sp., Eng. uit *k* ontstaat, = *kar* is. Volgens Bopp, Gloss. sanskr., is uit dit *tsjar* het Hd. *fahren* op dezelfde wijze voortgekomen als *vier* uit *tsjatur*. Is dit waar, dan begrijpt men, hoe in 't Noorden dit woord (ook bij de Denen is *kjöre* het gewone voor *aller en voiture*) bestendig voor *fahren* im Wagen gebruikt wordt; de Noren hebben dan, zooals dikwijls de Slaven, Letten en Kelten de *k* onveranderd bewaard. Uit 't Eng. *cart-wright* = wagenmaker blijkt, dat ook in Engeland *car*, of versterkt *cart*, de algemeene naam voor *rijtuig* was.

3) Naast *kaore* bestaat *kar* = rijtuig met twee wielen, dat, schoon van denzelfden stam, geenszins hetzelfde woord is. *Carrus* komt bij Caesar, *carruca* bij Plinius en Suetonius als Celtisch woord voor.

zou voor de scherpeid weêr meer afdoen, als we uit 't Ags. *geoleca* (*geolca*) Eng. *yolk* = *geleke* = *eijerdoor* van *gëlu*; *clafcr*, *klaver*, Eng. *clover*; *pal*, *pole*; *papa pope*; *geara* = of *yore*; *hlanan* = *to lade* en *to load* part. *laden* en *loaden* niet zagen, dat Eng. *o* en *oa* ook een niet uit *ai* geboren Ags. *a* of zelfs *ë* = vroeger *i* ver-tegenwoordigt. 1) Ware dit het geval niet, dan zou, zoo men van dit *geer* = *speer* het andere *geer* = *ingelaschte lap in den vorm van een speerpunt* afleidt, de scherpe *e* meer bondgenooten krijgen in 't On. *geiri*, Eng. *gore*; Zwartsluisinger *gier*. Omtrent het Ofriesche *gara* sta ik in twijfel. Dit beteekent volgens Richthoven *rokschoot* en *gewaad* en komt dus overeen met het Eng. *gear*, *furniture*, *dress*, *habit*, *stuff* en daar de Eng. *ea* zoowel uit *a* als *ai* ontstaat b. v. *meat* Goth. *mat*, *sea* Goth. *saiws*, is het de vraag of dit *gear* met *gore* in verband staat of met 't Ags. *gearva*, *gerla*, *vestis*, *amicu-*

1) Ziet men 't Eng. in zijne oudste gedenkstukken, dat is in den tijd, dat het bezig is van Ags. Eng., dat is van *inflectional* hoofdzakelijk *positional*, dus van Indogermaansch Chineesch te worden, dan schijnt het wel, dat de overgang van de Ags. *a* in de Eng. *o* in den loop der 13de eeuw zijn beslag heeft gekregen. Zoo namelijk de Eng. diplomaten hunne zaak verstaan, dan blijkt dit duidelijk uit twee handschriften van de *Chronicle of Lagamon*, waarvan 't eene tot het begin, het andere tot ongeveer het eind der 13de eeuw wordt gebracht. Ik laat hier een plaats zöo als zij in beide hh. voorkomt volgen:

Oudere text.

this iherde Gillomar
ther foren wes his heorte *sær*
mid his Irisce cnihten
he com to than fihte.
and Passend fordh mid him,
beien heo weorcn *væie*.
Thu iseh Udher
that icumen wes ther Gillomar
to him he *gon* riden
and *smat* him i there side
that that spere thurh *rade*
and tha heorte to-*glad*.

Væie, *veie* is Ags. *fæge*, Ohd. *feige*, On. *feigr*, ons *veeg* = *den dood nabij*, *gewijd*.

In *gon-gan*, Ags. *gann*, Nhd. *began*, ons *begon* is het tweede handschr. het oude trouw gebleven, het eerste niet. Het eerste is echter ontwijfelbaar ouder, daar het ook nog hier en daar den dualis heeft, waarvan het tweede geen spoor vertoont.

Jongere text.

this ihorde Gillomar.
thar vore his heort was *sor*.
mid his yresse cnihtes
he com to than fihte.
and Pascent fordh mid him,
beine hii weren *veie*.
Tho isch udher
that icome was Gillomar,
to him he *gan* ride.
and *smot* him in than side
that the spere thorch-*rod*.
and the heorte to-*glod*.

lum, Eng. *garb*, *garment*, Ohd. *garwa*, On. *gerf*, *gerfi*, Nedl. *gareel* (voor *garel* evenals *houweel* voor *houwel*), alles behorende tot 't Ohd. *gara* of *garaw*, *paratus*, *expeditus*, *tectus* (b. v. *goldgaro* = aurotectus), Nedl. *gaar*. 1) 't Ohd. *garawi* is zoowel *praeparatio* = *toebereiding* als *kleed*, 't verbum *garawan* of *garen*, *bereiden* en *kleeden*. Daar 't Ofr. *gara* en 't Eng. *gear* beide ook *gewaad* beteekenen, schijnen ze wel zoo na bij 't Ags. *gearra*, *gerla*, Eng. *garb* en *garment*, Ohd. *garwa* en ons *gareel* te staan, als bij *gore*. 2) In *gear* en 't hybridische *garment*, zien we dan dezelfde vocaalwisseling als in *dear* en *darling*, Ags. *deor* en *deorling*. Men ziet het, hier heerscht veel onzekerheid, en het is in dit geval met de scherpe en zachte *e* evenzoo gelegen, als met Caesar en Pompejus bij Lucanus: *magno se quisque iudice tuetur*. Onder deze omstandigheden schijnt het raadzaam geen vreemden stem meê in 't kapittel te geven, maar ons aan Dr. T. W.'s regel 87 te houden.

1) *Garawan* en *bereiden* (vroeger ook *gereiden* van waar *gereide*) staan, wat de ontwikkeling hunner beteekenissen aangaat, vlak tegen elkaar over: bij *garawan* is uit de algemeene = *gereed maken* de bijzondere *kleed*, *paardetuig* (to *gear* is ook to *harness*), bij *bereiden* daarentegen (van *riden*, *reit*, *equitare*) uit de, door 't Ohd. *gareiti*, Gron. *geraide*, *paardetuig* vertegenwoordigde *bijzondere* beteekenis, de *algemeene* = *klaar maken* voortgekomen. Een dergelijk verschijnsel zien we in 't Ohd. *gaziug* = *phalerae* en *suppellez* van *ziuhan* = *trahere*. Bij de reizende en trekkende oudvaders behoorden zeker de tuigen d. i. de trekmachines onder de voornaamste utensilia.

2) In den Tristan en Isolde door Thomas van Erceidoune (thans Earls-town in 't Z. v. Schotland) uit ongeveer het midden der 13de eeuw staat *gare* in den zin van *kleed*:

The riche donke Florentin
 To that fest gan fare,
 And his son Ganhardin,
 With hem rode Ysoude thare;
 Her hors a pow stap in,
 The water her wat ay whare,
 It was a ferly gin,
 So heighe under *hir gare*
 It fleighe:
 The levedi lough ful smare;
 And Ganhardin ꝑt seighe.

Ook het Nedd. *gérkamer* (= *vestiarium*) naast *garwe-*, *garf-*, en *gerwe-* *kamer* bewijst, dat 't Ofr. *gare* in de beteekenis van *kleed* van *gara* = *wigvormige laschlap* is te scheiden.

Dat de *e* in *leeren* scherp is blijkt uit 't Goth. causatief *laisjan*. Reeds boven heb ik er de aandacht op gevestigd, dat dit *laisjan* alleen *docere* d. i. *kennis overdoen*, beteekent terwijl ons *leeren* zoowel *discere*, *kennis opdoen* als *docere kennis overdoen* beteekent, en dit ten minste reeds in „die Dietsce Catoen,” die, volgens Prof. Jonckbloet, reeds voor 1283 algemeen bekend was. In den prologhe' van ‚dat ander boek' lezen wij onder anderen:

Wilstu, sone, di daer toe keren,
Dattu wils dorpers sede *leren*;

en een weinig lager:

Wilstu *leren* medicine . . .

In deze beide plaatsen staat het klaarblijkelijk voor *discere*, doch ook in den zin van *docere* komt het vaak genoeg voor, b. v.:

Wilstu weten wat si minne,
Ende minne doen in dinen sinne,
Ovidius *leret* di also,
Hoe doe van minne wordes vro.

Twijfelt men aan den ouderdom van den door Prof. Jonckbloet gegeven text, dan levert b. v. Leken Spiegel III. 3. 1199 ons alles wat wij in dezen behoeven:

Ghi selt uwen sin daertoe keren,
Dat ghi altoes selt *leren* etc.
Want *leren* is groete ere,
En so wie versmaedt die *lere* etc.

't Ohd. heeft voor *leeren* = *docere lerjan*, *lerran*, *leran*, voor *discere lernjan*, *lernen*, *galernen*, *galirnen*; Ofri, *lera* en *lirna*, Ags. *leran* en *liornjan*, *leornjan*, Nhd. *lehren* en *lernen*, Eng. *to teach* en *to learn*. Bij 't zien dezer verschillende vormen voor die twee verschillende begrippen in zoo naauw verwante talen, rijst de vraag bij ons op, of datzelfde verschil bij ons vroeger ook heeft bestaan, of ook bij ons vroeger *lirnen* of *lernen* in ge-

bruik is geweest naast *leeren*. In de mij ten dienste staande Oud-Ned. bronnen heb ik van dat *lernen* geen spoor kunnen ontdekken. Zoo 't had bestaan, dan zou dat voor de spelling van *leeren* niet van gewicht ontbloot zijn. Immers, is er zulk een *lirnen* of *lernen* geweest, dan is de vraag of het geheel in onbruik is geraakt, zoodat of doordien *leeren* beide beteekenissen op zich heeft genomen; of wel: is *leeren* in den zin van *discere* uit *lirnen* voortgekomen, door dat dit zijn *n* heeft verloren, evenals *vragen*, dat in 't praes. en de vormen die daarvan afhangen, in 't Goth. een *n* had, b. v. *fraihnan*, *vragen*; *fraihna*, *fraihnis* imper. *fraihn!* terwijl 't Ags. soms *n* en dan weer *g* laat vallen: *fregnan*, *frinan*; *fricgean*, *fricgan*, en ook *vregen* in den zin van *interrogare lege* = aanklagen. Ook zou men kunnen vermoeden, dat er oorspronkelijk twee vormen zijn geweest, *lirnen* en *liren* zonder verschil van beteekenis, evenals in 't Ohd. *gernnen* en *geren*, die beide *cupere*, *begeren*, beduiden en waarvan alleen 't laatste in 't ww. *begeren*, is overgebleven. Ware *leeren* door uitlating der *n* uit *lirnen* ontstaan, dan zou met *lirnen* bij ons iets dergelijks hebben plaats gehad als in 't Os., waarin het steeds niet de *r* verliest, maar de *n*, zooals onder anderen blijkt uit Grimm. GDS. p. 221: *Ein aus s entsprungenes r wird ausgestoszen im Alts. linon, discere, das überall für lirnen Ahd. lirnen steht. Lirnen entspringt aus leran docere Goth. laisjan und würde Goth. lisnan, liznan* 1) (wie *minznan minui*) *lauten*," en men zou naar gelang der beteekenis nu eens *leeren* en dan weêr *leren* moeten schrijven, evenzeer als *sleepen* causatief en *slepen* intransitief. Indien echter dit onderscheid *invita lingua* zal ingevoerd worden, indien wij dan, terwijl overal het oude voor het nieuwe

1) 't Ags. *liornjan* zou Goth. *liznjan* eischen, en bewijst, dat het met de vorming van *lirnen* nog iets anders gelegen is dan Grimm opgeeft.

zwicht, als lieden, οἷς οὐδὲν τῶν ὄντων μέλει, alleen op orthographisch (gelijk Herr Leo op historiographisch) gebied *den Zeiger der Weltgeschichte zurückbewegen sollen*, dan dienen wij ten minste ons zelven gelijk te blijven; en dan moet er meer gebeuren. Dan behooren we niet alleen nu eens *sleepen* en dan weer *slepen* te spellen, maar dan moeten wij steeds met den arm op de tafel *lenen* = *leunen*, Ohd. *hlinon*, Ags. *hlinjan*, *hleonjan* = *se inclinare*, *recumbere*, en dan eens den arm op de tafel *leenen*, Ohd. *hleinjan* 1) *reclinare*, *ponere*; we hebben dan eerst *snedē* (Ags. *snide*, m., Ohd. *snit*, m. *incisio*) in het brood te doen en vervolgens *sneeden* (Ags. *snæd*, f., Ohd. *sneida*, f., On. *sneid*, f.) te eten, terwijl 't Ohd. *snida*, f. ons tevens veroorlooft eene *sneide* te verorberen; en we zullen in twijfel staan of een soldaat de *handgrepen* of *handgriepen* (Ags. *gripe* en *gráp*, beide m. *arreptio*) moet leeren, maar hij zal zeker de kardoezen met *griepen* buskruid moeten vullen, wegens het On. *greip*, f., de *greep* f. = ruimte tusschen de vingers en de grijpende hand, in 't Gron. *gapse* (handvol) genoemd. Een Gron. zal echter, zijne uitspraak volgend, alleen *lenen*, *sneeden* en *griepen* schrijven. En mag men met Poot nog zingen:

Hier heeft mij Rosamond bescheiden,
 Bij dezen boom die welig wast;
 Waar mag de schoone zoolang *beiden*,
 Dat zij niet op haar uurtje past?

of moet het zijn: waar mag de schoone zoolang *bijden*? Immers *beiden* is causatief, Goth. *baidjan*, *gebieden*, *bedwingen*, Ags. *bædan*; maar (Grimm D. G. IV. 660) Goth. *beidan* beteekent *wachten*, *verwachten* met den gen., als Mhd. *biten*, Os. *bidan*, On. *bitha*, Ags. *bidan*, dat echter ook, evenals *beiden* bij Poot, absoluut staat b. v.:

1) Het Ohd. *hlinjan*, dat Dr. T. W. aanhaalt, om de zachte *e* van *lenen* = *leunen* te bewijzen, vind ik nergens.

him vas lean geseald, setl on svegle, thær he simle mot blidhe bidan (Eng. to bide) = *hem was loon gegeven; een zetel in den hemel, daar hij eeuwig mag blijde blijven.* Of wordt *beiden* = *toeven* door 't Ohd. gewettigd, waarin zoowel *bitan* sterk, als *beiton* zwak *expectare* beteekent?

Zeker is 't, dat Melis Stoke reeds II. p. 295 *beiden* = *toeven* gebruikt. Hoe dit zij, alles wel beschouwd, geloof ik, dat we althans met *leeren* en *leren* niet behoeven te wisselen, aangezien het, zooals ik boven reeds heb te kennen gegeven, met *leeren*, *ken-nis opdoen* evenzoo gesteld is, als met *steigeren*. Gelijk men Goth. *hailjan*, *sanare*, *guérir* en *hailjan sik*, *sanari*, *se guérir* onderscheidde, maar nu *trans-* en *intrans. heelen*, *de zelf heelt de wond* en *de wond heelt spoedig*, zegt, zoo gebruikt men nu ook in beide gevallen *leeren*, schoon 't Goth. daarvoor *laisjan* heeft en *laisjan sik*. Ook in 't On. is *læra*, in 't Zweedsch *lära* en in 't Deensch *lære* zoowel *docere* als *discere*, terwijl in 't OEng. b. v. bij *Thomas van Erceldoune lere* ook beide beteekenissen heeft, hoewel 't NEng. voor *docere to teach*, en voor *discere to learn* aanwendt.

Verstandig als gewoonlijk zegt Grimm: *Gleich den neuern Völkern haben auch die neueren Sprachen ihre eigene Aufgabe zu lösen, die von den Standpuncten des Alterthums fern liegt und über deren letztem Erfolg Dunkel schwebt*, en een trek der nieuwere talen, waardoor zij van de oude afwijken is ontegenzeggelijk, zoo als Grimm het op een andere plaats uitdrukt, *die unhemmbare Richtung der Sprache nach dem geistigen Begriff, den kürzung und Zusammenziehung allerdings erhöhen.*

Veel van 't geen de oude talen voor hoorder of lezer zinnelijk tastbaar, voelbaar maakten, ja afschilderden, dat duiden de hedendaagsche, minder zinnelijk, door de

plaats 1) aan of laten het over aan de schrandereheid van hem, die door Schiller, in zijn diepzinnig gedicht die *Künstler*, *der reifste Sohn der Zeit* wordt genoemd.

Hoewel het Eng. en 't Deensch in deze richting de choregen zijn, ook wij dansen blijkens *steigeren*, *neigen*, etc. meê in dezen rei, en eene spelling, die deze onweersstaanbare neiging wil dwarsboomen, martelt zich vruchteloos af.

*Gebrochen sind die Sprachen aus den alten Gelenken,
Und Thoren nur versuchen sie wieder einzurenken.*

Zulk eene spelling wil tegen den stroom oproeijen, en toch is het eenigste, dat de spelling gegeven is, met den stroom meêdrijvende het dobberende vaartuig voorzigtig te sturen en voor verzeilen of stranden te behoeden. De afstand tusschen spreektaal en schrijftaal is hier waarlijk reeds groot genoeg; de schrijftaal is bij ons reeds half een doode taal, ja, omtrent de taal, die wij schrijven en die volgens Dr. T. W. in de eerste plaats, op de beschaafde uitspraak' berust, kunnen we met Dr. B. Huydecoper te regt vragen: waar en door wie wordt ze gesproken? En 't antwoord zal zijn: nergens en door niemand. Wij vereeren in onze schrijftaal eene lang gestorvene, reeds lang uitgesproken hebbende meerbetovergrootmoeder. Zoo is de declinatie der adjectieven in de schrijftaal niets anders dan een gegalvaniseerd cadaver, dat door een van buiten aangebragt kunstmiddel voor een poos armen en beenen roert en *schijnt* te leven. Er ontbreekt nog maar een hieratisch en een demotisch schrift aan, om ons geheel op het standpunt

1) Het onderscheid tusschen eene *positioneele* en eene *formeele* taal ziet men duidelijk uit den volgenden, in 't Eng. en Gr. uitgedrukten, zin: *The now apothecaries will silver the patients' pills* = *Οἱ νῦν φαρμακοπωλαὶ θέλουσι ἀργυροῦν τὰ τῶν νοσοῦντων βωλῖα*. Dat *now* adjectief, *apothecaries* subject, *will* en *silver* verba; dat *patients* de genitief en *pills* de accensatief is, dat wordt in den Eng. zin alleen door de plaats, niet door den vorm dier woorden aangeduid; de *woorden* hebben dus in dit geval evenals de *cijfers* een absolute

der Egyptenaren, tijdgenooten van Herodotus, te plaatsen. *Hin ist hin und todt ist todt!* en wat het lot van hen is, die met geweld en *invitu Minerva* in 't leven willen houden, wat zijn tijd heeft gehad; die niet kunnen inzien, dat in de zedelijke zoowel als in de zinnelijke orde der dingen het eene, zooals reeds Heraclitus (schoon *ὁ σκοτεινός*, de duisterling, genoemd) zeer helder heeft gezegd, steeds leeft door den dood van het andere, dat hopen we weldra in Pruissen te aanschouwen.

*Ὅστις νενς ὦν τῶν σαπρῶν ἔραται,
καὶ τὸν ἀπελθόντ' ἀπόλωλε χρόνον
καὶ τὸν μέλλοντα τέθνηκεν.*

Aan 't kleingeestig, bekrompen jonger geslacht,
Dat halsstarrig het nieuwe en ontstaande veracht,
Zijn heil van het oude, vergaande alleen wacht,
Heeft 't verleden geen zaden des levens gebragt;
't Heeft geen baat van den oogst, dien 't verleden hun bood,
En is 't zelf voor de toekomst verloren en dood.

Wij hebben onze roeping, en de ouden hadden eene andere; Milton heeft zijne poezie, en Homerus heeft een geheel verschillende; de Griek werkt door 't geen hij zegt en hij zegt alles en meer; de Brit werkt veel door 't geen hij niet zegt, maar aanduidt, maar laat doorschemeren; Homerus is de dichter der zinnelijke jeugd, Milton die van den verstandigen, mannelijken leeftijd, van het geoefend denkvermogen. Zoo is 't ook gelegen met de talen van nu en van voorheen. „*Der menschliche Geist,*” zegt Bock 1), „*hat vielleicht Jahrtausende an den Worten* een eene met de plaats veranderende, betrekkelijke waarde. In den Griekschen zin blijkt daarentegen uit den vorm welke rol ieder woord in den ziu speelt; alleen *νῦν* wordt geadjectiveerd door de plaats, en *βωλία* staat daàrin gelijk met *pills*, dat het niet door zijn *eigen vorm*, maar alleen reeds door de *beteekenis van het subject als niet-subject* wordt kenbaar gemaakt.

Θέλειν of *ἐθέλειν* gebruiken de Grieken met een infin., evenals de Eng. hun *will*, om aan te duiden, wat *pleegt te geschieden*, b. v. *ταῦτα οὐκ ἐθέλει ἀδτόματα γίνεσθαι*. Xen. Mem. 3.12.8. These things *won't* happen of their own accord.

1) Erklärung des Baues der berühmtesten und merkwürdigsten älteren und neueren Sprachen Europa's, Asien's, Afrika's und der Südseeinseln, von C. W. Bock.

formen gebauet (sie sind nichts wesentliches, das Chinesische gestattet gar keine Veränderung der Wörter), seit einem Jahrtausend verfolgt derselbe Geist ruhig und unaufhaltsam seine Bahn, sich nur damit beschäftigend, die vermischten, in Verwirrung gerathenen, unverständlich und unbrauchbar gewordenen Formen zu beseitigen. Een gevolg van deze werkzaamheid des geestes is 't, dat wij heden ten dage zoowel trans- als intransitief het sterke *genezen* gebruiken, en het zwakke *generen* tot eene bepaalde beteekenis beperken, schoon de Gothen op hun standpunt *ganisan* en *genasjan* behoefden; dat wij in alle beteekenissen *steken*, *stak* en *slepen*, *sleepte* aanwenden, terwijl de Duitschers, die in dezen bij de achterhoede zijn, naast *stechen*, *stach* ook *stecken*, *stak* en *stechen*, *stechte* hebben, en naast *schleppen* nog *schleifen* aanhouden. Bij ons heeft intr. *slepen* en trans. *sleepen* te schrijven nog eene eigenaardige zwarigheid, die door de wijze, waarop Dr. T. W. de zachte en scherpe *e* staaft niet wordt weggenomen. In de lijst staat namelijk: *slepen* Ags. *slipan*. Werd nu dit *slipan* vervoegd als *gifan*, dan was de zaak gezond, doch dan zou het niet *slipan* zijn in 't praes. inf., maar *slëpan* evenals *drëpan*, want volgens Grimm D. G. I. p. 899 blijft een oorspronkelijke *i* slecht in 't praes. der XII^{de} voor *mm*, *nn*. etc.; in de X^{de} en XI^{de} alleen voor geminaties in *sittan*, *biddan*, *licgan*, alsmede in *niman*, *gifan*, *gitan*; anders wordt ze *ë* of *eo*. Ett. L. A., pag. 703 geeft dan ook *slîpan*, *slâp*, *labi* en stelt het gelijk met Ohd. *slîfan*, *sleif*, *labi* en *expolire*. *Slîpan* wordt dus vervoegd als *bîtan*, *bât* en gelijk dit overeenkomt met ons *bijten*, *beet*, zoo *slîpan* met *slippen*, *sleep*, niet met *slepen*, tenzij men, 't geen Dr. T. W. Taalgids. jaarg. IV, p. 183, eene erbarmelijke verwarring noemt, 1) aanneemt, dat de lange *i* in

1) „Ik zwijg maar van de erbarmelijke verwarring der lange *i*, die
5.

e is overgegaan. Door nu het causatief *sleepen* te schrijven vervallen we tot deze zwarigheid, dat wij het causatief van *slepen* niet van dit werkw. zelf afleiden maar van *slijpen*, dat zeker nog al vreemd is: en om deze moeilijkheid te vermijden, zit er niets anders op dan het Ohd. *sleifan* = *labefactare*, Nhd. *sleifen* = *doen slepen* hier buiten rekening te laten, en met Zweden, Denen en Duitschers, die respectivelijk zoowel causatief als intrans. *släpa*, *slæbe* en *schleppen* zeggen, ook steeds *slepen* te schrijven, te meer, daar ook de Gron. alleen *slepen* kennen en dit *slepen* in beide beteekenissen zich zeer goed laat afleiden van een ww. als het On. *slepp* (elabor), *slapp*, *sluppum*, *sloppinn* en het daarvan, volgens de bekende wet, gevormde casautief *slapja*. Dit *slapja* gaat in 't On. in *sleppa* (zwak) en bij ons in *slepen* over, evenals *lagjan wajjan* en *ganasjan in legen* 1) en *wegen* of *wägen* en *genezen*; terwijl dit On. *slepp*, *slapp* *sluppum*, *sloppinn* tevens het Ags. part. praet. *slopen*, *lapsus* verklaart. Dat uit dit oogpunt beschouwd het, in 't Gron. steeds *slepe*, nooit *slijpe* in 't Nhd. *Schleppe* luidende, subst. *sleep*, bij ons ook een zachte *e* heeft, spreekt van zelf. Ons werkw. *slippen* = *glijden* en 't adj. *slap* wijzen ook op een oorspronkelijk Goth. w. w. *slipan*, *slap*. — Om van *leeren* afscheid te nemen, herinner ik, dat het Ohd. wel *kalaert* schrijft voor *kalert* en 't Mhd. *larde* voor *lerde*, terwijl *lerte* in dit laatste op *werte* en *herte* rijmt, die beide een gesloten *e* hebben. Ook is *Gottesgelahrheit* in 't Nhd. voor *Gottesgelehrsamheit* nog niet geheel in onbruik.

Zeer, dat wij onder anderen nog in 't volgend Oud-Gron. rijmpje aantreffen:

Ragchen, 2) ragchen dut nijt zeer,

nndl. ij. nhd. *ei* heeft opgeleverd, maar nooit *e* wordt, met de korte *i* etc." Bopp. Gloss. Sans. pag. 381 beweert, dat de *i* in *slipan* kort in.

1) Gelijk *lagjan* in 't Nhd. *legen* en bij ons *leggen* oplevert, zoo brengt *slapjan* omgekeerd bij ons *slepen* en in 't Nhd. *schleppen* voort.

2) *Ragchen* is *schelden* en komt overeen met het On. *rægja*.

Slaogen, slaogen betert 't weer, moest vroeger bij ontstentenis van het overeenkomstige Goth. woord, de scherpteid zijner *e* uit het Ags. *sar* gevoegd bij 't Eng. *sore* halen. Het nu door Stamm in de woordenlijst achter zijne uitgave van Ulfla's bijbelvertaling opgegeven *sair* 1) brengt, bij de boven aangevoerde ontoereikendheid van Ags. *a* met Eng. *o*, de scherpe *e* niet tot zekerheid, daar niet alleen deze *ai* gelijk die in *vair* een korten klank kan voorstellen, maar ook het On. *sar* niet *seir*, 't Ofr. *sirima*, *bezeering*, *verwonding* heeft, en *sere* in de Kudrun wel op *verre* 2) rijmt. Al deze voor eene zachte *e* pleitende verschijnselen verliezen echter van hun kracht, ten eerste doordien met 't On. *sar* in 't Zweedsch *sar* overeenkomt, dat blijkens *sapa*, *zeep*, *bada*, *beide* de scherpe *e* niet uitsluit; 3) ten tweede doordien de Fr. *i* wel meer naast *ai* of *ei* der andere takken staat, b. v. (Epkema 472) *svit*, On. *sveiti*, Ags. *svat*, Nhd. *Schweiss*, Gron. *zwijs*, en ten derde omdat de *e* in *verre* misschien soms zoo klonk, als in ons poëtisch *heinde* en *veer* voor *ver*, zoodat alles zaamgenomen de scherpe *e* waarschijnlijk, doch niet volkomen zeker is.

De scherpteid der *e* in *meer*, heeft, voor zoover ik kan nagaan, alle stemmen voor zich, aangezien 't Goth. *mais* als bijw., als bijv. nw. *maiza*, 't Ags. *mara*, *mæra*, 't On. *meiri*, 't Eng. *more* heeft. Intusschen is de *ai* hier niet door klankversterking maar door zamentrekking uit *mahiza* of *mahisa* ontstaan, van den wortel *mah*, die nog leeft in 't Eng. *much*, 't Sp. *mucho* en zich dui-

1) Grimm. D. G. 1^a, 91, kent het nog niet; hij gist alleen, dat het Goth. *sais* heeft gehad.

2) Kudrun 615:

(si) Muosten wider rîten ze Ormanie *verre*.

Ir arbeit harte se erkomen; Ludwic und Hartmuot klagten do vil *sere*.

3) Bewijzen kan Zw. *â* de scherpteid niet, daar zij ook met *a* overeenkomt, b. v. *bak*, Nnl. *baak*, Eng. *beacon*, Nhd. *Bake*; *bar*, draagbaar, Gron. *barve*.

delijk vertoont in 't Ags. *majest* = *mæst*, *meest* en in 't Sanskr. *mamhisjtha* (superl. v. *mahat*), Gr. *μέγιστος* en 't Lat. *maximus* d. i. *mahsimus* of *mascinus*. Uit die contractie is bij ons een echte tweeklank geboren, die men nog hoort in 't Gron. *mijst*.

Vraagt men naar de oorzaak van dit overgaan van *ai* of *ei* voor *r* in *e*, dan geeft Grimm D. G. 1. 91 dit antwoord: „*Die ganze Entwicklung des alth. ê aus ei, welchem w. h. s. folgen, gewährt ein willkommnes Zeugnis für die identische Natur dieser drei Spiranten überhaupt; ihr Hauch scheint das i des Diphthongen zuerst aufzulösen, das ei in ee (ê) zu verwandeln.*” Ik moet bekennen, dat ik deze plaats heb gelezen en herlezen, maar ze tot nu toe niet heb kunnen begrijpen, d. i. met de verschijnselen in overeenstemming brengen. Misschien vat ik Grimm's gezegde verkeerd op, maar ik kan er volstrekt niet meê rijmen, dat men nog *ai* en *ei* vindt, nadat de *s* reeds in *r* is overgegaan, b. v. in *sonorpair* en *beir*. Immers, *hin ist hin und todt ist todt*, en de *s* die verscheiden is, kan kwalijk geacht worden een *i* te hebben ontbonden, die haar goed en wel overleeft; tenzij er in de middeleeuwen onder het letterendom *revenants* zijn geweest, evenals onder het menschedom. Mij schijnt dat juist de *r* hier haar rol heeft gespeeld, gelijk zij dat altijd reeds heeft gedaan en nog heden ten dage, vooral in 't Eng., doet, in welke laatste taal zij bijna geen klinker, die haar onmiddelijk voorafgaat ongerept laat; vergelijk onder anderen Eng. *man* met *mar*, *hell* met *her*, *sin* met *sir* etc. Is men van plan de *r* achter een klinker uit te spreken, dan schijnt men in sommige gevallen de spraakorganen reeds voor dat gewichtig werk te prepareren, terwijl men nog bezig is den klinker te vormen, waardoor deze natuurlijk gewijzigd en om 't zoo eens te noemen, *geërriseerd* wordt.

Bij ons heeft deze *errisatie* ook plaats, namelijk bij de opene *e*, waarvan ieder zich lichtelijk kan overtuigen door eens te beproeven, een opene *e*, die hij werkelijk door *r* wil sluiten, juist zoo uit te spreken, als die voor een anderen medeklinker zou luiden: hij zal bevinden, dat het volslagen onmogelijk is, de *e* in *eer*, *beer* etc. volkomen zoo ten gehooore te brengen als in *een*, *been* enz. 't Is alsof de opene *e* niet tot de *r* kan komen zonder een flauw bewijsje van een toonlooze *i* tot brug te gebruiken, die dan een soort van klankverandering der voorafgaande *e* schijnt te bewerken. Gaat nu *ei* vooraf, dan kunnen twee gevallen plaats hebben; of *e* versmelt met *i* tot een echten tweeklank en dan wordt tusschen dezen tweeklank in de uitspraak weer een toonlooze *i*, of wat 't zelfde is, *e* ingeschoven, zooals blijkt uit de variant *beier* op het boven uit een Rhijnsche oorkonde aangehaalde *beir* en uit het Gron. *bijer*, zooals ouderwetsche Groningerlanders *bier* noemen; of die versmelting van *e* met *i* komt niet tot stand en de, misschien oorspronkelijk meer zelfstandige *i*, doet den dienst der onontbeerlijke toonlooze overgangletter, waardoor zij, blijkens de uitspraak der *i* in *gelukkig*, van een toonlooze *e* weinig of niets meer verschilt, zoo dat *be-ir* weldra gelijkstaat met *beer*.

Dat de *r* hier de schuldige is, schijnt ook daardoor bevestigd te worden, dat *ei* blijft, wanneer *s* zich handhaaft; b. v. *meisa*, *parus*, Gron. *mijs* in *blaauwmijske*. Dat een verschillende uitspraak in verschillende streken verschillende verschijnselen voortbrengt, spreekt van zelf. Zoo is door de meer slepende uitspraak der Hollanders en anderen *me-is* veranderd in *mees*, en zoo vinden wij bij Notker (1022 n. Chr.) *éschon* zoowel als *eiskon*, waar onze schrijftaal steeds *eischen* en 't Gron. *aischen* d. i. *aisen* heeft. 't Gron. staat dus hier 't oorspronke-

lijk nader dan 't Ohd., en niet alleen in dit woord; maar ook voor *h* en *w*, waar wij *y* of *ei* bewaren, schoon 't Ohd. voor deze consonanten *ei* in *e* doet overgaan. Zoo worden de Goth. *sairs*, *snaivs* en *saivala* Ohd. *seo*, *sneo*, *seola*, Gron. *zij* = *zee*, *snij* of *snei* = *sneeuw*, *zije* = *ziel*. *Zij* en *zije* klinken licht menig-een. wat raauw in de ooren, doch in mijne jeugd hoorde ik in 't Oldampt dikwijls den uitroep: *Kr'stenzije!* ook *zizand* en *klaizische* eertappels d. i. zeezand en kleizeeuwsche aardappelen; niet zelden ook *appelblössemzj-gruin* en zeer geliefkoosd kleurtje:

Dou noch gijn enkele maid het zol waogen,

Jak-en-rok of 'n pakje van *ijn* kleur te draogen.

Voorbeelden van woorden, waarin 'de tweeklank *ei* vroeger door *h* werd gevolgd, zien wij in 't Gron. *srije* of *sleije*, Ohd. *sleha*, *slee* of *sleepruim*; *lijn*, in : te *lijn* hebben, Ohd. *léhan*, *foenus*, *usura*, *praedium*, *leen*. Gelijk evenwel Notker van 't gewoon gebruik af gaat in *éschen*, zoo heeft het Gron. *wees*, *weeskind*, *weeshoes*, niet *wijskind*, *wijshoes*, ofschoon 't Ohd. *waiso* en 't Nhd. *waise* heeft. Doch met dit *wees* komen we tot onze tweede afdeeling, d. i. tot die woorden, waarin de Gron. *ij* voor andere medeklinkers dan *r* schijnt uit te blijven, schoon zij daar volgens recht en regel diende te verschijnen.

Houden wij ons aan de orde, waarin bovenstaande elf weêrbarstige woorden zijn opgegeven, dan hebben wij het ten eerste te doen met het woord *fleemen*, dat volgens Dr. T. W. komt van *vleijen* en dus een scherpe *e* heeft. Daar men in 't Gron. steeds *fleemen* nooit *flijmen* zegt, blijkt het, dat onze uitspraak het spoor bijster is; wel te verstaan, zoo de scherphheid der *e* in dezen boven allen twijfel verheven is. Dit schijnt mij echter nog niet uitgemaakt. Toegegeven zelfs — wat ik niet

toegeef — dat *fleemen* met *vleijen* in verband staat, dan kan nog de *ei* van *vleijen* niet veel bewijzen voor de scherpe *e* in *fleemen*, tenzij men aantoonde, dat de *e* in *fleemen* rechtstreeks uit de *ei* van *vleijen* is ontsproten. En wie zal dat ondernemen? De bedoeling is, dunkt me, dat *fleemen* en *vleijen* beide verwant zijn met het Goth. *thlaihan*, en *vleijen* wordt alleen achter *fleemen* gezet, omdat het den oningewijde nader ligt, dan *thlaihan* met zijn *th* aan 't begin in plaats van *v*. Beschouwt men nu *thlaihan*, als den vader van *fleemen*, dan wordt de scherpte der *e* zeer bedenkelijk; ja er zijn zooveel wenken van haar zachtheid, dat *vleijen* daarbij weinig heeft in te brengen. De *ai* van *thlaihan* is wegens de volgende spirans *h* hoogstwaarschijnlijk geen tweeklank, maar een zoogenaamde gebroken *i* en wordt dan ook door Grimm, D. Gr. 1. 91 en door anderen tot 1862 toe als zoodanig beschouwd; en gelijk nu aan *svaihra zwager* en *sviger*, zoo kunnen ook aan *thlaihan* twee verschillende vormen *vlahen* en *vlihen* beantwoorden. *Vlahan* wordt nu *vlajen* of *vlaijen*, evenzoo als 't Ohd. *lahan* (dat hier als meermalen prinitiver is) in 't Goth. *laian*. Men ziet dus, dat de *ai* van *vlaijen* niet die van *thlaihan*, maar secundair, d. i. door versmelting van *a* met den verzachten keelklank voortgekomen is. Het Gron. bezit nu niet alleen deze telg van 't Goth. *thlaihan*, die het door de uitspraak *vlaijen* zeer zorgvuldig van *vlijen* (d. i. *ordelijk opstapelen, stouwen, loegen*) onderscheidt, maar ook de andere spruit onder de gedaante van *flikken*, dat een frequentatief is van *vlihen* gelijk *wikken*, van *wegen* vroeger *wigen*, en *stikken* van *steken*, oudtijds *stikan*. Immers is in 't Gron. een kleine *flickert* = een kleine *vleijer*, en zich bij iemand *inflikken* = zich door lage *vleijerij* in iemands gunst dringen. *Vlaijen* ging vervolgens door verzwakking in *vleijen* en door verlenging in

flooijen over, zooals wij dat vinden in *flikflooijen*, 1) dat dus beide vormen vereenigd bevat. Dat *flooijen* licht uit *thlaihan* kon voortkomen, ziet men aan *fooi*, dat evenzoo uit 't Goth. *faihu* (dat zoowel *pecus* als *pecunia* d. i. zoowel *vee* als *geld* beduidt) is gesproten. Andere sporen van de zachtheid der *e* in *fleemen* leveren 't On. *flar*, of zonder casusteeken *fla* = *vleijend*; *fladhra*, *blanditiis fallere*, *fleemen*; 't Eng. to *flatter*, 't Fransch *flatter*, en bij Kiliaan *fletsen* en *vletsen* 2). Ware *fleemen* van *thlaihan* afkomstig, dan zou het b. v. eerst *flahmen* en dan *flamen* zijn geworden (evenals *ahs aar*, en 't Lat. *facmulus*, *famulus paglus palus*, *mahla mala*) en vervolgens *flamen flemen* als *vagen vejen*. Ook in dit geval zou de *e* van *flemen*, als uit *a* ontstaan zacht zijn. Daar echter *zwakke* verba met *m* tot stamconsonant meestal *denominativen* zijn, 3) d. i. de zoodanige, die van een *nomen subst.* of *adj.* zijn afgeleid, zoo komt het mij voor, dat dit ook met *fleemen* het geval is. Laat ons dus eens zien, of er een *nomen* bestaat, waaraan ons *fleemen* zijn oorsprong kan ontleend hebben. In Groningerland en elders bestaat behalve *vleijen*, *flikken* en *flikflooijen* nog een vierde woord, dat ook al *vleijen* beteekent, ik bedoel *fliemstriken*, Zwartsluis *fleemstriken*. Oppervlakkig zou men dit voor een verbastering van *pluimstrijken* kunnen houden; doch daar in genoemde

1) *Flikflooijen* is evenzoo gevormd als *ginnegappen* d. i. *gähnen* en *gaffen*. Vergelijk het *ginunga-gap* = de *gapende afgrond*, het *chaos* (v. *χαίω*) der Noordsche mythologie.

2) Merken wij op, dat ons *vlak*, Ohd. *flah* en *flaz*, in 't On. *flatr*, Eng. *flat* en Deensch *flad*, en dat Ohd. *flezzi*, Mhd. *fletse*, On. *flet vlak*, *vlakke* beteekenen, dan wordt ons duidelijk, dat *thlaihan*, *flehen*, *fletsen*, *vletsen*, *fladra*, to *flatter* en *flatter* niets anders uitdrukken dan het streeklend *vlak strijken*, dus hetzelfde als *streicheln*, *streeelen* = *streekelen*. Zie ook *smeken*.

3) B. v. *betamen* v. *betame* bij Melis Stoke X, 963.

Ende doen dat hem es *betame*,
Ags. *teme* = *decens*; *schamen*, Nhd. die *Scham* en M. St. VII, 1000 *scame*; *noemen* van *naam*; *zuimen* van (ver)zuim; *tabmen*, Ohd. *ivalm*, *cunctatio*; *kiemen*, *kiem*; *lijmen*, *lijm*; *rijmen*, *rijm*; *doemen*, *doem*, Eng. *doom* etc. etc.

plaatsen *pluim* = *pluum* of *plume* klinkt, zou zulk eene verbastering geheel ongemotiveerd zijn. Zien wij echter, dat Kiliaan behalve *pluymstrijcken* ook *zeemstrijcken*, heeft, dan komen wij op de gedachte, dat gelijk *pluimstrijken* en *zeemstrijken* strijken met een *pluim* en met *zeem* dat is *honig* beteekenen, zoo ook *fleemstrijken*, strijken met een *fleem* moet beduiden. De vraag is dus: wat is een *fleem*? Een *fleem* of *vleem* is een *pluim* en dus is *fleemstrijken* = *pluimstrijken*. Bewijs? Bij bovengenoemden Duffelaar vinden wij onder meer *vliemen* een dat *arista*, *spica*, *espi* beduidt en afwisselt met *vlemme*, waaruit blijkt, dat het eigenlijk *vlime* diende geschreven te worden evenals *gierig* = *girig*. *Arista* nu is *korenaar* en *pluim* of *kop* van andere gewassen, en gelijk *vlime*, *vlijn* uit *phlebotomum*, zoo is *vlime*, *vlemme* uit *vlam*, *flamma* ontsproten, en niet alleen *vlime*, *vlemme*, maar ook *vlam* beteekent, of beteekende ten minste ten tijde van den tiendaagschen veldtocht, ontegenzeggelijk *pluim*. Wie toch kan zich een der helden van dien roemrijken tijd, b. v. een koninklijken jager in *grand tenue* voorstellen, zonder voor het oog zijner *phantasie* een parmantige pluim te zien verrijzen, volkomen gelijk aan een *gersteaar*, opstekende uit den groenen bal of pompoen van den chacot? Die *pluim* heette toen *vlam*. 1) *Vliem*, *vlemme* beteekent dus in alle opzigten *pluim*, *fleem*- of *fleemstrijken* is 't zelfde als *pluimstrijken*, en gelijk bij Kiliaan naast *seemstrijken* *seemen*, zoo bestaat naast *fleemstrijken*, *fleemen* en daar

1) En zoo heet ze nog, maar de gelijkenis is, helaas! gansch verdwenen. In plaats van, zooals een rechtschapen vlam, die, gelijk eene ontkluisterde ziel,
Seeks once more commune with her lofty kiud,

And spurns the grovelling things of earth far, far behind,
ontegenzeggelijk betaamt, — reeds Ovidius leert:

Igneæ convexi vis et sine pondere coeli

Emicuit summaque locum sibi legit in arce —

kloek den aether te zoeken, laat zij triest en treurig het hoofd hangen, geeft onze krijgers geheel het aanzien van *crest-fallen warriors* en heriunert ons onwillekeurig het Homerische: *ωλόξ ἐμαράνθη*.

dit *vlenme* en *vlamme* nevens zich heeft, is de *e* in *fleemen* zacht en wij behooren te schrijven *flemen*.

Geesel het tweede woord moesten wij volgens Dr. T. W. *gijsel* of *geisel* uitspreken. Wij zeggen echter *gisel*, en ik geloof, dat wij alle reden hebben om zoo te spreken, aangezien de *i* in dit woord van denzelfden aard is als die in *wizeltje*, *wezel*, *dinen*, *zwellen*, Nhd. *sich dehnen*. 't Is een oudtijds korte *i*, die we of aanhouden of in *e* nooit in *ij* doen overgaan. Dit *gisel* (wij spreken *giesl* uit) komt onder andere voor in *giesl en brandmark*, en is niet te verwarren met *gisel* in *giselkaomer*, d. i., niet een kamer, waarin een misdadiger *gegeeseld* (geeselen geschiedde, zie Noordewie R. O. p. 311, en geschiedt nog — niet binnen 's kamers), maar, waarin de delinquent in *gijzeling* wordt gehouden. Niet alleen 't Gron., maar ook 't Oudfri., (zie Richthofen) heeft hier *i*, Ofr. *giselia*, Nfr. *giseljen*, ja vergis ik mij niet, dan heeft ook het alleroudste Ohd. *gisel* niet *geisla*. Wij vinden namelijk ons woord in vele Ohd. eigennamen b. v. *Ansgisel*, *Gotegisel*, *Hildegisel* etc. en het in deze woorden voor *gisal* = *obses*, *gijzelaar* te houden, acht Grimm reeds bezwaarlijk, daar hij D. G. II. 495 zegt: „es ist mir aber weder die länge des vocals ausgemacht, noch deutlieh, warum sich zuweilen — *gisclus* geschrieben findet, was kein fehler sein kann, da Procop ein *k* setzt (1. 11. *θευδέγισκλος*, 4.20 *έρμεγίσκλος*, woneben. 427 *ιλδεγισάλ*.” Ook de beteekenis van de meeste dezer woorden blijft ons donker, zoo wij in *gisel gijzelaar* zien. Al deze zwaarigheden verdwijnen, als wij dit woord voor het Ofr., Nfr. en Gron. *gisel* d. i. geesel houden. Dan begrijpen we, dat de *i* kort is en dus Procopius zeer goed *θευδέγισκλος* kon schrijven; dan vermoeden wij dat *Gotegisel* = *godsgesel* is, en dit vermoeden wordt, dunkt mij, zekerheid door 't verhaal van den sophist Priscus,

die met een gezantschap van keizer Theodosius II naar Attila toog en omtrent den grooten (niet van gestalte) Koning der Hunnen onder anderen bericht, dat hij zich gaarne noemde *gotegisel*, d. i. een *gesel* Gods, ter kastijding der wereld. Ten tijde dus van Attila, ongeveer 450 n. Chr. geboorte, en nog 100 jaar later toen Procopius schreef, was *gisel* nog niet versterkt tot *gaisla* of *geisla*, en die onvervalschte vorm leeft nog in ten minste twee provinciën, waar de nazaten der oude Friezen en Hogen het oude meer dan elders trouw bewaren. Nu zou 't, dunkt me, miskenning van ons taaleigen zijn, zoo wij om 't Ohd. *geisla* en Nhd. *geisel* de *e* van ons *gesel* voor scherp wilden houden.

Eenigzins anders is het gelegen met *kweeken*, welks *e* Dr. T. W. voor scherp verklaart, omdat het oudtijds *kweyken* was. Nu staat werkelijk bij Kiliaan *queyeken*, *quicken*, *nutvire*, doch dat doet niet veel ter zake, naardien de dialecten, welke K.'s boek vertegenwoordigt, *e*, *y*, *ei*, evenals het Middenhoogduitsch, geheel en al door elkaâr halen. Zoo heeft hij ponds-*peijre* voor *pere*, *weppe*, *wepe* en *weijpen*, *cornus*; *weirwolf* en *weerwolf* 1), *sweven* en *sweijven* etc. etc. Een getuigenis uit zulk een stroom van verbasteringen kan niet opwegen tegen een stem uit een hoek, waar men zacht en scherp zorgvuldig onderscheidt, vooral wanneer zich aan deze nog twee

1) *Weerwolf* is *manwolf* van 't Goth. *vair* = *man*, een monster, waarvan men nu niet meer hoort, maar dat in mijne jeugd in 't Oldampt nog springlevend was in 't spel: Daar komt de weerwolf an, grize, graauwe weerwolf an! waarbij een van het jeugdige gezelschap met zijn buis of iets dergelijks over 't hoofd, plotseling als Pan de boksoet, uit een schuilhoek de overigen op 't lijf kwam, die dan met luid geschreeuw en meer dan half overtuigd, dat het ondier hun in levenden lijve op de hielen zat, uit elkaar stoven. Deze *weerwolf* is zeker de geest van den vroegeren voor *warg* d. i. *wolf*, d. i. *vogelwrij* verklaarden balling, die in de vroegste tijden in de bosschen, welke de dorpen scheidde, rondzwerfend, daaruit, door den nood gedrongen, in voorkomen meer een dier dan een mensch gelijk, soms tot schrik van vrouwen en kinderen, eensklaps als een hongerige wolf te voorschijn sprong, en vrouwen en kinderen verschrikt uit een deed vliegen.

andere, die iets afdoen, paren. Die stem voor een zachte *e* gaat op uit Stad en Lande, waar men onverschierd *kweken* hoort, nooit *kwijken*, en dit is volkomen in overeenstemming met het Ohd. *quikjan*, *vivificare*, *suscitare* en 't Ags. *cvicjan*, *vivificare*, *levend maken*, Ett. L. A. 404, welke vorm nog over is in 't Nhd. *erquicken*, en 't Ned. *verkwikken*. *Quikjan* en *cvicjan* zijn denominativen van *cvic*, *levend*, nog over in *kwikzilver*, du *vif*-argent, en als zoodanig volkomen organisch gevormd. Waar drie zoo gewigtige waarborgen voor een zachte *e* aanwezig zijn, kan men 't On. *kveikja* gerust buiten rekening laten, te meer daar vroeger gebleken is, dat On. *ei* niet altijd een onfeilbaar kenmerk van scherpeid is. Al wat er overigens van dezen stam bestaat, spreekt luide voor een zachte *e*, zie Grimm, D. G. II. 52. Dus *kweken*.

Leeder, dat nu aan de beurt is, zou ik eigenlijk onaangetoerd kunnen laten, daar het scherp of niet scherp zijn der *e* in dit woord voor de praktijk onuitgemaakt kan blijven, aangezien men niet *leeder* maar *leer* of *ladder* schrijft. Intusschen, om eens een geliefkoosde uitdrukking van Grimm te gebruiken, *ziet es an*, om te onderzoeken, welke der oorlogvoerende mogendheden het recht aan hare zijde heeft. Dr. T. W. geeft in de meergemelde lijst: „*Leeder* Ohd. *Leiter*, veroud. w., waarvan *leer* (*ladder*) eene zamentrekking is.” Verder zegt dezelfde verdienstelijke taalgeleerde (in zijne weerlegging van Prof. Roorda's in de Gids' geplaatste recensie), ten einde aan te toonen, dat *leeder* niet van *liden* = *gaan* kan afgeleid zijn, onder anderen: „Indien onze brave voorouders van dat *liden* het woord *leeder* hadden gevormd, dan zouden zij zich eene *leer* hebben moeten voorstellen als een ding, dat zelf gaat, ergens langs of voorbij gaat.” Dit komt mij niet juist voor, en ik geloof, dat

een wandeling langs het Rapenburg, omstreeks den tijd, dat Leidens dienstmeisjes gewoon zijn de kleeden uit te kloppen, den geachten schrijver van het ongegronde zijner redeneering zal overtuigen. Immers komen onder die uit te kloppen voorwerpen ook heel lange, smalle einden kleeid voor, en deze dragen den welbekenden naam van *loopers*, en ik geloof, dat als iemand eene der klopgrage maagden eens vroeg, of zij ooit zoñ *looper* (natuurlijk in den eigenlijken zin) had zien *loopen*, *ergens langs* of *voorbij loopen*, zij zou denken, dat het dien iemand onder 't haar schortte. En toch is dit *looper* evenzoo gevormd van *loopen* als Prof. Roorda *leeder* afgeleid achtte van *liden*. Dat *leeder* met *liden* niets te maken heeft, is aan geen twijfel onderhevig, doch dat de bovenstaande redeneering niet geschikt is, om dat te bewijzen, is niet minder zeker. 't Is niet om aanmerkingen te maken, dat ik op het onjuiste in bovenstaand betoog de aandacht vestig; doch het aanzien, waarin Dr. T. W. als taalgeleerde teregt staat, het vertrouwen, dat wij in zijn dialectische, d. i. logische bekwaamheid stellen, eischt, dat we onmiddelijk alarm slaan, als hij een verkeerde leer schijnt te verkondigen. Als *unser einer* dwaalt, maakt dat minder uit; maar, wanneer *hij* van den weg raakt, die allen zal leiden, dan worden velen het spoor bijster. Zulk een alarmslaan is dus, even als het ostracismus, 1) een eer voor wien het geldt.

Kiliaan's, Plantijn's en van der Schueren's *leyders* zal Dr. T. W. zelf niet als bewijzen voor de scherpe *e* in *leeder* willen gebruiken, daar Z.W.E.Z.G. meermalen betuigt en ik, boven heb aangetoond, dat in den tijd toen, en in de gewesten, waar die mannen schreven, zacht en scherp volstrekt niet meer uit elkander werden

1) Natuurlijk vòdr Hyperbolos, ὠστρακισμένον οὐ διὰ δυνάμεως καὶ ἀξιώματος φόβον, ἀλλὰ διὰ πονηρίαν καὶ ἀσχύνην τῆς πόλεως. Thuc. V. 73.

gehouden. De plechtankers der scherphheid zijn dan in dezen het Ags. *hlædre* en 't Ohd. *hleitarā*. Op dit Ags. anker zou Dr. T. W. zeker minder vertrouwen hebben gesteld, indien hij had opgemerkt, dat het ook dikwijls met verdubbelde *d* d. i. als *hlæddre* wordt gevonden, even als *blaedre*, *blaeddre*, *blaas* en, wat erger is, dat, gelijk *blædre* in 't Eng. *bladder*, zoo ook *hlæddre* in 't Eng. *ladder* oplevert, dat volgens Dr. T. W.'s regel 96 een zachte *e* verraadt. Schrijft dus onze leidsman in de meergenoemde lijst: *mede*, *meeckrap*, Eng. *madder*, dan dient hij, om consequent te zijn, ook te stellen: *leder* (*ladder*), Eng. *ladder*. Voor dat Ags. anker zal dus het schip der scherphheid niet optornen. En het Ohd., houdt dat beter? Voordat wij hieraan tornen, willen we eerst eens zien, welke bondgenooten dit *hleitarā* bij de taalverwanten, vindt. 't Ofr. heeft *hludder* of *hleder*, het Saterlandsch *ladere*, 't Noordfriesch *ladder*, Nfr. *ledder*, Gron. *ledder* en de andere provinciën meest *ledder* of *ladder*, een enkele of een paar *leer*. Dus staat het Ohd. *hleitarā* geheel geïsoleerd tegenover alle binnen- en buitenlandsche getuigen, evenals het ook *eiter* heeft voor ons *etter* en 't Ags. en Eng. *attar*, en *heigir*, *picus* naast Ags. *higora*, als ook *sweif* naast Ags. *svip*, waarbij ook Dr. T. W. den Ags. volgt. Als wij dezen stand van zaken zien en ons herinneren, hoe boven is gebleken, dat de Ohd. *ei* ook den overgang van *a* tot *e* vertegenwoordigde, dan zullen wij reeds *a priori* geneigd zijn, deze Ohd. *ei* voor een zoodanige te houden, die door de terugwerking van 't schrift op de uitspraak niet in *e* of *ä* is overgegaan. Laat ons nu eens beproeven, of wij ook den oorsprong van dit *hleitarā* naast *ladder* kunnen opsporen. 't Goth. heeft *hleithra* (ook vrouwelijk) *hut*, *tent*, en *hleithra* in *hleithra-stakeins* eene letterlijke vertaling van het Joh. VIII, 7 voorkomende

σπηροπηγία = hutzetting = loofhuttenzetting. Herinneren wij ons nu, dat de Goth. *e*, ook die met *ei* wisselt (b. v. *leilan* = *letan* = *laten* gewoonlijk met onze *a*, en de *th* met onze en Ohd. *d* (b. v. *brothar*, *broeder*), doch soms ook als tusschenletter met de Ohd. *t* (b. *guths-gotes*) overeenstemt, dan leveren *hleithra* en *hlethra* op, *lader* en *hlatara*, waarvan *lader* naar 't model van *vagen-vegen* ons *leder* en *leer*, en naar de analogie van *bitar-bitter*, *ladder* voortbrengt, terwijl *hlatara* eerst in *hlaitara* en vervolgens in *hleitura* overgaat. Dit laatste heeft dan door verwarring der overgangsei met den echten tweeklank, ook later onorganisch *ei* behouden; en van daar 't Nhd. *Leiter*. 1) De zwarigheid, die Dr. T. W. daarin vindt, dat *leer* niet uit *ledder* kan voortkomen, zal, zoo mijne afleiding doorgaat, van zelf vervallen. Doch ook zonder die afleiding is die zwarigheid licht uit den weg te ruimen, daar uit 't Ags. *hlædre* d. i. *hläder*, zeer natuurlijk *leder* en hieruit *leer* voortspruit. Vormen als *ladder* *ledder* en *leer* staan wel meer naast elkaar, en dan is niet de een uit den anderen geboren: 't zijn speelsoorten van een gemeenschappelijken stam. Zoo is *vleer*-of *vledermuis*, Gron. *fleddermoes*, Eng. *flickermouse*, en to *flicker* is to *flutter*. *Fledder* staat dus voor *fladder* of *vladder*, en wij hebben dus *vleer*, *vleder*, *fledder*, *fladder* evenals *leer*, *leder*, *ledder*, *ladder*. 2) Schoon nu *vleer* niet uit *fledder* is samengetrokken, wijst dit laatste toch voldoende aan, dat *vleer* niet uit *vleeder* is ontstaan, maar uit *vleder*. Dezelfde betrekking bestaat er tusschen *leer* en *ledder*. Om 't verband van ons *leder*, *ladder* met het Goth. *hleithra*, *hlethra* te staven, behoef ik alleen

1) Tot mijn genoegen zie ik, dat ook Grein, 'de Anglosaks, zich door het Ohd. *hleitura* geenszins van 't spoor laat brengen. Immers lezen wij in 't onlangs uitgekomen vierde deel van zijn Bibliothek der Angelsächsischen Poesie: "*hläder* (engl. *ladder*, holl. *ladder*, *leder*; dagegen ohd. *hleitura*."

2) Zien we niet een dergelijk verschijnsel in *keel*, *kedel*, *kiel*, *kittel*?

aan te wijzen, dat de beteekenis dier Gothen zich met die der Nederlanders laat vereenigen, en ten dien einde doe ik opmerken, dat de oorspronkelijke hutten in vorm gelijk zijn aan het dak onzer hedendaagsche woningen; dat die hutten evenals onze daken uit twee rijen, meer of min schuins tegen elkaâr geplaatste, onderling zamenhangende ladders bestonden, en dat dus het oprichten van zulke hutten met recht *hlethra-stakeins* d. i. *ladder-zetting* werd genoemd. De dekking dier *ladders* was verschillend, en dus minder belangrijk; het *ladderwerk* was de hoofdzaak; en 't zou dus zeer natuurlijk zijn, zoo de hutten aan deze hoofdzaak haren naam hadden ontleend. Daar 't echter waarschijnlijk is, dat de natuurkinderen met hunne rappe armen en beenen eerder hutten hebben vervaardigd dan klimtuigen, zoo is 't ook licht mogelijk, dat *klimtuig* niet de oorspronkelijke beteekenis van *ladder*, *leder* is. Merkt men op dat een *hekwagen* ook *ladderwagen* wordt genoemd, dan herinnert men zich tevens, dat een *hek* en een *ladder* niet in vorm, maar in gebruik verschillen; ja, dat hetzelfde ding, naarmate het op een zijner smalle of breede zijden gezet wordt, nu eens *ladder* en dan weer *hek* heet; en gelijk nu de oorspronkelijke beteekenis van *hek* of *haag* = *saeptum*, dat is *omtuining*, *insluiting*, *omheinde plaats* is, zoo kon ook wel de eerste beteekenis van *ladder* met *sluiten* in verband staan. De waarschijnlijkheid van dit verband neemt toe, als wij zien dat *hleithra* volgens de wet der klankverschuiving overeenkomt met *κλειθρον*, *κλήθρον*, 1) *slot*, *sluiting* van *κλείω* *ik sluit* en met 't Lat. *clathri*, of

1) Volgens de strenge wet der klankverschuiving zou met *κλειθρον* Goth. *hleidra* moeten overeenkomen. In al de andere taaltakken is de verschuiving geheel in orde. Dit maakt echter minder bezwaar, daar de Goth. *th* en *d* ook anders wel weifelen en in 't algemeen bij tusschenletters Grimms wet niet altijd grif doorgaat.

of *clatri*, *traliën*, d. i. *hekvormige sluiting*. Verwant schijnt ook *claydas*, het woord waarmee Zwitsersche gouverneurs, gouvernantes en bonnes gewoon zijn een *hamei* of *sluithek* aan te duiden, als ook 't Ags., On., Ofr. *lid*, dat *teymen*, *operculum*, *ostium*, *porta* beduidt en over is in ons *oog-lid* en in: „die 't onderste uit de kan wil hebben, valt het *lid* op den neus”. Hoe dit zij, de *e* in *leder* is, dunkt me, ontegenzeggelijk zacht.

Van de *ladder* afstappende komen wij tot *lelijk*, dat volgens Dr. T. W. een scherpe *e* heeft wegens het Goth. *laian*. Daar echter uit alle hoeken des lands, waar men stem meê in 't kapittel heeft, luide kreten tegen deze scherphheid opgaan, dienen wij te zien of deze oppositie misschien ook de wetenschap op hare hand heeft; d. i. of het wetenschappelijk is te verklaren, dat men in Stad en Lande *lelk* of *lelik*, in Friesland *lilk* 1) of *lulk* en in de meeste andere provinciën, b. v. in Overijssel, Gelderland, te Goes in Zeeland en zelfs in 't Bentheimsche *lillik* zegt. Ten dien einde herinner ik ten eerste, dat het Goth. *laian* slechts een *secundaire* vorm is, ontstaan uit *lahan*, in welke gedaante wij het woord in de overige Deutsche talen aantreffen, Ohd. *lahan-luog*, Os. *lahan-log*, Ags. *leahan-log*, *culpare*, *reprehendere*. Ook de afgeleide vormen vertoonen *lah*, onderen anderen Ags. *leahtor* (*leahter*, *lehter*) *quod vituperandum est*; *leahtrjan*, *lehterjan*, *criminari*, *accusare*, bij ons *lachteren*, b. v. in de vertaling van Boethius: „Die, seit Augustinus, sorchvuldigheid *gelachtert* heift, en heift redelike provisie ende voersienicheit niet verboden,” waar *lachteren*, *berispen*, *afkeuren*, *laken* be duidt. Ook bij Melis Stoke III, 1354: *Het waer lachter* 2)

1) Dr. Halbertsma zegt in zijne Friesche vertaling van Math. XX, 7: De keuning waerd *lilk*.

2) *Lachter* is hier *aanleiding*, *stof tot laken* en wordt hier dus op een dergelijke wijze gebezigd als het Gr. ἐδχωλή Il. IV. 173: χὰδδὲ χεν ἐδχωλήν Πράμω. . . λιποτεν Ἐλένην, waar het *aanleiding*, *stof tot roemen* is, 'schoon het gewoonlijk in den zin van *roemen* zelf voorkomt.

ende scande, en van den Bergh, Fragmenten etc. p. 138:
 Willensise jegen ons houden,
 Sine worden met *lachte* gegouden.

Ook in onze taal is dus de stam *lach* in gebruik geweest, en *lelijk* zal dan oorspronkelijk *lachtijk* zijn geweest, dat door 't uitlaten der *ch* *lalijk* werd evenals *ahs* d. i. *achs*, *aar*, en 't Lat. *macla* 1) *mala*, *agla-āla*, *paglus-pālus*, blijkens de deminutiven *maxilla*, *axilla* en *paxillus*. Dit *lalijk* werd in enkele streken *lelijk*, evenals *vagen-vegen*; in 't Gron., naar den aard van dien tongval, *lelik* evenals *pokdalig*, *pokdellig*; *keten*, *kette*; *bezem*, *bessem*; *heen*, *hen* etc.; in andere gewesten *lillik*. Wilde men met Ett. L. A. *lelijk* afleiden van 't Ags. *læl*, *naevus*, *sproet*, *moedervlek*, als ware het oorspronkelijk *lællijk* geweest, dan zou dat de natuur der *e* niet veranderen, aangezien *læl*, van *lahan* afgeleid, uit *lahel* is zamengetrokken evenals *dwaal* uit *dwahilla*. De *e* van *lelijk* zou ook zòd uit *a* zijn geboren en dus de zachtheid meëbrengen, waarvoor alle bescheiden sprekende Nederlandsche monden getuigen.

Stond de scherpe *e* van *smeeken* vast om het Ohd. *smeichan*, *adulari* = *slaafs vleijen*, dan zou men 't uitblijven van den *ij*-klank in 't Gron. dialect, daaraan kunnen toeschrijven, dat het den Groninger in dezen evenzoo gaat als Robin Hood, dien de menschkundige Sir Walter steeds een meer deftige taal in den mond

1) *Macla* moet van een werkwoord *macere*, *maxi* of *megi*, *maclum* komen, waarvan ook *macella*, *slagthuis* en *maclare*, *slagten*, *afmaken*, *kapot maken*. Dit *kapotmaken*, dat zoowel *stuk-* als *doodmaken* beteekent, maakt het duidelijk, hoe dezelfde stam zoowel *mala*, *maxilla* = *stukmaker* als *maclare*, *doodmaken* kon opleveren. Ook *μάχομαι* en *μαχαίρα* zijn van dezelfde moorddadige familie, alsook 't Goth. *meki* = *zwaard*. Men zou ook kunnen denken, dat *mes*: *meks* = *Sas*: *Saks* = *das*: *Dachs*, zoo Grimm, Gr. III, het niet zeer waarschijnlijk maakte, dat *mes* uit *metsaks* = *metsnijder* door assimilatie en apocope is voortgekomen. Met dit *saks*, Ohd. *Sahs*, Ags. *Sear* schijnen ons *zicht* en *sikkel* zelf en 't Ags. *secg* = *zwaard* en *sage* ons *zaag* verwant.

Gelijk *lahlik-laliek*, wordt ook Ags. *heahlic-healíc* en Ofri. *hahlic-halic*; en als *lakik-lelik*, *redsatieg* bij Kiliaan *redsellig*.

legt, wanneer hij hem met bijzonderen klem, ernst of aandoening laat spreken: de taal rijst met de gelegenheid. Immers hoort men dit *smeken* uit den mond van een Gron. zelden anders dan bij dringende, plegtige verzoeken, dikwijls verbonden met *bidden*. Zoo zal eene bedrukte vrouw tot haren man, die door misbruik van sterken drank haar, hun kinderen en zich zelve ongelukkig maakt, in den angst harer ziel zeggen: „*ik bid en smee: di, mijn lieve jonge, drink doch, in Gods naam, gijn drank meer.*” Intusschen, we hebben 't reeds meermalen gezien, het Nederlandsch en het ons in geschreven oorkonden bewaarde Ohd. bewandelen niet altijd den zelfden weg, een Ohd. getuigenis kan dus op zich zelf niet uitmaken, wat Nederlandsch is, vooral niet wanneer dat getuigenis door verschijnselen binnen onze landpalen rechtstreeks wordt weersproken. We moeten dus zien of er behalve een *rhetorische* ook een *phonetische* verklaring van de Gron. uitspraak *smeken* niet *smijken* is te vinden. Al aanstonds treffen we in Groningerland zelf twee woorden aan, die onmiskenbaar op eene zachte *e* wijzen, namelijk *smigcheln* = *kruipend vleijen* en *smigchel* = *laaghartige vleijer*. Verder zegt men te Zwartsluis, waar men meer dan elders aan 't oude verkleedt is, van een vronw, die wat al te vleijend spreekt: „ze kan zoo *smèlig* praten,” en die uitspraak verraaft een zachte *e*, anders zou het *smièlig* of *smelig* moeten zijn. 1) In Gelderland luidt *smeken* als *smèken* of, zooals de Nederlandsche Theocritus het in zijn ‚Oan 't kleine revierke' spelt, *sméken*, met welke *é* de begaafde schrijver en niet minder begaafde spreker een klank aanduidt,

1) Hoe weinig de benamingen *scherp* en *zacht* geschikt zijn, om voor oningewijden de verschillende *e*'s te kenmerken, dat blijkt uit deze Overijsselsche en Geldersche *è*, die volgens 't bestaand gebruik zacht moet heeten en toch zoo *scherp* klinkt, dat Prof. Roorda haar voor een kenmerk van *scherpheid* aanzag. Zij is echter een der minst feilbare criteria eener uit *a* of *i* geboren *e*.

gelijk aan dien der evenzoo geschreven Fransche letters; en dat die een zachte *e* vertegenwoordigt, blijkt behalve uit het geheele stuk, uit verscheiden andere woorden voorkomende in de ‚derb komische’ plaats, die ook *sméken* bevat. Hier volgt ze: „*spréken* wil ze, moar *spréken*, ze kan ’t niet — d’r zat heur ’n strop om de *kél*; en een weinig verder: Wat! gij! *vlégel*! Waarop de *vlégel* antwoordt: Vrouw Willems, ik *smék* oe!

Deze binnenlandsche verdedigers der zachtheid ontbreekt het niet aan buitenlandsche bondgenooten, want de Denen zeggen *smigre* voor *vleijen*, *goede woorden geven* en de Zweden *smickra*; bovendien heeft het Ags. *smacjan*, 1) *demulcere*, *aijen*, *paaijen*. Al deze stemmen voor de zachte *e* stellen het, dunk mij, buiten twijfel, dat de Groningerlanders met volkomen recht *smeken* laten hooren en niet *smijken*, en dat ook in dit woord door de Nederlanders eene zachte *e* wordt gebruikt en geenszins eene scherpe.

Hoezeer ik van meening ben dat het Ohd. bij *smeken* den Nederlander van ’t spoor brengt, komt het mij daarentegen waarschijnlijk voor, dat het ons bij een ander woord op den rechten weg kan helpen en ons leeren, dat wij ons *streelen* = *liefkoozen* niet, zooals Dr. T. W. wil van *stregelen*, 2) Ohd. *strigilon* d. i. *roskammen*, maar

1) Dit *smacjan* = *demulcere*, *streelen* schijnt de grondvorm te zijn, waarvan de overige zijn uitgegaan. Door klankverandering namelijk wordt het *smaken* = *smäken* = *smeken*, en, door de boven besproken verwarring van den overgangs-*ai* met den echten tweeklank, het Ohd. *smeichen*; en door klankverzwakking en frequentatief-uitgang ’t Ags. *smicerjan* en ’t Ohd. *smehharon*, *polire*, *glad strijken*; het Zweedsche *smickra*, ’t Deensche *smigre*, ’t Gron. *smigcheln*; terwijl wij in *smicerjan* en *smehharon* de oorspronkelijke zinnelijke beteekenis, namelijk *streekelen*, *liefkoozend*, *vleijend*, met het haar *meê*, *glad strijken*, bewaard vinden, die ook in ’t Grieksche *σμήχω*, *σμάω*, aor. 1. pass. *ἐσμήχθη*, aanwezig is en ook bij *vleijen* en *streelen* ten grondslag ligt. Ook hier zien wij dus weder bevestigd, ’t geen de scherpzinnige schrijver van, *Ein Ergebnis aus der Kritik der Kantischen Freiheitslehre* zegt: *Eine Benennung die nicht ursprünglich aus der sinnlichen Anschauung entlehnt wäre, kann es gar nicht geben?*

2) *Stregelen* is een vrcemdeling, zonder klankverschuiving van ’t Lat. *strigilis*, *roskam*, van waar ook ’t Fr. *étriller*. Ook ’t Ags. *strácjan* = Eng. *to stroke* = *streelen* eischt *streekelen* niet *stregelen*.

uit *streekelen*, frequentatief van 't Ohd. *streichen*, *demulcere* moeten geboren achten; te meer, daar Kiliaan niet alleen *strekelen* = *leviter tangere* en *strigelen* d. i. *stregelen* = *roskammen* opgeeft, maar ook *streelen* = *vleijen* gelijk stelt met *strijcken*, doch *streelen* = *roskammen* met *strigelen*, welke dubbele oorsprong van *streelen* ook door 't Nhd. wordt bevestigd, daar het nog steeds *streelen* = *liefkoozen*, *streicheln*, maar *streelen* = *roskammen*, *striegeln* heet. Naardemaal thans *streelen* uitsluitend *vleijen* beteekent, is *streelen* voor een zamentrekking van *streekelen* te houden en ook als zoodanig op te geven.

Ook in *streep* laat de Gron. uitspraak zich zeer goed rechtvaardigen, aangezien zij zich tegenover het Nhd. *Streif*, kan beroepen, niet alleen op het Eng. *strip* en *stripe*, het Zweedsche *stripa* = *strepn*, het Deensche *strib* = *streep*, maar zelfs op de Ned. woorden *strippen* *stripsen* en *strips* geven voor slaan met een *streep* of *reep*, Nhd. *strippe* 1), of *slaan dat er strepen*, *striemen ontstaan*, blijkens 't Holl. Eng. woordenboek van Holthrop, alwaar we lezen: *strippen (streepen, striepen) to whip*, en achter *streepen: (geesselen) to whip*. Reden genoeg, om, in verband met de Gron. uitspraak, wegens

1) De oorspronkelijkste touwen zijn zeker *afgescheurde reepen of strepen, boombast, huid* etc. *Reep*, Ags. *ráp*, Eng. *rope*, Gron., bij onverhollandsche varenslieden, *rijpe* (als *scheepstouw*, anders *reep*, b. v. *reep spek*, zoodat ook hier evenals bij *steeg* een dubbele vorm moet bestaan) schijnt van een werkw. als 't Ags. *ripan*, *ráp* = *rapere, rukken, scheuren* (vergelijk 't Lat. *stringere, strictum in stringere folia* = *bladen stroopen*; en het Ohd. *stric*, Nhd. *strick* = *touw*, ook ons *strook* van *strijken*) te komen. Dat *strepn* of *reepen* walrushuid vroeger werkelijk tot touwen dienden, blijkt uit het verhaal van Othar, dat in Koning Alfreds verangelsaksten Orosius is ingelascht. Na 't vermelden van de kostbare tanden dezer dieren vervolgt deze Noordsche *ἀνὴρ πολύτροπος: And hyra hyd bih swyde god to scripparum*, d. i. *en hun huid is zeer goed voor scheepsreepen of touwen*. Voor een dergelijk gebruik van *bast* spreekt onder anderen het Ags. *linde*, On. *lindi, gordel, draagband* (ons *lint*?) van 't Ags. *lind* ons *linde* of *lindeboom*. Van *linden* als ook van *wilgenbast* maakten wij in mijn jeugd toomen om paardje mee te spelen, en tot de vereischte uitrusting van den Markgrave van Gulik bij zijn intogt in zijn gebied behoorde, onder anderen, een *linden zom* d. i. een toom van linden bast. Vergelijk ook het bij Plin. H. N. voorkomende *tiliae* = *strepn linden bast*, van *tilia* lindeboom en 't Gr. *φιλύρα* lindeboom en linden bast, waarvan papier, matten, kransen etc. vervaardigd werden.

Dr. T. W.'s regel 96: „De opene *e* is zacht in woorden, die in 't Hoogduitsch, Engelsch of Friesch eene *a* of *i* hebben,” aan dit Nederlandsche woord eene zachte *e* toe te kennen, vooral daar 't Nhd. zelf naast *Streifen* ook *Striefe* heeft, dat evenals *streep* vrouwelijk is, terwijl *Streif* en *Streifen* mannelijk zijn.

Teder schrijft Dr. T. W. met eene scherpe *e* om 't Ags. *tât*, On. *teitr*, Ohd. *zeiz*, maar dit *tât* beteekent *vroolijk*, *opgeruimd*, zie Ett. L. A. p. 539, terwijl in 't Ags. *teder* zelf onder zoodanigen vorm voorkomt, dat er aan de zachtheid der *e* niet valt te twijfelen. Immers lezen wij in datzelfde L. A. p. 519: *tedre*, (*tiedre*, *tidder*, *tyder*) *tener*, *fragilis*. Schoon de Gron. gewoonlijk alleen den samengetrokken vorm *teer* gebruiken en b. v. een *tederen* *zuigeling*, 'n *teer* *potje* (o als in *dom*) noemen, is toch de uitspraak *teer* even afdoende, alsof ze *teder* zeiden; want zooals vroeger reeds is opgemerkt en uit *klijren* en *veeren* voor *kleeren* en *veeren* is gebleken, de zamentrekking verandert den aard der *e* niet, de zachte blijft zacht, de scherpe, scherp. Ook het Ofri. zegt *teddre* met dubbele *d*.

Omtrent de scherpheid of zachtheid der *e* in *wees* kunnen we alleen het Oud-, Midden- en Nieuw-hoogduitsch raadplegen, daar dit woord, getuige Grimm, D. G. II. 47, in de andere Deutsche taaltakken, niet aanwezig is. Ter aangehaalder plaats leidt Grimm dit woord van een gefingeert Goth. *veisan*, 'vâis (*docere*, *tueri*?) ons *wijzen*-*wees* af en laat zich daar verder aldus uit: „alth. *weiso*, mhd. *weise*, nhd. *waise*, nnl. *wês* (*pupillus*, *orphanus*), welches allen übrigen dialecten gebrechen- de wort die durchs praet. ausgedrückte negation scheint, das *unmündige*, *schirm-* und *vaterlose* (*wisellos*, *orphanus*, wie altn. *födrlaus*) Kind.” Ett, L. A. p. 141 brengt Ags. *vasa* insgelijks tot een gefingeerd Ags. verbum *visan-vâs*,

ducere, tueri, maar verklaart het subst. door *eductus, ejectus, privatus, orphanus, satyr*, en vergelijkt hiermeê Ohd. *weiso, orphanus*. Daar hij echter op pag. 81 hetzelfde *vasa, satyr, faunus*, d. i. *boschmensch* met korte *a* van een anderen stam afleidt, is de quantiteit der *a* niet uitgemaakt, en zou, zoo hier werkelijk verband bestaat, door 't aannemen der korte *a*, de Gron. uitspraak *wees* (niet *wijze*) zich laten verdedigen, en dat te beter, daar 't reeds meermalen is gebleken, dat in dezen het Nederl. met het Duitsch niet altijd ééne lijn trekt. Dat er twee vormen, een met zachte en een met scherpe *e*, zonder verschil van beteekenis naast elkaar kunnen bestaan, is niet alleen boven aangetoond, maar blijkt ook bovendien uit het Goth. *staiga* vr., *pad*, waarvoor 't Ohd. *stiga* en *steiga*, 't Nfr., ten minste te Dragten, in Smaltingerland, *stijg* en 't Gron. uitsluitend *steeg* nooit *stijg* heeft; 1) en als dat ook met *wees* het geval was, zou dat zoo vreemd niet zijn, naardemaal men ook te Zwol spreekt van de *wèzen*, dat gelijk het Gron. *wees*, een zachte *e* verraadt.

Bij *zeel*, welks *e* volgens Dr. T. W. scherp is wegens het Goth. *sail*, staat de kans voor de juistheid der Gron. uitspraak ten minste even gunstig als bij *steeg*; want pleiten Goth. *sail*, Ohd. en Nhd. *seil* voor eene scherpe, 't Ohd. *silo*, Mhd. *sil*, Grimm III. 456, On. *sili*, Ofriesch *sil* eischen met Gron. *e*-spraak een zachte *e*. Er zijn dus niet minder stemmen voor de zachtheid als voor de scherpheid, en daar onder de zachtzinnige twee inlandsche zijn, komt het mij alweêr voor, dat we

1) Merkt men op, dat ook de schrijftaal de spreekwijs: *hij kent weg nog steg* bezigt, dan wordt men geneigd om evenals aan *welig* wegens *wel* ondanks het Goth. *vaila*, zoo ook aan *steeg* om *steg* in weêrwil van *staiga* volgens Dr. T. W.'s regel 92: „De opene *e* is zacht in woorden, waarin zij met de gesloten *e* afwisselt”, in 't Nederlandsch uitsluitend een zachte *e* toe te kennen, tenzij men aanneme, dat *steg* hier door assimilatie of liever assonantie met *weg* een gesloten *e* heeft gekregen. In allen gevalle dient men van dit *steg* bij regel 92 melding te maken.

minder gevaar loopen, om ons in de hoedanigheid van de *e* in Ned. *zeel* te vergissen door hier eene zachte aan te nemen, dan een scherpe. 1) „De meeste en gewichtigste stemmen gelden,” is een oude regel, en daaraan dienen wij ons hier wel te houden. Immers, is 't waar wat Dr. T. W. pag. 17 van 't Ontwerp zegt: „Waar men in eene wetenschap tot een stemopeneming zijne toevlugt moet nemen, is de evidentie der waarheid niet groot,” niet minder waar is het, dat alle wetenschappen, die niet enkel op causaal-inducties berusten, zich dikwijls met zulk eene door stemopeneming verkregen evidentie moeten vergenoegen, en de taalwetenschap is, voor zoover mij bekend is, tot nu toe louter een samenstel van *inductiones per enumerationem simplicem*, zooals John Stuart Mill die in zijn degelijk *System of Logic* noemt; zij heeft nog geenszins het karakter verkregen eener volmaakte wetenschap, die voldoet aan de door Cicero in zijn *De Oratore* I. XX aan Charmadas in den mond gelegde definitie: *Artem vero negabat esse ullam, nisi quae cognitio penitusque perspectis et in unum exitum spectantibus et nunquam fallentibus rebus contineretur*; waarvan dus elke, *exigui temporis aut certe obscura opinio* is uitgesloten. De wetten der taalwetenschap zijn louter empirisch, dat is op de ervaring gegrond, alleen doorgaande voor alle gevallen, voor zoover zij uit alle gevallen zijn getrokken; voor zoover zij zijn verkregen door bedaard alle stemmen optenemen, en niet door

1) Bij Melis stoke IX, 1134 hebben twee handschriften: hieunen 't *seyl* en een 't *seel* voor: kajten 't *toov*. Huydecoper hondt echter *seyl* daar ter plaatse voor een verwarring met *zeil*. Ware *seyl* evenwel de oudere vorm van *zeel*, dan zou daaruit blijken, dat zelfs binnen onze grenzen de eene hoek scherp en de ander zacht had, en beide zouden volkomen in hun recht zijn. Tegencover de omstandigheid dat ons *zeel* in geslacht overcenkomt met de vormen die op een scherpe *e* wijzen, staat ten eerste over, dat ons tegenwoordig *zeel* uitsluitend de meer bijzondere beteekenis heeft, die aan *sili* en de overige zachtheid-verradende broeders eigen is en die wij onder andere in *leidzeel* aantreffen, en ten tweede, dat ook het Afs. *sal*, 't welk in vorm bij *seil* behoort, toch evenals *sili* mannelijk is.

ontijdige generalisatie. Een volmaakte wetenschap stelt haren kenner instaat *om te voorspellen*, om, zonder vrees van te feilen, het onbekende uit het bekende optemaken. Als ik zie, dat $(a^2)^3 = a^2 \times^3$; $(a^3)^5 = a^3 \times^5$ etc. oplevert, dan kom ik door de waarneming dezer bijzondere gevallen op het denkbeeld, dat ik, om een magt van een zekere basis nog weer tot een magt te verheffen, telkens de gegeven basis tot een magt moet verheffen, wier exponent bestaat uit het product der gegeven exponenten, en ik kan dan de op dit vermoeden steunende redeneering een zoodanige algemeenheid geven, dat ik een wet verkrijg, die alle mogelijke gevallen omvat, die in ook niet waargenomen gevallen onfeilbaar zal doorgaan; maar als ik zie, dat voor 't *goed* der schrijftaal 't Gron. *goud*, voor *boek*, *bouk*, voor *koek*, *kouke* heeft, dan komt bij mij ook wel 't vermoeden op, dat de *oe* der schrijftaal in 't Gron. steeds *ou* luidt, maar ik kan dit vermoeden door geene wettige redeneering tot eene algemeene wet verheffen, ik kan er niets uit besluiten omtrent niet werkelijk waargenomen gevallen zonder gevaar te loopen van erg te dwalen; ik kan louter *gissen* en mij dus ook *vergissen*. Eenig en alleen door alle *oe*'s der schrijftaal met de overeenkomstige Gron. te vergelijken, door alle stemmen *pro* en *contra* optenemen geraak ik tot de ware wet. Het nalaten van deze noodzakelijke en zeker zeer lastige en prozaïsche bezigheid heeft tot ongeveer het begin dezer eeuw de taalstudie van alle aanspraak op wetenschappelijkheid beroofd, tot eindelijk Jacob Grimm voor haar in 't bijzonder heeft gedaan, wat ongeveer twee eeuwen vroeger Baco door zijn *Novum Organon* voor de wetenschappen in 't algemeen had verricht.

Tot een dergelijke stemopneming moeten wij ook al weêr onze toevlugt nemen bij den laatsten der boven-

genoemde balsturige knapen. *Zweem* namelijk heeft volgens Dr. T. W. een scherpe *e* ter oorzake van het On. *sveima*, *rondzwerfen*, *rondzweven*, *rondzwaaijen*. Ik heb echter dit woord tallooze malen uit den mond van onverbasterde Groningerlanders hooren, klinken, maar steeds zonder den minsten zweem van een *ij*-klank daarin te bespeuren. Ik heb alle onbedorven Groningerlanders, die ik in de laatste achttien maar magtig kon worden, op hun geweten af gevraagd of ze ooit: „’t het er nog gijn *zwijs* van” in plaats van: „’t het er nog gijn *zweem* van” hadden gehoord, en ’t antwoord op die gewetensvraag is steeds geweest: „*zwijs is gijn taol.*” Met het oog op deze feiten moet ik alweer onderzoeken, of er ook elders merkteekenen zijn op te sporen, die deze Gron. uitspraak kunnen rugsteunen, en dan bevind ik, dat het On. behalve *sveima* nóg een ander verbum bezit, namelijk *svimra* of *svima* met een korte *i*, dat dus, zoo de beteekenis het gedooft, de *e*-spraak kan rechtvaardigen. *Svima* nu is gevormd van ’t subst. *svim*, *vertigo*, *draaijerigheid*, Grimm. D. G. II, 20, hetzelfde woord als ons *zwijs*, *zwijsmel*, behalve, dat dit een lange en *svim* even als het Deensche *svimmel* en ’t Zweedsche *svimma* een korte *i* heeft en dus een zachte *e* kan opleveren. ’t On. *svima* beteekent dus *draaijerig zijn*, *draaijen*, *zweven*; het staat in verband met *zwemmen* en het bij Kiliaan voorkomende *sveem*, *sveemer*, *bécasson* en laat zich dus wat de beteekenis aangaat even goed met *zwemmen* vereenigen als *sveima*, daar volgens ’t een zoowel als ’t ander *het zweemt er naar* beduidt: het *zweeft* er naar, zooals men dan ook te Zwartsluis afwisselend met *zweemt* werkelijk zegt. Als wij, steunend op een verschijnsel binnen ’t Nederlandsch, ter bepaling van den aard der *e* in *zwemmen* ’t On. *sveima* verwerpen en ons aan ’t On. *svima*, ’t Zweedsche *svimma* en ’t Deen-

sche *swimmel* houden, dan handelen wij juist zoo, als Dr. T. W., die te recht *zweven* ondanks het Ohd. *sveibon* en 't Mhd. *sweiven* in verband brengt met het Ags. en Eng. *svift* 1).

Dat *zwijsen*, *zweemen*, en *zweven* verwant zijn, schijnt men daaruit te mogen opmaken, dat *zwijsen* oorspronkelijk ook beteekent ronddraaijen, zwerven, zooals blijkt uit het Nederduitsch *swimeln*, dat niet alleen *duizelen*, *wankelen*, maar ook (volgens Georg Schumbach Göttingisch-Grubenhagen'sches Idiotikon) *sich herumtreiben*, *aus dem einen Wirthshaus in das andere gehen*, en *swimelaer*, *ein Herumtreiber* beduidt; dat in 't Deensch *swimel*; *draaijerig* wisselt met *svingel* van *svinge* = *draaijen* = *zwaaijen*; dat *zwijsen*, *bezwijmen* (Gron. *bezwimen*) ook *flaauw* worden heet, en dat een *zweem* niet alleen bij ons een *flaauwe* overeenkomst, maar ook in 't Eng. (in welke taal *to faint bezwijmen* is) a *faint* likenes wordt genoemd; terwijl bovendien een zoon of dochter Albions die *bezwijmt* zegt: „*Every thing swims before my eyes*, 2)

1) Als bewijs voor de scherpe *e* in *zweemen* zou men natuurlijk ook het Ags. *svamjan*, *motitari*, *circumferri*, *ronddraaijen* (dat onder anderen Guthlac X, v. 1069 voorkomt:

Rodor *svamode*
Ofer nihdha bearn,
De hemel *zweefde*

Boven de menschenkinderen;
en *asvaeman*, Guthlac XI. v. 1325, editie van Grein,
that vat se the secal

asvaemen sarigferd
dat weet hij die zal
dolen droef te moede.)

kunnen aanhalen, wier *a* en *æ* Ettmüller, daar hij beide woorden van het in 't Ags. niet bestaande *swiman*, *svdm* afleidt, noodzakelijk uit *ai* gesproken acht, zoodat hij *svamjan* met het Mhd. *sveimen* gelijkstelt; doch daar het Mhd., dat zelfs *leder* = *corium* tot *leider* maakt, geen geldige stem omtrent scherp of zacht kan uitbrengen, zoo blijft ook de *a* en *æ* in *svamjan* en *asvaemen* ondanks dit Mhd. *sveimen* onuitgemaakt, en al ware ze uitgemaakt, die Angelsaksers kunnen dezen door taalverwanten wel gerugsteunden Groninger d. i. ook Nederlander evenmin den voet lichten, als het Ags. *svafan*, Ohd. *sveidon*, van 't werkelijk bestaand *svifan*, *sváf*, den Nederlander d. i. ook Groninger *zweven* met zijn Ags. en Eng. bondgenoot *svift* van scherphheid kan overtuigen.

2) Het gebruik van *faint* en *to swim* ter aanduiding van het onzekere, weifelende aanzien der voorwerpen wordt door de volgende plaats uit Thom-

waar hij of zij even goed had kunnen zeggen: *I swim* of *I am swimming*, evenals wij nu eens *ik ben draaijerig* en dan: *alles draait met mij*; en een zoon of dochter van het land der vrijheid onder dergelijke omstandigheden spreekt van *avoir le vertige* of een *tournoiement de tête* en: *tout tourne*. Zoo zegt onder anderen de stervende krijger in *Le dernier adieu du soldat* tot zijne beminde:

Adieu Rose, Adieu! bon courage,
 A nous revoir il ne faut plus songer,
 Car au régiment où je m'engage
 On ne vous accorde pas de congé.
V'la tout qui tourne, je n'y vois goutte,
 Ah! — c'est fini — je sens que je m'en vas,
 J'viens de recevoir ma feuille de route,
 Adieu! Rose, Adieu! n'm' oublie pas.

Het draaijende, zwevende, zwemmende, en daardoor weifelende, onduidelijke en flauwe voorkomen der voorwerpen voor 't oog van iemand, die in onmagt valt, schijnt door *zwijsen*, *zwemen* d. i. *zwimen* en *zwimen* te worden uitgedrukt, evenals door 't Eng. *to swoon* = *to faint* [dat met 't Nhd. *schwanen* 1) = *een flauw besef van iets hebben* vermaagschap schijnt] het gonzend gedruisch, dat iemand die bezwijmt in de ooren klinkt, en waarop Coleridge in 't volgend couplet van zijn *Ancient Mariner* zinspeelt:

son's Season in 't helderst licht geplaatst;

Evening yields

The world to night. A *faint* erroneous ray,
 Glanced from th' imperfect surfaces of things,
 Flings half an image on the straining eye;
 While wavering woods, and villages, and streams,
 And rocks and mountaintops, that long retained
 Th' ascending gleam, are all one *swimming scene*,
Uncertain, if beheld.

1) „*Schwanen*”, zegt Schmitthener in zijn Kurzes D. Wörterbuch, „*ist urspr. tönen vom lat. sonus, sanskr. swanas; dann dunkel in der seele klingen,*” en *svana* is volgens Bopp, Gloss. Sansc. p. 394 *sonus, sonitus, strepitus*.

The ice was here, the ice was there
 The ice was all around:
 It cracked und growled und roared und howled,
 Like noises in a *swound*.

De vraag of de *e* van 't praet. sing. van ww., die als *bijten* vervoegd worden, scherp of zacht is, kan op twee verschillende manieren beantwoord worden, al naar dat men alleen met 't geen in de vroegste tijden bestond te rade gaat of ook in aanmerking neemt, wat in lateren tijd met dien vorm gebeurde. Raadpleegt men namelijk de oudste gedaante van dit praet. sing. van dergelijke werkwoorden, dan leeren b. v. 't Goth. *draib.*, On. *dreif*, Ohd. *treip*, 't Ags. *dráf* naast Eng. *drove*, dat de *e* in *ik dreef* met een ouden tweeklank overeenkomt en dat zij, zoo zij werkelijk uit dien tweeklank ontstond, even goed scherp is als b. v. de *e* van *steen* wegens Goth. *stains* etc. Nemen wij echter in aanmerking, dat het Eng. *I bit* en *we bit*, 't Nhd. *ich biss* en *wir bissen*, 't Gron. *ik beet* en *wi beten* en daarentegen 't Eng. *Idrove* er *we drove* (Ags. *dráf*, *drifon*) en 't Zweedsche *jag bét* en *vi bête* hebben, dan zien we, dat hier overal assimilatie heeft plaats gehad; dat hier of, even als in 't Grieksch, ja in een zeker opzigt in 't Sanskriet reeds, zooals Benfey het noemt, *die Formen des sing. als prädominirende die des Plur. in ihre Analogie gezogen haben*, zoodat *λέλοιπα*, *λελοίπαμεν* regel en *οἶδα ἴδμεν* (*ἴσμεν*) uitzondering wordt; of omgekeerd het meervoud zijn klinker aan 't enkelvoud heeft opgedrongen, en dan kunnen wij kwalijk beweren, dat in de Ned. schrijftaal of beschaafde spreektaal zoo iets niet zou hebben plaats gehad. Wij moeten dus of aannemen, dat de beschaafde, d. i. ten aanzien der *e*'s geheel verloopen Ned. uitspraak tegen alle analogie der overige, het onderscheid tusschen zachte en scherpe *e*'s veel beter vasthoudende, Duitsche taaltakken

in dezen alleen den oorspronkelijken toestand zuiver en onveranderd heeft bewaard of dat ook bij haar de klinker van 't meervoud dien van 't enkelvoud heeft verdrongen of omgekeerd; zoodat het hier evenzoo staat geschapen als in 't Nhd., waarin volgens Grimm, D. G. I. 986: *Gleichheit der ablaute im sing. und plur allmählig durchgedrungenes princip ist, woraus theils die plur. nach den sing. (band, banden, bot, boten), theils die sing. nach den plur. ritt, ritten, mid, miden, troff, troffen, gáb, gáben), herflieszzen.* De beschaafde uitspraak kan ons, daar zij de scherpe en zachte *e* volkomen gelijk uitspreekt, op de vraag of bij werkwoorden, die als *bijten* gaan, de klinker van 't meervoud dien van 't enkv. heeft vervangen of omgekeerd, geen antwoord geven. Gaan we echter af op de analogie van 't Nhd. en 't Gron., waarin, zooals wij gezien hebben, de klinker van 't meerv. den boventoon heeft, dan moeten wij het er voor houden, dat in de beschaafde uitspraak de *e* van 't meervoud in 't enk. is gedrongen; en men zou eene onwaarheid verkondigen, zoo men de *e* van *beet*, *dreef streek*, *steef* etc. voor scherp verklaarde. 1)

En hiermede zijn wij eindelijk genaderd tot het derde geval, dat namelijk het Gron. *ij* (ai) heeft voor *e*, die uit *a* of *i* is ontstaan, welk verschijnsel zich vertoont

1) Grimm D. G. I. 990 geeft wel is waar *bît*, *bêt*, *bêten*, doch zijn *ê* beduidt hier geene schertheid, maar louter eene opene *e*. Dit blijkt ook daaruit, dat hij ook het part. praet. *bêten* schrijft. Overigens blijkt uit deze plaats en elders, dat Grimm zich van den aard onzer vocalen niet altijd juiste begrippen vormde, naadien hij ik *nám*- wij *ntmen*, ik *zdt*, wij *zden*, ik *stál* wij *stálen* opgeeft, evenals of wij ik *naam*, ik *staal*, ik *zaat* zeiden. In 't Mnd. schijnt hij daarentegen zoowel de *a* van 't meerv. als die van 't enk. voor kort te houden, hij schrijft ten minste: *ghève*, *gaf*, *gaven*, *ghéven*, zonder het gewone lengtetecken. Ware dit juist, dan zou 't Mnl. in dezen gelijkstaan met het Gron., dat altijd ik *gaf*- wi *gaffen*; ik *at*- wi *atten* etc. zegt, welke verkorte of gesloten *a* in 't meerv. haar evenbeeld vindt in die van het, volgens Mr. Jacob v. Lennep, zelfs in de beschaafde uitspraak gebruikelijke *an* voor *aan*, met dit onderscheidt, dat de gesloten *a* van *an* organisch, die van *gaffen*, naar 't Goth. *gebun* te oordeelen, onorganisch is. Heeft de schrijftaal in *gaf*, *gaven* werkelijk het onderscheid gehandhaafd, dat het Nhd. in ich *gáb*, wir *gáben*, 't Gron. ik *gaf*- wi *gaffen* in 't Eng. I *gave*, we *gave* hebben laten varen, dan is 't natuurlijk mogelijk, dat zij dit oorspronkelijk verschil ook in ik *beet*, wij *beten*, etc. heeft bewaard.

in *wijten*, praes. inf. en praes. indic. plur. voor *weten*; *grainen* voor *grenen*, *hijde* voor *hede* en *nijt* voor *neet*.

Wi *wijten* moest met het oog op 't Goth. *vitum* en 't ik *beit*, wi *beten* ongetwijfeld *wi weten* zijn; dat het evenwel zoo niet is, laat zich goed verdedigen. 't Goth. *vait*, *vitum* is namelijk een zoogenaamd *praeterito-praesens*, dat is een praeteritum, dat de beteekenis van een praesens heeft verkregen, dat alleen als praesens wordt gebruikt; en nu heeft het Gron. dit praet. geheel naar verdiensten behandeld door het, evenals ieder ander praesens, in 't enk. en meerv. denzelfden klinker te geven en wel aan beide dien van 't enk. *vait*, en het zegt ik *wijt*, wi *wijten*, evenals en omdat het zegt ik *gijt*, wi *gijten* = ik giet, wij gieten; en hierin was het Goth. om dezelfde reden reeds vorgegaan met twee andere praet. praes., daar het niet *aih-aihum*, maar *aih-aigum*, en niet *mag-megum*, maar *mag-magum* (Gron. ook ik *mag- wi maggen*) zei. 1)

1) Het Ofr. heeft 3. p. sing. praes. ind. *wit* en *wet*, 't welk, zoo Dr. T. W.'s regel: „*de opene e is zacht in woorden, die in 't Friesch i hebben*”, doorging zou bewijzen, dat de *e* in *hij weet* zacht is. Ditzelfde zou volgens dienzelfden regel 96 uit het Eng. *I wit* etc. volgen, zoo niet *I wot* etc. tevens in gebruik was, b. v. bij Harrison *The Languages of Britain*: „*The High Dutch, a hard and rough kind of speech, God wot, of: and yet it falleth out, I wot not by what other means, that few foreign nations can rightly pronounce our language.*” *Wit* euk. en mv. staat gelijk met *bit*, *wot* met *drove*. Een dergelijken dubbelen vorm heeft het Ags. *cládhjan* opgeleverd, waarvan wel regelmatig 't Eng. *I clothe, I clothed*, Ags. *cladh* en *cladhode*, maar tevens het praet. *clad* bestaat, waarin de *á* = *ai* niet in *o* is overgegaan, maar in *a*, denklijk tengevolge der syncope, die door 't zamenbrengen van den stam-medeklinker en dien van den buigingsnitgang verkorting van den stamklinker veroorzaakt, zoodat *clad* eigenlijk voor *cladd* staat. Met het Ofr. en Eng. *wit* komt overeen het Zwartsuisinger hij *wet* voor hij *wiet* of *weet*. Met een gesloten *e* staat *wet* als 2de pers., Doctrin. 2, 803:

Catoen heeft aldus gheset:
Om dinc die ghi niet seker en *wet*,
Oft die u niet aue en gact,
So en strijdt niet, dat 's mijn raet.

Gelijk het Gron. met *weten*, handelt niet alleeh het Goth. met *aih-aigum*, maar ook 't Ohd. dat *eigum* ('tenk. ontbreekt) en 't Ags. dat *áh-ágen* niet *igen* heeft. *Ah* en 't praet. *ahte* zijn 't Eng. *I owe* en *I ought*, evenals de participia *ágende* en *ágen* = *owing* en *own*. *To owe* beteekent nu wel is waar gewoonlijk *schuldig zijn*, doch bij Shakspeare is het nog het gewone woord voor *bezitten*, waarvoor men thans *to own* gebruikt, dat van 't Ags. *ágnjan* komt. De beteekenis *schuldig zijn* kon *to owe* = *hebben* lichtelijk verkrijgen door zijne veelvuldige verbinding met een inf., om een verschuldigde handeling aan te duiden, zoo als *ought* thans uitsluitend gebezigd wordt:

Evenzoo heeft de beschaafde uitspraak ik *durf-* wij *durven* naast Goth. *tharf-thaurbum*, Ohd. *darf-durfumes*, Nhd. *darf-dürfen*, waarvoor de Gron. weer *duren*, ik *duur*, doe *duurst*, hij *duurt*, wi *duren*, *I* of *Ji duren*, zij *duren* (Goth. *dauran*, *dar-daurum*, Ohd. *turran*, *tur-turrumes*) gebruiken.

Het ontstaan de Gron. *ai* uit *a* bij volgende *n* in *grainen* uit 't Zweedsche of 't Deensche *gran*, pijnboom, vindt niet alleen zijn weêrga bij Romaansche woorden als *kastelain*, Mlat. *castellanus*, *postelain*, Ital. *porcellana*, *Romain*, Lat. *Romanus*, en in 't bij Kiliaan voorkomende *greijn* uit *granum* = *semen frugum*, dat bij v. d. Bergh 'Fragmenten' p. 117 *grain* gespeld wordt:

Menich drouch daer hogen moet
Weder en de voor op dat *plain*.
Daer moeste menig eidel *grain*
Neder vallen in den velde.

maar ook schijnt de *a* voor de *n* van een On. en Zweedsch woord met een Nederl. *ei* overeenstemmen. Immers komt het Kiliaansche *greijn*, *bellus*, *elegans*, *beau*, *gentil* zoo geheel in beteekenis en vorm met het On. *grannr* en Zw. *grann*, *sierlijk*, *net*, *mooi*, overeen, dat men die woorden wel voor identiek moet houden. Het blijkt dus dat een *a* gevolgd door *n*, evenals in 't Ohd. ook zonder *n*, een waren tweeklank kan opleveren en de vraag is:

I ought to go = *I have to go* = *Ik moet gaan*; en terwijl Wicief, Math. 11.1 ook het praes. in dezen ziu met een inf. verbindt: *I owe to be baptized of thee*, heeft in 'Fairy Queen' *ought* nog een substantief tot object: *The knight, the which that castle ought.*

De tijdverschuiwing, waardoor *ah* en *môt* van praeterita praesentia zijn geworden, tast nu weer de plaatsvervangende praeterita *must* en *ought* aan, die reeds zooveel van een praesens weg hebben, dat zij in sommige Eng. spraakkunsten reeds als uitsluitend praesentia worden opgegeven. Deze tegenwoordige beteekenis heeft zich aan *must* en *ought* gehecht, doordien zij gewoonlijk gebezigd worden om een tegenwoordige verpligting *urbaan* uit te drukken, zooals wij: gij *moest*, gij *behoortet* zeggen voor: gij *moet*, *behoort* te zwijgen. Iets dergelijks zien wij in 't Fransche: je ne *saurais* voor: je ne *puis*, in 't Lat. *debebam*, *oportebat*, 't Grieksche *ἔδει*, *ἐχρῆν*, *ἄφελε*, b. v. *Ἄφελε μὴν Κύρου ζῆν* = *Debebat Cyrus vivere* = *Cyrus behoortde nog te leven* = *Och of Cyrus nog leefde*.

ontstond het *greenen* der schrijftaal uit *grainen-greinen*, evenals bij Kiliaan *heesschen* uit *heijsschen*, of kan men een vorm *granen* aanwijzen, die in *grenen* is overgegaan, evenals *vagen* in *vegen*?

Vindt men in oude oorkonden ook *greinen* hout voor *greenen*? Groningers wetende, dat hun *ai* in de schrijftaal *ei* wordt, schrijven dikwijls *greinen* delen voor *greenen*, zoo als men tusschenbeiden in de nieuwspapieren kan zien. Nu het adjectief volgens regel 90 *grenen*, doch volgens regel 97 *greenen* moet geschreven worden, kan Dr. T. W. natuurlijk niet meer volstaan met in de lijst te zetten: „*grenen* (hout) zw. *gran*. (*denneboom*) 90.” Dat er een adjectief *grainen* bestaat is bewezen; dat er ook een adj. *granen* heeft bestaan en dat hieruit *grenen* is voortgekomen is nog te bewijzen. 1)

Het bewijs, dat Dr. T. W. voor de zachtheid der eerste *e* in *hede* geeft, is ook verre van afdoende, aangezien het Nfri. *hide*, nu 't Gron. *hijde* heeft, zeer verdacht wordt, daar, zooals wij boven zagen, het Fri. soms *i* heeft, wanneer de verwante talen *ei* of iets wat hiermeê gelijkstaat bezitten. Deze zachtvaardigheid der Fr. *i* komt ons nog meer verdacht voor, als we zien, dat Epkema niet, zooals Dr. T. W., *hide* spelt, maar *hiedde*, 't welk vergeleken met 't Nfr. *hietten*, Goth. *haitan*

1) Het Gron. *grainen* naast het Zw. en Den. *gran* een verbastering te noemen, zou ons in de noodzakelijkheid kunnen brengen ook *eik*, *eikel* en *eiken* te veroordelen en *ekenhout* te schrijven, wegeus *aker*- in *aard-aker*, d. i. *aard-akel*, in Gelderland *eerteikels* genoemd; daar de *ei* van deze woorden op dezelfde wijze geboren schijnt, als die van 't Ohd. *kleitara*, welke oorsprong niet alleen door *aard-aker* en 't Kiliaansche *aekkel* i. *eekkel*, *aekkelboom*, *eekkelboom*, *aeckerig* = *dat van eiken is*, maar ook door 't Gron. en Overijs. *ekkel* = *äkkel* = *aikel* (met overgangs-*ai*) en 't Eng. *acorn*. Afs. *acorn* bevestigd wordt, tenzij men wil aannemen, dat de *a* van *aker*, *akel* op dezelfde wijze in de wereld is gekomen, als die van *gaar* uit *gair*, voor welke veronderstelling dan weer 't Ohd. *eih*, On. *eyk*, Afs. *ac* naast Eng. *oak* zonden pleiten. Volgens de eerste hypothese staat *greinen*: *gran* = *eiken*: *aecken*. *Eiken* en *greinen* hout leest men in de Prov. Gron. Cour. van den 26 Junij 1863. Hoe het hiermeê mag gelegen zijn, altoos leert een geval, als dit, dat ook de spelling volgens den oorsprong' niet vrij van bezwaren, dat ook zij een *plenum opus aleae* is.

voor een scherpe *e* pleit en niet voor een zachte. Het Ofri. *hede* kan hier niets beslissen, doordien de Ofri. *e* zoowel een scherpe *e* (b. v. *stén* Goth. *stains*) als een zachte (b. v. *bedum precibus* Nhd. *Bitten*) vertegenwoordigt. Zonder nader bewijzen is de *e* in *hede* voor scherp te houden. 1) Dus *heede*.

Bestond in 't Nederl. alleen de vorm *neet* voor klinknagel van een schaar, dan zou 't Gron. *nijt*, daar 't On. *hnit* en *hniota* en 't Duitsch *Niet* alle op een zachte *e* wijzen, geheel onverdedigbaar zijn, en onze eenige troost (en dat zou een zeer sober troostje opleveren) zouden we daarin moeten zoeken, dat bij Kiliaan dezelfde vergissing plaats, aangezien hij naast *neten*, *klinken*, *nijden* en *nijen* geeft. Maar zoo troosteloos ziet het er niet uit, ja, als de *e* in *begeeren* scherp is wegens de *ie* van *gierig*, dan is de *e* van *neet* eok scherp wegens de *ie* van *niet*, dat ook in de Nederl. schrijftaal

1) Was echter het midden in 't vlasland, te Blija, voor nitschot van vlas gebruikelijke *hirre* slechts een andere vorm voor *hide*, dan zou dit benevens het Ags. *heorra*, *hearra*, *stuppa*, *werk van vlas of hennep*, (dat wellicht met 't Ohd. *hara*, *linum*, *vlas*, met *harra* of *haru sagum*, *cilicium* = *krijgsmantel* — zeker vroeger als nu van grove stoffage, met 't On. *hör*, *vlas*, en 't Ned. *har* in *harpluis* = *werk van vlas of hennip* in verband staat) een stem voor de zachtheid der *e* in *hede* zijn. *Hide* = *hirre* zou dan een voorbeeld van een phonetisch verschijnsel zijn (het overgaan van een tongletten in *r*), waarvan 't Grieksch niet vreemd is, b. v. *σχατός* gen. van *σχαύρ*, *ἄτός*, gen. van *οῦς*, Lat. *aur-is*, en dat in 't Gron. niet zeldzaam is, b. v. *schaduw*, Gron. *scharre*; *bed*, Gron. *berre*; *padde*, Gron. *porre*; *blaten*, Gron. en elders *blerren*. Ook de tong heet in 't Gron. soms de *blerre*.

Een volledig onderzoek omtrent verwantschap of identiteit en oorsprong van *hede*, *hiedde*, *hijde*, *hirre*, *heorra*, *hearra* en aangaande verband van alle of eenige met *χαῶ χάω*, 't Ohd. *heien* = branden, 't Kiliaansche *heijden*, flikkeren en *heytse*, flambouw of *heyte* = *cremium*, *virgultum siccum* ad ardensum idoneum et fasciculus ericarum, *spinarum*, *dumorum* en 't Goth. *hais* of *haiza* *fakkel* (dat *hár* of *hára* zou opleveren als *gais*, *gaar* en zijn naam van de stoffe, waaruit de fakkel vervaardigd kon zijn, evenzoo zou ontleend hebben als 't Lat. *taeda*, dat eigenlijk *pijn-* of *dennedoom* beteekent en als 't Fransche *étouppille* = *lont* van *étoupe hede*, of *werk*) zou te omslagtig worden om hier plaats te vinden. Kiliaan schijnt in zijne verklaringen van *heyte* ons twee gissingen omtrent den oorsprong van dat woord meêtedeelen, door *cremium*, *virgultum ad ardensum idoneum* brengt hij het tot *heijden* en *heet*, door *fasciculus ericarum* tot *heide* als licht *brandbare* of ter bemesting menigvuldig *verbrande* stoffe.

voorkomt, onder andere in de uitdrukking *niet- en nagelvast*, zie Bomhoff, Eng. woordenboek etc. Van dit Ned. *niet* uitgaande moet men het Gron. *nijt* voor geheel in den haak verklaren, daar de Gron. tongval voor de *ie* der beschaafde uitspraak steeds *ij*, *ai*, *ei*, heeft b. v. *liedlijjd*, *niet (non)-nijt*, *Piet-Fijt*, *riet-rait* in 't Oldampt, in andere streken *reit* etc. *Mietje* blijft *Mietje*, maar *Marie* is ouderwetsch *Mareije*. Tot het Nhd. *Niet* staat *nijt* evenals 't Gron. *schijf* tot *schief*; en is de *e* van *scheef*, ondanks 't Nhd. *schief*, scherp om 't *schijf* van Teuthonista, dan is ook de *e* van *neet* ondanks het Nhd. *Niet*, scherp wegens het Gron. *nijt*, want *niet* en *nijt* bewijzen, dat er met deze woorden iets bijzonders heeft plaats gehad, evenals met den uitgang *-eren*. Op deze wijze worden *neeten*, *klinknagels* ook nog door de spelling onderscheiden van *neten*, *luize-eijeren*; dat intusschen weinig te beduiden heeft. En hiermede is ook deze derde afdeeling afgehandeld en ook hierin heeft het Gron. dialect zijne eer als scherp en zachtonderscheidende tongval vrij wel opgehouden.

Omtrent ons vierde punt kunnen we zeer kort zijn. 't Is ons namelijk boven uit *prediken-preeken*, *veder-veer*, *vederen-veeren*, *teder-teer*, *cedel-ceel*, *zwedelen-zweel*, *klederen-klijren* reeds gebleken, dat de zamentrekking de natuur der *e*, ten minste de uitspraak in 't Gron. niet verandert: de zachte klinkt zoowel na als voor de zamentrekking nog zacht, de scherpe nog scherp. Zoo men dus niet kan bewijzen, dat *preeken* oorspronkelijk *preiken*; *teer*, *teir*; *slee*, *slei*; *snee*, *snei*; *zweelen*, *zweilen* heeft geklonken, dan is de benaming scherpe *e* voor de uit zamentrekking geboren *e* ongepast, omdat zij scherp noemt wat zacht is en altijd zacht is geweest. Het bewijs, dat in onze taal de contractie van twee *e*'s, waar tusschen *d* is gesyncopeerd *ei* voortbrengt moet nog

geleverd worden. 1) Anders is 't wanneer tusschen de samengetrokken *e*'s een *g* stond, dan ontstaat *ei* b. v. *seganse*, *seis* of *zein*; *zegel*, *zeil*; *pegel*, *peil*; *rege*, *rei*; *regelen*, *reilen* (in: een schip, zoo als het *zeilt* en *reilt*); *tregel*, *treil* (in: een schip met *zeil* en *treil*; Gron. *zailt* en *railt*, met *zail* en *trail*); 2) doch een *ei*, zoo ontstaan, gaat niet in *ee* over. De *ei* ontspruit hier ook niet uit de beide *e*'s, zooals b. v. in 't Grieksch de *ei* van *φίλει* uit de *εε* van *φίλεε*. maar uit de eerste *e* en de tot *i* gevocaliseerde *g*, evenals 't Fri. *dei* uit *dag*, ons *zeide* uit *zegde*. Bij woorden als *slee* en *snee* voor *slede* en *sne*de schijnt de benaming *scherp* nog meer verkeerd, daar *slee* en *snee* uit *slede* en *sne*de juist zoo voortkomen als *zei* uit het bovenstaande *zeide* en *bei* uit *beide*, *la* uit *lade*, *ka* uit *kade*, *spa* uit *spade*, d. i. door apocope. Ook *preken* wordt uit *prediken* zeker door *syncope* van *di*, niet door uitlating der *d* en zamentrekking der *e* met de toonlooze *i* geboren, of hoe kon men anders te Zwart-

1) Wel heeft het Friesch *mei* voor *mede* etc., doch dit ontstaat niet uit *me-e*, maar, zoo als *kaai* uit *kade*, door vocalisatie der *d*.

2) Beteekent een schip zooals het *reilt* en *zeilt* een schip met *want* en *zeilen*, dan is *reilen* oorspronkelijk het Ohd. *hragilon* = *ornare*, *uitrusten*, van 't subst. *hragil* = *indumentum*, *ornatus*, Ags. *hrügel*, Ofri. *hreif* of *reil* = *gewaad*, zoodat *reil* juist hetzelfde beduidt als *want* en *tuig*, Nhd. *Zeug*, daar deze beide *pannus*, *vestis*, *laken*, *kleed*, *gewaad* en *scheepstuigage* beteekenen.

Een schip met *zeil* en *treil* is een schip met *zeilen* en *touwen*, zoo als blijkt uit Kiliaans *treysten* = *fune navem ducere*, en *treil* is dus oorspronkelijk *trektouw* en dan *touw* in 't algemeen. *Trektouw* is eigenlijk een pleonasmus daar *touw*, Ags. *teah* of *toh* in *tohline*, On. en Zw. *taug*, als komende van *tiuhan*, *tauñ* = *trekken*, eigenlijk reeds *treklijn* beteekent en dus reeds op zich zelf volkomen gelijkstaat met *treil* d. i. *tregil* of *trehil* van een verbalen vorm *tregen*, die aan *trekken* ten grondslag ligt, en zich nog vertoont in 't Ags. *tregjen*, *vezare*, *heen-* en *weer trekken*, *kwellen*.

Touw in *weefgetouw*, *zeemtouwen* komt van 't Goth. *tavi*, Ohd. *zouwe*, *werk* of van *taujan*, *werken*, *doen* en is slechts een andere vorm voor ons *tooi*; *tooi*: *touw*: *tavi* = *kooi*: *kouw*: *kavi*. *Touwen* is dus hetzelfde als *garven* en beide hebben de algemeene betekenis *doen* tot een meer bijzondere beperkt, evenals dit met *doen* zelf in 'de kamer *doen*', hij ziet er *ongedaan* uit', etc. het geval is. Het Ofr. *tauw*, *tow* is zoowel *werktuig* van *taujan*, (Eng. *tool* uit *tavil* gelijk *soul* uit *savil*) als *treklijn* van *tiuhan*, *taug*; 't Eng. *tow* zoowel *boegseerlijn* van *tiuhan* — *tauñ*, als *werk* = *hede*, Ags. *tav* van *taujan*, Ags. *tavjan*. Het Fransch *touer* = *op sleeptouw nemen* is van den zelfden oorsprong als *tow* = *tohline*.

Reil en *treil* ontbreken beide in Dr. T. W.'s lijst.

sluis *prèke* en *prèken* uitspreken, evenals *ebèten*. Zijn nu deze *e*'s niet scherp en ook nooit scherp geweest, dan is 't ook onwetenschappelijk ze in de spelling, met de scherpe, d. i. die vroeger scherp waren en in sommige streken nog scherp zijn, over eenen kam te scheeren. *Preeken*, *veeren*, *zweelen*, *slee* met dubbele *e* eischt noch de theorie noch de praktijk, 1) tenzij men door deze verdubbeling der *e* aan 't eind der lettergreep wil

1) De praktijk, volgens welke wij veronderstellen, dat één tusschenletter de voorgaande lettergreep open laat en de volgende begint. Ik zeg opzettelijk *veronderstellen*, want meer schijnt het niet. Immers, als wij natuurlijk spreken, dan begint niet alleen die eene tusschenletter de volgende lettergreep, maar zij sluit ook de voorgaande. Werd toch die ééne tusschenletter alleen met den volgenden klinker verbonden, dan moest de voorgaande van haar invloed bevrijd worden, en dit is juist het geval niet, ten minste niet altijd, ten minste niet bij de opene *e* gevolgd door de tusschenletter *r*. Spraken wij namelijk in *leeren* de *r* werkelijk van *lee-* gescheiden uit, dan moest dat *lee-* niet anders klinken, dan dat van *leenen*; en dat dit zoo niet is, hoort ieder die *leeren* uitsprekt: in *leeren* heeft de eerste *e* den klink, dien zij krijgt, als zij door *r* wordt gesloten. Deze proef bewijst dat er geen afscheiding plaats heeft en dat dus *lee-ren* de zaak niet juist voorstelt.

De wijze, waarop Dr. T. W. regel 158 formuleert, schijnt ook blijken te dragen, dat de geachte schrijver bij 't stellen van dien regel gevoelde, dat de zaak niet geheel gezond was; ja Steinthal zou in staat zijn uit de in dien regel gebruikte bewoordingen *einen Dualismus, eine innere Zerrissenheit, einen tragischen Kampf zwischen irriger, fremder und richtiger, eigener Ansicht in den Geist des Herrn Doctors hineinzudemonstriren*. Die regel 158 luidt namelijk: "Wanneer er slechts ééne tusschen letter is, dan behoort zij tot de volgende lettergreep en wordt als beginletter aangemerkt."

Immers wordt hier eerst bepaald gezegd, dat die eene tusschenletter tot de volgende lettergreep behoort en vervolgens, dat zij als beginletter wordt aangemerkt, zoodat een en de zelfde zaak eerst als een feit en dan als iets, dat op een meer of minder algemeene opinie berust wordt voorgesteld. Van de uitdrukking *word aangemerkt* pleegt toch Dr. T. W. als voorzichtig man zich te bedienen, wanneer hij voor de wetenschappelijke juistheid van 't een of ander niet borg staat; wanneer hij een aangenomen gebruik geeft voor 't geen het is. Er is dus in regel 158 inderdaad een soort van *anakolouton*, de zin loopt anders af dan de aanleg zou doen verwachten: want als de eene tusschenletter werkelijk tot de volgende lettergreep behoort, dan wordt zij niet als beginletter aangemerkt; maar dan is zij noodzakelijk beginletter. Als wij dan in den volgenden regel (159) lezen: "De waarheid van het hier gezegde blijkt uit de spelling van de woorden *da-gen, u-ren, le-ven, gla-zen, niet daag-en, uur-en, leef-en, glaas-en*", dan weet men eigenlijk niet welk gezegde hier bedoeld wordt. De waarheid van 't gezegde, dat één tusschenletter tegenwoordig vrij algemeen als beginletter der volgende lettergreep wordt aangemerkt, blijkt zeker wel uit de spelling der aangehaalde woorden, evenals het Kiliaansche *aekkel, oeffenen* bewijst, dat men in zijnen tijd de ééne tusschen letter als sluitster der voorgaande en als beginster der volgende lettergreep aanmerkte; maar dat ééne tusschenletter inderdaad altijd uitsluitend tot de volgende lettergreep behoort, dat blijkt daar evenmin uit als uit *leeren, loochenen, lachen* en *vreesselijk, ijselijk*, etc., zooals men nog steeds,

aanduiden, dat er een syncope heeft plaats gehad. Doch dit is niet zonder zwarigheden, want ten eerste gebruikt men zoodoende één teeken om twee verschillende omstandigheden, d. i. nu eens oorspronkelijke scherpheid en dan weer syncope aan te wijzen; ten tweede zou men dan, om consequent te blijven, *kleereen* met drie *e*'s moeten schrijven. En hoe dan b. v. met *vergaren* uit *vergaderen* gehandeld? Want de consequentie eischt, dat we ook bij dit en dergelijke woorden, ja ook in 't enk. *veer* uit *veder* etc. de syncope kenbaar maken. 't Eenvoudigste en natuurlijkste zou zeker zijn in al deze gesyncopeerde woorden de zachte *e* evenzoo voortstellen als anders, dat is, door ze aan 't eind der lettergreep enkel, niet dubbel te zetten. Wil men echter volstrekt aan deze woorden een scherpe *e* toeschrijven,

schoon onnoodiger wijze en in strijd met *dagen*, *lezen*, etc., schrijft.

De spelling *paden*, *weten* is uit het oogpunt der zuinigheid zeker verre te verkiezen boven *paadden*, *weetten*, vooral nu wij in 't beschouwen van de ééne tusschenletter als beginletter der volgende lettergreep zoo consequent zijn en niet, zocals de Engelschen, dit beginsel bestendig ontrouw worden, die *seven* uitspreken als *sev'n*, d. i. *sev-en*, en *Stephen* als *stie'vn*, d. i. *ste-phen*, *nephew* als *nev-joe*, d. i. *neph-ew*, *camel* als *kem'l*, d. i. *cam-el*, en toch ook *trammel* schrijven. Voorts kan ik van dit onderwerp niet afstappen zonder eerst te herinneren, dat Dr. T. W.'s regel 160: *Van twee tusschenletters behoort de eerste tot de voorgaande en de tweede tot de volgende lettergreep*, niet altijd doorgaat, aangezien wij volgens dit voorschrift *Ab-raham*, *Ad-riaan*, *Gab-riel*, *Lab-rador* moesten spreken en afbreken. De zwarigheid valt weg, zoo we bij dezen regel de aanmerking voegen, dat *muta cum liquida* als tot de volgende lettergreep behorende worden aangemerkt. Met behulp van deze aanmerking weten wij dan tevens, dat, wanneer maat of welluidendheid syncope vorderen, wij te schrijven hebben:

En doet den jubeltoon nu *davren* langs uw strand,

en:

Wien Neerlandsch bloed door d' *adren* vloeit,

en ook: *hatren*, *watren*, *verbetren*, *leplen*, *verzekren*, *edlen*, *verzakren*, *staplen*, *kablen*, en daarentegen: *trapplen*, *trijppen*, *kleppren*, *trapplen*, *hobbten*, *kabblen*; etc.

Maar wat met *stoffaafje* begonnen, zoo we 't moeten afbreken? *Stoffaafje* gaat niet, evenmin als *lac-hen*, want *dj* stelt volgens regel 11 maar één letterklank voor. Dus *stoffaaf-dje*? Ook dat niet, want een dubbele *a* mag niet aan 't eind van een lettergreep staan. *Stoffa-dje* dan? Ook al niet, want dan zou een en 't zelfde woord op twee verschillende wijzen worden gespeeld, dat geen gebruik is. Door *stoffage* te schrijven raken wij van al die bezwaren bevrijd. De scheiding *vin-ger* is bijna even onredelijk als *stoffaafje*, daar men toch van de *n* die letter scheidt, die den aard der *n* bepaalt, haar namelijk in dezen *gutteraal* maakt, gelijk ze *palataal* is in 't Ital. *vincere*, *dentaal* in 't Provencaalsche *vensser* en weér *gutturaal*, evenals in *vinger*, in 't Lat. *vincere*.

dan behoort men van deze scherpheid iets dergelijks te zeggen, als van de zachtheid der vreemde *e*'s werkelijk gezegd wordt. Van deze namelijk heet het in regel 95: De opene *e* wordt als zacht *aangemerkt* in woorden, die uit vreemde 1) talen ontleend zijn, uitgezonderd in *leek* Lat. *laicus* (82) en *thee* (100).

Van deze *e*'s wordt dus niet gezegd, dat ze *zacht zijn*, maar alleen, dat ze als zoodanig *worden aangemerkt*. Deze handelwijze ontheft ons nu wel van de moeite, om te onderzoeken, of deze *e*'s uit *a*, *i* of een *tweeklank* zijn gesproten, maar zij geeft tevens aan het spellen overeenkomstig den oorsprong der *e*'s een andere betekenis dan oorspronkelijk bedoeld werd. Deze *e*'s worden niet als zacht aangemerkt, omdat ze uit *a* of *i* geboren, maar omdat ze van onduitsche afkomst zijn; tevens keert men ten gunste van *laicus* nog even tot het oude principe terug. 2) En toch had men ook van de *e*'s, die aan onduitsche *a*'s en *e*'s hun bestaan danken, gerust kunnen zeggen, dat ze zacht *zijn*. En hoe blijkt dat? Wel door proefneming. Evenals ik namelijk in de *physica* een stoffe, waarvan ik wil weten, of zij een zekere eigenschap bezit, in een zoodanigen toestand of combinatie breng, dat zij die eigenschap, zoo zij haar bezit, noodzakelijk openbaart, zoo breng ik ook deze onduitsche *e*'s in zoodanige omstandigheden, dat hare scherpheid of zachtheid onfeilbaar aan 't licht moet ko-

1) Voor den leerling is 't noodig hier bij te zeggen dat *vreemde* betekent ongermaansche.

2) Als men aan *leek* om 't Lat. *laicus* (d. i. *λαϊκός* de man uit 't volk (*λαός*), de niet geestelijke) een scherpe *e* toekent, dan zou men, volgens regel 82, hetzelfde voor *spheer* moeten doen om *σφαῖρα*, want beider *e* is uit *ae* ontstaan en de *puncta diaeresis* doen hier niets af. Niet op 't Lat. *laicus* dus dient men hier de scherpe *e* te laten rusten, maar op de uit *laicus* voortgesproten On. *leikr*, Ohd. *leigo* en Nhd. *Laië*; anders komt men, vooral, zoo men de Grieksehe *ai* met de Goth. *ai* in *Kaisar-Kaiser* gelijk stelt, en de Lat. *ae* als moeder der Nedl. *ei* (*balaena*, *balein*) beschouwt, tot lastige gevolgtrekkingen.

men; ik leg ze in een mond, die scherpe en zachte *e*'s naauwkeurig en duidelijk hoorbaar onderscheidt en ik maak gebruik van de door Dr. T. W. regel, 93 Aanm. (de gewestelijke uitspraak *bien* (*bie-en*) bewijst de scherpste der *e*'s) en regel 97 (de opene *e* is scherp in die woorden, die in *sommige provinciën* nog met *ei* worden uitgesproken) aan de hand gegeven criteria; dat ik des te geruster doen kan, daar Dr. T. W. zich, Ontwerp pag. 21, ook op de uitspraak beroept, om de scherpe natuur der eerste *e* in den bastaarduitgang *-eeren* te staven. Uit deze proefneming nu blijkt, dat ook de uit Romaansche *a*'s en *i*'s geboren *e*'s in de provinciën nooit als *ij* of *ie-e*, maar steeds als *e* klinken, b. v. altijd *jenever* van *juniper*, nooit *jenijver*; altijd *kemelshaor* (*camelus*), *kette* (*catena*), *leveren* (*livrer*), *peper* (*piper*), *zegen* (*signum*). Daarentegen worden onduitsche *e*'s, zoo ze lang zijn, in Groningerland met den *ij-*, in Overijsel met den *ie-* of *e-*, niet met den *è-*klank uitgesproken, b. v. *bēta*, Gron. *bijwortel*, Overijselsch *bie-et*, Gron. *prophijt*, Over. *propheet*. Hierbij heeft echter, ten gevolge der boven aangetoonde, onder anderen in de zesde eeuw heerschende, naar *i*-trekkende uitspraak der Grieksche en Latijnsche *ε*, *ē*, *ē* en *ae* eenige weifeling plaats. *Regel* (van *rēgula*) wordt altijd met *e*, nooit met *ij*, en *peter* (van *πέτρα*) in *salpeter* steeds met *ij* uitgesproken. In *regel* is de *e* uit de vroeger in dat woord gehoorde *i* ontstaan, zoo als blijkt uit 't Ags. *rigul* en ons *rigchel*, en evenzoo is het gelegen met *tegel*, On. *tigull*, Ags. *tigul*, Ned. *tigchel*. 1) Bij *peter* in *sal-*

1) Behalve den ontleenden vorm *tigchel*, m. hebben wij ook den oorspronkelijken, volgens de wet der klankverschuiving met *tegula* overeenstemmenden, namelijk *diggel*, vr., dat de Gron. niet alleen in den zin van *potscherf* b. v.: *Maak mi gijn diggels* = gooi me niets stuk! maar ook in de betekenis van *aardewerk*, b. v. in *diggelschip* gebruiken. 't Ohd. heeft ook *daha*, vr. en *dehil* mnl., beide = *testa*, *tegel*. Grimm D. G. III. 380, schijnt het Nhd. *tiegel* voor niet ontleend, maar van *dehil* afkomstig te achten. *Daha*, *dehil* en *diggel* staan ongeveer tot Ohd. *dakjan*, *dekkon* of tot een daarachter liggend *dikan*, *dak* als *tegula* tot *tegere*. 't Gron. part. pract.

peter, *salpijter*, heeft de *e* eene verlenging ondergaan evenals bij *Peter*, Πέτρος, dat niet alleen door de Gron. *Pijter*, maar ook door de Hollanders *Pieter* wordt uitgesproken, welke *ie* volgens Dr. T. W. Ontwerp p. 21 een scherpe *e* meëbrengt. Had men dus niet gemakshalve tot stelregel aangenomen, om bij 't schrijven van onduitsche vreemde woorden ons eigen taalgebruik buiten rekening te laten, dan zou men, om *ie* in *Pieter* met meer recht *salpeeter* en *peeterselie* (men schrijft en drukt ook *pieterselie*) spellen, dan *begeeren* om *gierig*; want ware de *ie* van *gierig* een ware tweeklank, dan zou zij evenals alle dergelijke *ie*'s in 't Gron. *ij* moeten worden, de Gron. zou *gijrig* zeggen voor *gierig*, evenals *bijr* voor *bier*, *dijren* voor *dieren*, en hij zegt steeds *gierig*, evenals *hier*, Goth. *hiri*, en *wier*.

Met de diphthongische *ie* komt ook de Gron. *ij* in den bastaarduitgang *-ijren* overeen, die niet alleen in 't Middenned., maar ook heden ten dage in Gelderland (zie 's Heeren Kremers (Oan 't kleine rivierke') als *ie* wordt gehoord. De door Dr. T. W. voor eigen rekening en als voorspraak van de Redactie van 't Ned. Woord. voorgeslagen spelling van dezen uitgang met dubbele *e* (*-eeren*) wordt dus geheel door de uitspraak gerechtvaardigd, en de eenige zwarigheid is, dat onze leidsman in de orthographie zich door het aannemen dezer schrijfwijze aan een dubbele verzaking zijner beginselen schijnt schuldig te maken. Ten eerste toch wordt door 't schrijven van *consenteeeren* (van *consentire*), *delegeeren* (van *delegare*) etc. het hoofdbeginsel verzaakt, volgens 't welk Dr. T. W. de *e*-spelling niet op de tegenwoordige uitspraak, maar op den oorsprong der *e*'s wilde bouwen, en ten tweede ook het secundaire beginsel, volgens 't welk alle *e*'s van onduitsche afkomst

bedoogen = met vocht overdekt staat in verband met 't Eng. *dye*, Ags. *deag* of *deog*, *natte verw*, en *deagol* O.Eng. *digele*, Ohd. *tougan*.

als zacht worden aangemerkt; en dat alles ten gevalle van de uitspraak, en dat nog wel van eene verbasterde uitspraak; want verbastering heeft hier plaats gehad, daar volgens Dr. T. W.'s eigen systeem zoowel de *i* van *consentire* als de *a* van *delegare* een zachte *e* had moeten opleveren. Met den bankoord *-eeren* geheel op denzelfden voet staat het *speelkind -eel, -eelen*, b. v. in *kasteel, kasteelen; penceel, penceelen*, dat, schoon het als *speelkind* volgens Grot. Inl. 2. 31, allesints voor onbeaeght te houden is, toch door het sprekende volk onder de landskinderen is opgenomen en als *δημοποίητης* wordt behandeld blijkens de Gron. uitspraak *kastijl. Kasteelen, juweelen* etc. is, hoezeer ook met de theorie in strijd, algemeen in zwang; *probeeren, consenteeren* etc. winnen veld; doch van het doordringen der *Chineezen* en *Japanneezen, Siameezen, Burmeezen* en *Portugeezen*, waarvan het Ontwerp gewaagt, heb ik tot nu toe niets vernomen. In Groningerland zegt men altoos nog, *dat Aito en zijn bruir Faico, dij, in 'n hoes as 'n kastijl, de köst verdijnen mit rentenijren, 'n paor ijbals raore Chinezen bin'*. Het verdubbelen der klinkers aan 't eind der lettergrepen alleen volgens den klemtoon is ook een fonkelnieuw principe, waaraan men maar niet zoo op staanden voet gewend is. Den uitgang *-ees* der volksnamen hebben we zeker van de Italiaansche geographen eu geschiedschrijvers overgekregen; *-ese* is ten minste in 't Italiaansch de gewone uitgang b. v. *Chinese, Giapponese, Albanese, Athenese* (naast *Ateniense*) zelfs *Brazilese*. De *e* van dit *ese* hebben wij niet verbasterd, maar wij spreken ze nog juist zoo uit als de Italianen; zoo eene, dan is dit eene vreemde *e* en dient dus volgens regel 95 volstrekt als zacht aangemerkt te worden. Men mag dan ook met recht twifelen of de schrijfwijze *Portugeezen, Japanneezen* zich wel ooit in de *populi approbatio* zal

verheugen. Zeker is 't, dat zij deze niet verdient, want zij wordt noch door de uitspraak, noch door den oorsprong aanbevolen, zij is niets dan een geheel ongemotiveerde afwijking van den wel onwetenschappelijken, maar zeer gemakkelijken regel 95, *dat onduitsche e's als zacht worden aangemerkt*.

Van denzelfden aard als regel 95 is regel 100: (De opene *e* wordt als scherp *aangemerkt* in opene eenlettergrepige woorden. Uitgezonderd zijn het tusschenwerpsel *he* en de eigennaam *Ke*), namelijk zeer gemakkelijk, maar tevens geheel onwetenschappelijk, aangezien de *e's* der onder deze rubriek vallende woorden niet wegens hunnen oorsprong, maar louter, om dat zij bij toeval aan 't eind van eenlettergrepige woorden staan, voor scherp worden verklaard. Waarom men bij zulk een, klaarblijkelijk voor 't gemak, gestelden regel nog uit zonderingen toelaat als *Ke* is een raadsel, te meer daar de spelling *Ke* alles behalve algemeen in zwang is; Bomhof ten minste schrijft *Kee*. Van den anderen kant is het eenigzins vreemd, dat de orthograaph, die zich oorspronkelijk ten doel stelde om de vocaalspelling op den oorsprong der *e's* te bouwen, nadat hij eens *Ke* met *eene e* had toegelaten, aan de verleiding heeft kunnen weerstaan, om door nog een paar opene eenlettergrepige met *eene e* te schrijven 1) aan zijn hoofdbegin-

1) Hiertoe zou *kwee* behooren dat door apocope van *kwede*, Hd. *Quitte*, Gr. (μῆλον) *Kυδώνιον*, *Cydonische* appel komt. In *Quitte* uit *Kυδ* — zien wij op dezelfde wijze een parasitische *v* ingesloopen als in 't Goth. *gino* d. i. *kvino* naast *γυνή* en in *kwijl*, Gron. *kwil* naast *χολός* d. i. *khulos*, zoo dit namelijk benevens *chijl* en *geil* of *gijl* van *χολός* komt. Andere voorbeelden van 't insluipen van zulk een parasiet vinden we in *quellen*, *qual*, Sanskr. *gal*; en *qwimen*, *quam* van 't Sanskr. *gam*. Zou 't Sanskr. *gam* onmiddellijk in *kwam* zijn overgaan of is de media eerst geaspireerd tot *gh* en de *g* door den invloed der *h* in *k* verschoven en deze *kh* eindelijk in *kw* veranderd? Dat het Goth. letterteeken, dat op een Gr. *v* lijkt, altijd de waarde van *kw*, die men er gewoonlijk aan toeschrijft, bezit, zou men betwijfelen, om de moeilijke uitspraak van woorden als *sagkwjan* en *sagkwks* en vooral *kwranmidha* *vochtigheid*, dat bij de gewone veronderstelling zoo lastig van uitspraak wordt, dat Grimm dit, Luk. VIII, 6 (bij Grimm staat abusievelijk VI, 8;

sel getrouw te blijven. Het geheel stelsel zou daardoor zeker in wetenschappelijkheid hebben gewonnen.

Dat eene, de etymologie verzakende, *e*'s van allerlei oorsprong over een kam scherende regel door de gewestelijke uitspraak, die scherp en zacht overeenkomstig den oorsprong onderscheidt, niet kan worden bevestigd, spreekt van zelf. Intusschen zal iedereen met dit onwetenschappelijke om het gemak, dat het aanbrengt, gaarne voor lief nemen, indien men maar niet tevens van hem eischt, met de Ontwerpers op p. 28 als in geestvervoering uit te roepen „*dat het geheele spellingstelsel der enkele of dubbele e met de etymologie in volmaakte overeenstemming is gebracht, dat wij ons in het onschatbare voorrecht verheugen, waarop geene andere Germaansche taal zich beroemen kan, dat nu de spelling dezer vocaal in onze taal aan den oorspronkelijken vorm der woorden getrouw is en aan de strengste eischen der wetenschap*”.

Immers :

Hij heeft een afschrik van het liegen,

En zal hij nu zijn volk bedriegen?

Dat kan hij niet.

Voor al moet hij er een gewetensbezwaar in vinden, om bovenstaande lofrede der Redactie te beamen, nu hij, bij 't ontbreken van verscheiden woorden in Dr. T. W.'s lijst, maar gedeeltelijk met de denkwijze der redigeerende heren omtrent de *e*-spelling bekend is. *Neque mos est, ut in incertum comitiorum* (commissie voor de Redac-

D. G. 1^a. 73), voorkomende woord voor verdacht houdt. Nemen wij echter aan, dat het genoemde Goth. letterteeken soms of altijd nog *kh* voorstelt, dan worden niet alleen bovengemelde woorden uitspreekbaar, maar ook de raadselachtige uitdrukking van het Wener handschrift: *p(ro) *ch* U (d. i. het Goth. teeken) *ponunt*’, begrijpelijk, ja zoo klaar als de dag. De vertolker der Goth. letters zegt dan duidelijk, dat de Gothen door het bovengemelde teeken niet *kw* aanduiden, maar *ch*. Dat later voor deze *ch* of *kh* in de verwante taaltakken meestal *kw* voorkomt, is dan een bewijs van eene vergroving der uitspraak. Hoe naauw *h* en *w* verwant zijn leeren wij uit de omstandigheid, dat de Eng. thans overal *wh* schrijven, waar 't Ags *hw* schreef (Eng. *what*; Ags. *hwaet*), schoon de *h* nog altijd voor de *w* wordt uitgesproken.

tie van 't Woordenboek) *eventum, cives auctores fiant. Quod bonum, faustum, felixque sit, Patres, regulam create. Cives deinde, si dignam, quae secunda ab Aegospotamia numeretur, crearitis, auctores fient.* Liv. I. XVII.

Voor dat wij echter tot het bespreken van die woorden, omtrent wier *e*-spelling Dr. T. W.'s lijst ons geen uitsluitel geeft, overgaan, hebben we nog een oogenblik bij die stil staan, aangaande wier *e*'s de Gron. uitspraak ons in 't donker laat, doordien zij in 't dagelijksch verkeer 'niet voorkomen. Van deze hebben *eega, veeg, veete, weede* een scherpe *e*. *Eegade*, d. i. *eeuwgade* = *wetgade* = *lege conjuncta*, van 't Goth. *aivs, tijd, leeftijd, alle tijd*, dus ook *eeuwigheid*, dus ook *het voor altijd vastgestelde*, d. i. *de wet*. De beteekenis van *wet* heeft dit woord onder anderen in 't Ofri., zoo als blijkt uit de volgende plaats uit 't Ofri. landrecht 435. 9: *koninges setma haetma scrioun riucht, ende als et scrioun is, so haetmet een ewa'*, terwijl het Ags. *aev* tevens in den zin van *echt, echtverbintenis* gebruikt wordt, zoodat in deze taal, *echtbreker, ævbreca; met zijn echte wijf, mid his ævum vife* heet. Van dit zelfde woord komt het Ags. adj. *ævisc*, ons *eeuwig* en de scherpe *e* in *eegade* wordt dus ook gestaafd door de Gron. uitspraak, onder anderen voorkomende in de ouderwetsche uitroepen: *Here ijwig! Wel ijwig!*

Veeg haalt de scherpheid zijner *e* uit Ohd. *feigi*, On. *feigr*; *veete* uit het Ohd. *faida*, (dat in volksrechten en capitularien voorkomt) in 't Ags. *fæhdh* naast *fah* = Eng. *foe*; in Noordfri. wetten *veyde*. 't Ofri. *feithe, faythe* zou op zich zelf minder beteekenen, daar 't Ofri. dikwijls *ei* voor *a* heeft, (b. v. *feider* voor *fader*), en in 't Emsegoer recht het verwante *fath* (*faidosus*) met *a* voorkomt. De scherpe *e* in *weede* volgt uit 't Ohd. *waid*, Ags. *vad*, Eng. *woad*; die van *weenen* uit Ohd. *weinson*, On. *veina*. 1)

1) Staan *weenen*, Ohd. *weinen*, On. *veina* en Ags. *vanjan* werkelijk,

Met *schedel* gaat het zoo gemakkelijk niet. Immers *schedel* eenvoudig tot het Ohd. *sceitila*, Nhd. *Scheitel* terugtebrengen, is nog al bedenkelijk, als men ziet, dat dit *sceitila* vrouwelijk en ons *schedel* mannelijk is, en dus minder met *sceitila* gelijk staat, dan met 't Nhd. *Schädel*, Ohd. *scetela*, gl. tr. 2, dat mannelijk is en *Hirnschaale*, *herzen-pan* beteekent; en dat dit een scherpe *e* heeft, is moeilijk te bewijzen, ja de veranderde spelling *Schädel* verraadt, met *schwären* voor *schwären* vergeken, veeleer zachtheid dan scherphed. Intusschen zou het kunnen zijn, dat *scheedel* en *schedel* zich beide lieten verdedigen. *Schedel* vereenigt namelijk de beteekenissen van *sceitila* en *scetela*; het beduidt ten eerste *vertex*, d. i. eigenlijk *wervel*, *haarwervel*, *dat punt des hoofd*, *waar 't haar een wervel vormt, het punt, vanwaar het haar naar verschillende zijden uitgaat, de natuurlijke haarscheiding*, Ohd. *fahssceitila* genoemd, bij Kiliaan *scheedel*, *vertex*, *discrimen capillorum*, *le sommet de la tête*; ook *scheidsel des hoofds*, *sinciput*, *le derrière de la tête*, en in dezen zin komt *scheedel* werkelijk van *scheiden* en schijnt *hetzelfde woord* als *sceitila*, dat wel in 't Middenhd. *vrouwelijk*, maar in 't Nhd. zoowel mannelijk als vrouwelijk is, terwijl het geslacht in 't Ohd., schoon door Massmann en Schmitthenner als vrouwelijk opgegeven, door Grimm D. G. II. 399 niet wordt uitmaakt. Ten tweede heeft *schedel* ook de beteekenis van *cranium*, *herzenpan*, *bekkeneel*, bij Kiliaan *scheel*, *calva*, *cranium*, en in dezen zin komt het ook in geslacht met het steeds mannelijke Hd. *Schedel* overeen, dat volgens zooals Grimm wil, met het Goth. *vainags*, *miser*, *ellendig* in verband, dan kan natuurlijk ook ons *weinig*, Gron. *wainig* de scherpe *e* van dit woord staven. Uitdrukkingen als: *bedroefdsweinig*, *benaauwdweinig*, *een miserabel klein beetje* etc. pleiten voor dit verband. 't Goth. *gainon*, Ags. *cvanjan*, en 't On. *kveina* kunnen 't zelfde woord zijn, zoodat *weenen* staat voor *kweenen* evenals *walm* voor 't Gron. *kwalm*, Zwartslnis *zwalm*. Het On. *hvina*, *hvein*, Eng. to *whine*, *janken*, *jammeren* houdt men beter van bovengenoemde gescheiden.

Grimm, D. G. II. 399, *der das hirn einschliessende theil des haupts is*. Grimm geeft door de wijze, waarop hij dit woord schrijft, te kennen dat hij de *e* uit *a* ontstaan, dus zeker niet scherp acht. *Der Schedel* zal dan wel van denzelfden stam zijn als *schaduw* en *schild*, Goth. *skadus* en *skildus*, ja 't is misschien niets anders dan de oorspronkelijke vorm van *skildus*, dat Grimm door metathesis geboren acht uit *skidulus*, welke gissing door het Lith. *skiddle*, *parvum scutum* bevestigd wordt. 1) *Ons schedel* is dus verwant met *schaal*, in *eijerschaal*, en het boven opgeven *scheel* = *deksel*; met *schil* Sanskriet *tsjhill*, *cutus*, *pellis*, *cortex*; alle welke woorden door Bopp. Gl. Sans. p. 129 tot den wortel *tsjhad*, *tegere*, *dekken*, *omhullen* worden gebracht. Daartoe behoort dan ook 't Eng. *scull* dat zoowel *herzenspan* als *pot*, *pan* beteekent, zooals blijkt uit *scullery*, *pottebank* en *scuttles*, *de luiken van een schip*.

Veem, *veeme* brengt Dr. T. W.'s in verband met Ohd. *feime*, m., *spuma*, *schuim*. De vraag is: welk *veem* wordt hier bedoeld? *Veem* = *hoedeveem*, *pluim* of *nop* van den hoed, dat door Holtrop, Holl. Eng. Woordenb., als onz. wordt opgegeven, of *veem*, *club*, *company of workmen*, bij Holtrop insgelijks onzijdig; maar bij Bomhof vrouwelijk? *Veem*, *nop*, *het donzige op den hoed* laat zich met Ohd. *feim*, m., *schuim*, Ags. *fám*, n., Eng. *foam* wel vereenigen, doch *veem*, *corporatie* en *veemgericht* minder goed, al neemt men ook 't On. *feim*, *pudor*, *schaamte* er bij. 't Is waar, men zou kunnen zeggen *schuim* is *uitschot*, blijkens *schuim van volk*; *uitschot* is in 't Nhd. *Ausschuss* en dit *commissie*, waarvan de overgang tot *corporatie*, *genootschap* licht is. Deze afleiding is echter nog al gekunsteld. Hoe Grimm RA. 681 en Schmeller gloss. 33 de zaak beredeneeren, kan ik niet nagaan,

1) Een dergelijke metathesis vertoont 't Ags. *seld*, n., naast *sedel*, beide = *sedes*.

alleen weet ik, dat Richthoven zich met geen van beiden kan vereenigen, daar hij in zijn woordenboek der Ofri. taal onder *feme* zegt: „*eine deutsche wurzel für das wort nachzuweisen ist weder Grimm RA. 681 noch Schmellgloss. 33 gelungen.* De Vrijheer zelf leidt daarom *feme* af van 't Lat. *fama*: *Ich halte feme für aus dem lat. fama erborgt: feme kommt nich vor dem 12ten jahrh. vor; fama ist ein technischer ausdruck im inquisitorischen prozess des canonischen rechtes.*” Is deze afleiding juist, dan heeft *feme* of *veme* een zachte *e*. Mijn Kiliaan geeft *veeme*, *veyme*, maar zonder verklaring. Alles zaamgenomen is de *e* van *veem* voor als nog dobberende tusschen scherp en zacht.

En zoo kom ik dan ten lange laatste tot het slot van mijne *e*-legie, dat is tot die woorden, welke Dr. T. W. in zijne lijst niet heeft opgenomen en waarvan ook in 't Ontwerp niet wordt gerept. Van deze soort heb ik de volgende opgeteekend: *femelen*, *knevel*, *pees*, *pezerik*, *prevelen*, *sleef*, *teemen*, *velen*, *bevelen*, *vervelen*, *vreezen*, *wreef* of *vreeg van den voet*, *zemelen* = *wavelen* en de eigennamen *Bremen*, *Steven* = *Stephanus*, *Wenen* en *Zweden*.

Van *femelen* is de *i* zacht, blijkens *fimelen* dat er naast in gebruik is. Kiliaan heeft deze beide vormen, doch geenszins den derden *fijmelen*, die bij latere schrijvers voorkomt en niet anders dan een overdreven beschaafde uitspraak, zoogenaamde Hooghaarlemmerdijksch of Josterhollandsch schijnt te zijn, van 't zelfde allooi als *tijn minuten* voor *tijn*, *vliegepuip*, *kuits*, etc., dat men veel hoort uit den mond van de zonen en dochteren van 't Noorden, nadat zij een blaauwen maandag in Holland zijn geweest.

Ook *knevel* heeft naar de Gron. uitspraak te oordeelen en zachte *e*, want *knijvel* is ongehoord. 't Ofri. heeft *kenep*, *kanep*, *knep* voor *knevelbaard*, *snor*, en dit wordt

door Grimm vergeleken met het On. *kampr*, *bovenlip* en *snorrebaard*, Nhd. *Knebelbart*, Zweedsch *knaefvelbart*. *Knevel* is echter ook *mondprop*, Eng. *gaggle*, Zweedsch *kafle*, en in dezen zin staat het zeker in verband met Otr. *kneppet*, *knoop*, On. *hnappr*, *nodulus*, Nhd. *Knebel* = *kneppel* = *baculus nodosus* en *Knäuel* = *Kneuel* = *glomer*. *Knevel* is hetzelfde woord als het evengenoemde *Knebel* = *Knotenstock*, zooals blijkt uit het Nederduitsch, (b. v. in de buurt van Göttingen) 't welk onder één vorm, namelijk *knüel*, beide beteekenissen vereenigt, daar dit zoowel *Knäuel* beduidt als *Keule*, *Kolbe* en *das dicke Ende des Stockes, welches in eine Keule ausläuft*." Ook bij het Nedd. *knevel* (te Breda *knepel*, ons *klepel*) en het Deensche *knevel*, dat zoowel in de beteekenis van *klepel* als *mondprop* wordt gebezigd, ligt het knoestige, kwastige ten grondslag. Deze beteekenis heeft *knevel* ook, wanneer men in Gron. en elders een stevigen, gedrongen jongen en *starke knevel* noemt evenals een *starke proppe*. 1) In welke betrekking staat nu tot dit *knevel*, *knobbel*, *knobbelstok*, *kolf* het andere, dat *boei*, *band* beteekent? Merkt men op hoe behalve in bovenstaande woorden ook in *kneppel*, *knuppel* de begrippen *knop* en *knoop* door elkaar loopen, dan komt men licht op het denkbeeld, dat *knevel* eenvoudig *band* om te *knopen*, vast te binden beduidt. Intusschen geloof ik, dat het met *knevel* = *boei* eenigzins anders gelegen is. In 't Ohd. is *knebil* = *columbar*, dat is een *boei* in den vorm van 't gat in den duivenslag, dus gelijk aan eene on-

1) Met *kwast* staat het evenzoo geschapen als met *knevel*, daar het het zoowel van de harde *knoest* of *oest* in 't hout alleen als van een *verwerskwast*, d. i. een *knoest met een steel*, evenals *knevel* voor *knobbelstok*, gebruikt wordt; en weer heeft op dezelfde wijze *kloet* = *schippersboom* zijn naam van *kloet* bij Kiliaan *globus conti vel hastae*, en de *schippershaak* d. i. de *stokhaak van haak*, etc. De identiteit van *knevel* en *knobbel* verkrijgt nog meer zekerheid door de volgende plaats van Grimm, DG. III, p. 404: „was am finger über den nagel vom fleisch hervorragt, heiszt nhd. der *knöbel*, *knübel* Schm. 2, 368; mhd. die *chunebele* (plur) Diut. 3,44, vgl. nnl. *knevel* = *kneukel*."

derste bovenstaande V (Λ), derhalve eigenlijk *prange* = *instrumentum, quod imponitur naribus equorum*, dat is een *knip* of *knijper* op den neus der paarden. *Knevel* in dezen zin is dus maar een andere vorm van *knepel* = *knip*, zoo als duidelijk blijkt uit 't Ofr. waarin, zooals we boven gezien hebben, *knevel*, *mustax* werkelijk *knep* is. Nu zien we tevens dat *knevel*, *knep* een zeer gepaste benaming is niet alleen voor den *snorrebaard*, die juist de gedaante van zulk een omgekeerde V heeft, en evenzoo op de bovenlip van den man staat als de *prang* op de bovenlip van het paard, maar ook voor de weerhaken van een jagspriet, die bij Kiliaan ook *knevels* heeten. Van *prangijzer* uitgegaan, kreeg *knevel* ook de beteekenis van *prang-* of *knelriem*, evenals *prang* zelf ook in *prange in de molen*, *molae retinaculum*, en *pranger*, *nervus*, *numella*. 1) Het werkwoord *knevelen* is dus oorspronkelijk niet alleen *to gaggle*, *bailler*, *een prop in den mond dwingen*, maar tevens, *prangen*, *knellen*, *knijpen*, *afpersen*. Merkwaardig is 't, dat ook het Fransche *garot*, waarvan *garotter*, *knevelen* komt, *knevel*, d. i. *knuppel* 2) beteekent, en dat Kiliaan *galgen-knepel* gelijkstelt met *galgen-strop* en *galgen-strick*, zoodat en *knevel* en *knepel* bij hem *knel-*, *prangtouw* schijnt te beteekenen. Daar onder al deze verschillende woorden niet alleen geen enkel is, dat de door de Gron. uitspraak 3) aangewezen zachtheid der *e* weerspreekt, maar die zachtheid veeleer door *knep* = *knip* = *knepel* Deensch *knippel* bepaald wordt gestaaft, geloof ik,

1) Het verdient opmerking, dat ook 't Ags. *thvang* en 't On. *thvengr* beide van *dwingen* de beteekenis van *riem*, *schoenriem* aannemen.

2) Volgens een Deensch vertolker van 't Fransche *garotter* zou 't ww. *knevelen* van *knevel* = *knuppel* = *knobbelstok* afkomen, daar *garotter* „drie sammen med en *knippel*, *kneve*; binde stærkt” beduidt, terwijl hij *knippel* door *rondin*, *gourdin* en *tricot* (alle drie = *knuppel*) vertaalt. 't *Knevelen* is dan hetzelfde als het Nederduitsche *breilen*, d. i. „vermittelst eines *breils* zusammendrehen,” welk *breil* of *vreil* Schambach verklaart door: 1) der *Bindebaum* (*Bandriedel*, *Knobel*), womit ein *Bündel* *zusammengedreht* wird; 2), ein langer und dicker Knüttel überhaupt.

3) En 't echte Oud-Zwolsche *knevel*.

dat wij ze in dezen wel voor uitgemaakt mogen houden.

De zachte *e* van *pees* en *pezerik*, blijkt uit de Gron. uitspraak *pees* benevens *pise* in *bollepise*, *swinepise*. *Pees* beteekent, evenals 't Latijnsche *nervus*, zoowel *spier* als *penis* en dat het met *pezerik*, 't welk evenzoo van *pees* is afgeleid als *zwezerik* van 't adj. *zwees* (*zwaes*, Ags. *svæs* = *zoet*, Eng. *sweet-bread*), gelijkstaat, blijkt uit Kiliaan, bij wien *pezerik* zoowel *nervus* = *penis* als *navelstreng*, *ouracos*, *umbilica* beduidt. Op een zachte *e* wijst ook 't Eng. *pizzle* = *the part in animals official to urine and generation* alsmede 't Gron. *pizel*, een scheldnaam voor een dun, schraal, minlijk persoon, overeenkomende met het evenzoo gebezigde Baron van *Pimelen*. Dat dit *pizel* van denzelfden stam is als *pees* en *pezerik*, leeren wij uit Schambach's Wörtb. der Niedd. Mundart, waarin we lezen: *pesel* m. (vg! holl. *pees*) *penis*. *Auch als Schimpwort gebräuchlich, besonders aber in den comp. bullenpesel, swinepesel*. Het Gron. heeft hier weer, zooals dikwijls, het onbedriegelijk kenmerk der zachtheid, dat is de *i*, bewaard; in alle zusterlijke taaltakken aan deze zijde van 't kanaal is zij in *e* overgegaan, want de Nedd. woorden *pilhan* (Gron. *piilhaon*) en *pilk*, die beide = *membrum virile* zijn, als ook *pilker* = *pisel* = *winziger Mensch*, schijnen wel zin-, maar niet stamverwant, daar hier *i* lang is en met de *ij* der schrijftaal overeenkomt. Vergelijk de Lat. *pilum* en *pistillum*, die beide *stamper* beteekenen, en van *piso*, *ik stamp* komen, zoodat *pilum* in plaats van *pislum* en *pīla*, *vijzel* voor *pisla*, staat, hetgeen door ons *vijzel*, waarmede volgens de wet der klankverschuiving in 't Lat. *pisla* of *pisala* moet overeenstemmen, schijnt te worden bevestigd. Met *pisla-pīla* staat het dan evenzoo geschapen als met *fidlum-filum* *agla-āla*, *paglus-pālus*, etc., zooals boven is aangewezen. 1)

1) Daar *pees*, *pezerik*, *pize* hetzelfde woord is als 't Sanskr. *pasas*

De zachte *e*, die de Gron. in *prevelen* uitspreken, is volkomen in orde, daar dit woord uit het Middeleeuwsch Lat. *parabolare* is voortgekomen, dat ook, naast de substantieven — It. *parola*, Sp. *palabra*, Pg. *palavra*, Fr. *parole* — de verba *parlare*, *parlar* en *parler* heeft opgeleverd, zoodat de eerste *e* in *prevelen* uit de tweede *a* van *parabolare* is ontstaan. 1) De tegenwoordige beteekenis van *mompelen*, *binnen 'smonds praten* had het woord blijkens de Romaansche afstammelingen oorspronkelijk niet en heeft die ook niet in het zoogenaamde *Bargoensch*, dat is zeker *Borgoensch*, thans, of ten minste in mijne jeugd te Winschoten de dieventaal, bestaande uit een mengsel van verouderde Germaansche en Romaansche woorden,

membrum virile, vanwaar het Gr. *πέος* en *πόσθη*, Lat. *pēnis*, Lit. *pisa cunnus*, *pisti coire*, diende het eigenlijk *visse*, *visel* te zijn, en dezen verschoven vorm vinden wij niet alleen in 't Mhd. *visellin* = *penis*, maar ook in Nedd. *visel*, *vist*, dat eigenlijk *penis* of *cunnus* beteekenende als scheldwoord voor een liederlijk vrouwspersoon wordt gebruikt. Ook 't Gron. *foise* (o als in *dom*), metathesis van *πόσθη*, en 't Overijs. *voit*, beide = *cunnus* en *voit* in *hondsvot* en 't Ndd. *fulje* = *puella* en *muliebrina* zijn misschien met de bovenstaande verwant. Men zou, van *wijf* uitgaande, ettelijke voorbeelden kunnen bijbrengen van deze onder 't grofzinnelijke volk sterk in zwang zijnde synecdoche, van dit *pars pro toto*, waarbij *pars pessima nostri*, zooals Ovidius dat noemt, moet dienen om den geheelen mensch te vertegenwoordigen, sed non

In nova fert animus mutatas dicere formas

Corpora.

Het blijven of indringen der scherpe beginletter, dat in meer woorden van 't zelfde allooï plaats heeft, schijnt met den inhoud dier woorden in verband te staan. Hoe algebraïsch abstract de taal thans ook mag geworden zijn, in den mond van creaturen, bij wie natuurlijkheid nog leeft, zijn de verschillend letters geene *adiaphora*, of waarom zegt een moeder, schoon het gewone woord *kittelen* (niet in Gron., dat *kiddelen* heeft b. v.: Jan, kom, kiddel mi! Jan, kom, kiddel mi! Jan, kom kiddel mi 'taovond; 't Aovond in de maoneschiin, As vaoder en mouder nao bed tou ziin etc.) is, tot haar kind steeds *kidelen*, nooit *kittelen*, en als zij het lieve schepseltje werkelijk kittelt niet: *Kittel! Kittel! Kittel!* maar steeds: *Kidel! Kidel! Kidel!* of: *Kile! Kile! Kile!* of *Kies! Kies! Kies!* of *Ties! Ties! Ties!* De open *i* is voor 't gevoel minder barsch en bitsch, meer vergoelijkend en verzachtend en de *t* is zwakker dan de *k*, zoodat 't Eng. *tickle* de zaak meen *όποσο πιτσιχώς* minder *ένεργητικώς* uitdrukt dan ons *kittelen*, gelijk ook het Gr. *τι* vergeleken bij 't Sanskr. *kim* een verzwakking is. *Wohl aber werden wir behaupten dürfen* (zegt Curtius in zijn „Grundriss der Griechischen Etymologie II, 32.) *dass die Kehllaute, für Kinder am schwersten sprechbar, die meiste Articulationskraft erfordern und deshalb bei der im Laufe der Sprachgeschichte um sich greifenden Lässigkeit und Bequemlichkeit der Articulation, wohl in Laute der andern Organe übergehen.* Gelijk *kittel*: *ties*, zoo *kus*: *tuus* of *tuutsje*, of het nog zachtere Gron. *doetje*.

1) De overgang is: *parabelen*, *paravelen*, *pravelen*, *prevelen*.

welke laatste ons zeker door de Bargoenschen zijn gebragt. In dit Bargoensch, dat, nu de dieven zoo geheel uit de mode raken, ook zoo goed als in onbruik is, heet *zwijgen*, *niet zeggen*, *niet spreken* — *laauw prevelen*. 1) \

De scherphheid van de *e* in *sleef*, zooals die blijkt uit het volgende Oud-Gron. rijmpje :

IJn pot en ijn *slijf*,
 Zeuven lepels krom en schijf,
 IJne p-p, en ijn peul —
 'k Vraog joelu, is dat nijt veul?

wordt ook gestaafd door 't Zwartsluisinger *sleif* en 't On. *sleif*, dat Grimm, GDS. p. 285 als een speelvorm van *lepel* (Gron. *lepel*, Zwartsl. *lèpel*) aanvoert. Is Grimms afleiding daar ten plaatse juist, zoodat *lepel* met *leppen*, Ags. *lapjan* en *sleif* met *slabben* (van *kattegeslobber* gezegd en in *roomslabber* voortkomende) in verband staat, dan kan dit *sleef*, dat ontegenzeggelijk een scherpe *e* heeft, bewijzen, welk een onzekere gids de afleiding dikwijls is, zoo zij alleen op de *theorie* en niet tevens op *feiten* steunt. Immers, kenden wij alleen *sleef* en *slabben*, dan zouden wij, vooral ook om de analogie van *lepel-lapjan*, de *e* van *sleef* zonder aarzelen voor zacht verklaren. Evenzoo zou men aan *zeever* niet, zooals Dr. T. W., een scherpe, maar een zachte *e* toekennen, als men het oog sloeg op het Ned. *zabberen* = *zeeveren*, *kwijlen*, welks korteren vorm wij aantreffen in het *ὑστερον πρότερον* van het Terentiaansche *amantum irae amoris integratio* :

1) Ten bewijze, dat genoemde schavuitentaal werkelijk uit de gezegde deelen is zamengeflanst, diene de uitdrukking: *Scheffen* *vooi*, zamengetrokken uit *schef* en *vooi* d. i. *ga op weg* = *ruk uit* = *pak je biezen*. *Scheffen* is 't Goth. *skefjan*, dat volgens de analogie van *jer* = *jaar* in 't Ned. *schäfsjan* of door den invloed der volgende *j* *schäfsjan* en door assimilatie der *j* met den voorgaanden medeklinker *scheffen* moest opleveren. *En vooi* is klaarblijkelijk het Fransche *en voie* = *in viam*, en *vooi*: *voie* = *convooi*: *convoi*. En ander voorbeeld is: *nao de luimerij scheffen* d. i. *naar bed gaan*, waarin *luimerij* volgens Kiliaan hetzelfde is als *pluimerij*, zoodat het Bargoensch gezegde gelijk staat met naar *Betje van Veren gaan*. Heeft, zooals Dr. Brill opgeeft, *skefjan* ook *schooijen* opgeleverd, dan verhouden zich *scheffen* en *schooijen* tot *skefjan* als *fikken* en *fooijen* tot *thlaihan*.

Zouen en zabben,
Biten en krabben,

op het Deensch *sagle*, 1) dat is *savle* = *zeever*, 't Nedd. *saweln* (Pomm. *sabbeln*) *den Speichel fliessen lassen*; en *sawern*, *einen nassen, unreinlichen Mund haben*; 't Ags. *seav succus, liquor* en ons *sap*, Lat. *sapa*, Fr. *sève* (= *sap*) en *safre* 2) = *smuller* en niet op het Ohd. *seifar* of *seivar* en 't Ned. *zeiwern*.

De zachte *e* van *Steven* blijkt uit *Stephanus* en de Gron. uitspraak *Steffen*.

Teemen = *langzaam*, *slepend spreken*, van 't subst. *teem*, *langzaam*, *slepend gepraat*, heeft volgens de Gron. uitspraak een scherpe *e*. „*Wel ijwig! wat'en vervelend getijm!*” Of: *zij hebben er 'n hijle tijm van*, dat is: *zij hebben er heel verhaal, dreun van*. *Teem* is een *sleep* woorden en voortgekomen uit *taihms* voor *tauhtms*, het eerste van 't Goth. *teihan-taih* = *tijgen-teeg*, het tweede van *tiuhan-tauh* = *tiegen-toog, ducere, trekken, slepen*. Wij zien namelijk, dat reeds in de vroegste tijden de vormen van deze beide werkwoorden met elkaar worden verwisseld, zoodat afleidsels van het een voorkomen met de beteekenis van het andere. Zoo heeft de Ags. *tihan*, samengetr. *teon, aanwijzen, aanwijs doen, indicare, index zijn* gewoonlijk *tedh, tugon, togen* van *teohan* in plaats *tah-tigon tigen*; zoo zeggen wij Ned. „aan 't werk *tijgen*” in plaats van *tuigen* of *tiegen*, en toch wij *togen op, uit*. Bij ons ontstaat deze verwisseling door 't verwarren van *ie*

1) Dat het Deensche *sagle* slecht een andere, door 't wisselen van *v* en *g* geboren, vorm van *savle* is; blijkt uit de vergelijking van 't Zweedsche *drægel* met 't Eng. *drivel*, die beide *zeever* beteekenen, en 't Ital. *pargolo* met *parvolo* beide van 't Lat. *parvulus*. Ook schijnt het Zweedsche *kaffe* = *kucvel* = *mondprop* slechts een wisselvorm van 't Eng. *gaggle*.

2) 't Fransche *safre* = *smuller* is dus letterlijk *zeeveeraar*, Ndd. *saweller, der einen nassen, unreinlichen Mund hat*, hetzelfde weêr in beteekenis als *smuller, smulbaard*; want *smullig* is *smerig* en een *smulletje* een boezelaar voor 't *morsen*. — De *a* van *safre* is echter geen rechtschapen kenmerk van een zachte *e*, naardien ook echte *ai's* in 't Fransch in *a* zijn overgegaan, b. v. *rade* = *rcede*, Eng. *the roads*, It. en Sla. insgelijks *rada*.

met *i*. De Duitschers onderscheiden juist *zeihen*, *zieh*, *indicare*, *accusare* en *ziehen*, *zog*, *ducere* van waar *hertog* = *exercitus dux*. Ook de Gron. houden soms deze werkwoorden behoorlijk uit elkander, onderen anderen als zij zeggen: *Wolttoe mi daorvan beteien (ei=ih)? Wel beteit di daorvan?* 1) = *Wolltest du mich dessen zeihen? Wer zeiht dich dessen?* Juist is ook: *Tuug an Jan, 't is 'n bolkalf. Trek aan Jan, 't is een bulkalf*, waarvoor het jongere geslacht reeds: *Tiig 1*) an Jan* etc. zegt, eene verwisseling, die ook plaats heeft in de Hansvogelnustiade:

Net of ik hommels had in 't liif,

Zoo teeg ik dou an 't sjuouwen,

waar *teeg* eigenlijk *toog* moest zijn. Doch die verwarring is zoo oud, dat ze kracht van wet heeft verkregen. Zelfs in 't Ofri. is *tia* = *trekken* en *tuigen*, wel praet. *tach* of *tag*, plur. *tegen*, maar 3 sing. praes. ind. *tiocht* of *tiogt* van *tioga*, dat in de beteekenis van *tuigen* ook voorkomt, maar steeds zwak is evenals *tigia* of *tiga*, *aantijgen*. Een ander voorbeeld van deze verwisseling vinden wij in *teen* en *toon* = *digitus pedis*; de eerste vorm, Ags. *tah*, is van *tihan-tah*, *δειχνόντα*, de tweede van *tiuhan-tauh-ziehen*. 't Gron. kent alleen *toon*, Zwartsluis *tie*, en gelijk nu *toon* door verwisseling uit *tiuhan*, zoo is omgekeerd, *teem*, *tijm*, *taihms* uit *teihan* voortgekomen, terwijl *toom*, *tauhtms*,

1) Evenzoo Dootrinale 2. 2755.

Catoen seit, die wise man,

Alse u luxurie gaet an,

So betijt ure kelen des,

Want se uwes buics vrient es.

Beteien, is zwak evenals *deien*, welk zwak worden dus met het overgaan van *ig* of *ih* in *ei* of *ij* schijnt zamen te hangen. Tot *tijgen* staat *betichten* als *zwijgen* tot *zwichten* en *hijgen* tot *hichten*. Dit laatste, te Zwartsluis gebruikelijk (b. v. *heur 'm ies hichten*, of: ik *hichte* (praes. ind.) *nao d'aodem*) is in strijd met de door Prof. de Vries, *Taalgids*, jrg. I. p. 249 gedane voorspelling in de volgende woorden vervat: "Zoolang een ww. *hechten* voor *hijgen* niet met duchtige bewijzen gestaafd wordt — en daar is zeker vooreerst weinig kans op — mag men gerust beweren, dat beide nooit anders dan in 't rijk der verbeelding hebben bestaan." Iminers dit *hichten* klinkt te Kampen *hechten*.

1*) Dit *tiig* is van *tigen* niet van *tiegen* (= *tiuhan* als *liegen* = *tiugan*); anders moest het *tijg* kluiken, evenals *lieg-tijg*.

Ags. *team*, *progenies*, *sequela*, *longus ordo cujusvis generis* tevens bestaat. 't Gron. heeft beide woorden, b. v. *toom* in 'een *toom kinder*' en 'een *toom kukens*' en *tijm*, zooals boven is opgegeven. *Toom* is dus een *sleep* dingen meer in 't algemeen, *teem* een *sleep* woorden. Volgens dezen oorsprong zoowel als volgens de Gron. uitspraak is de *e* van *teemen* scherp. 1)

Velen in: *hij kan 't wel velen*, komt van 't Goth. *filhan*, *bergen*; en de opgegeven uitdrukking beteekent dus eigenlijk *hij kan 't wel bergen*, *stouwen*, *kroppen*. Van denzelfden oorsprong is *bevelen*, eigenlijk *te bergen geven*, *mandare*, *εγγυαλιτσω*. 2) Dat *velen* sterk is evenals *bevelen*, merken we niet, doordien het uitsluitend in 't praesens inf. voorkomt. Daar klaarblijkelijk in beide woorden de *e* uit *i* ontsproot, is ze in beide buiten kijf zacht.

Van denzelfden aard, schoon niet van denzelfden oorsprong, is de *e* van *vervelen*, aangezien dit verbum afgeleid is van 't Goth. *filu*, *veel*, gelijk blijkt uit het met een ander voorzetsel zamengesteld Mhd. *beviln*, dat door van der Hagen in 't achter zijne uitgave van *Tristan* en *Isolde* gevoegd glossarium verklaard wordt door: *zu viel dünken*, *verdriessen*, en voorkomt, *Tristan und Isolde von Gottfried von Strassburg*, regel 4939:

den künheit nie bevilte = *dien koenheid nooit verveelde*.
en in Ulrich von Turheim's vervolg vers 110:

ich spriche allez, daz tu wilt,
keines dienestes mich gein dir *bevilt*.

1) Met het oog op deze verwisseling van *tigen* en *tiegen* zien we, dat *altijd* en *altoos* woorden van dezelfde beteekenis zijn. Immers *altoos* MNed. *alloghes* komt van *tiegen* Goth. *tiuhan-lauh* gelijk *tijd*, (Ags. *tid* uit *tihad* gesyncopeerd) van *teihan* Ags. *tihan*, van waar ook 't Ags. *tima* uit *tihama*, Eng. *time*. *Tijd*, *toog* en *time* komen dus in oorsprong en beteekenis overeen met *teem* of *tijm* en *toom* en beduiden eigenlijk een *sleep*, een *sjouw*, een *reeks* van *tijddeelen*.

2) Met deze oorspronkelijke beteekenis staat *bevelen* in den *Tristan* in de uitdrukking: *der erde bevilhen* = *der aarde te bergen geven* = Eng. *to bury*, dat is *bergen* Ags. *byrgan* van *beorgan*, *bearh*.

en *ibid* 3163:

Tristan bi den frouwen saz
biz si des spiles *bevilte*.

Een menigte andere voorbeelden vindt men bij Grimm, D. G. IV p. 232. Uit hetgeen *der Almerker*, zooals Herman Müller hem noemt, daar zegt, moeten we besluiten, dat hem, toen hij dat schreef, het bestaan van ons *vervelen* niet bekend was. „*Lieblings ausdrück der meisten mhd. dichter (nicht aller, z. b. Hartman hat ihn nicht) ist mich bevilt (es ist mir dessen zu viel, ich bin es müde; einige setzen vervilt. das wort war weder ahd., so viel wir wissen, noch hat es sich im nhd. erhalten, auch ist es (bevilt of veruilt) in keinem der übrigen dialecte nachgebildet. Wie bevilt von vil, stammt beturen von tiure etc.*” Geheel op dezelfde wijze als *bevilt* is *belangen* = *zu lange dünken*, dan *verlangen* van *lang* gevormd; terwijl met *vervelen* geheel in beteekenis overeenkomt het mhd. *erlangen*; immers *mich erlanget* beduidt (even als 't On. *lengiz mer*), *taedet me*, zooals we zien Trist. en Isolde 8095:

Nu Tristan der ist ze fride komen;

ie noch hat nie man vernomen,

was er welle ane gan:

nu sol man iuch ez wizen lan,

so erlanget iuch des mæres 1) *nicht*,

d. i. non *taedet vos historiae*, dan *verveelt u de mare niet*.

Ook bij *vervelen* dus is de zachte Gron. uitspraak volkomen in overeenstemming met den oorsprong van het woord.

Schoon Dr. T. W. *vreezen* niet in zijne lijst heeft opgenomen, weten wij toch, dat Z.W.E.Z.G. de eerste *e* voor

1) Mhd. *das mer*, Ohd. *mari f.* en n., doch *marida f.*, Nhd. *Mähre f.*, Nu. *mare* in *blijmare* etc.

scherp houdt, daar hij Taalg. II, jaarg. I. 17 dit woord gelijk stelt met *fraisan*. Is het bij toeval, dat het woord in de lijst ontbreekt, of is onze schrijver omtrent de identiteit van *vreezen* en *fraisan* sedert in twijfel geraakt? Dit laatste zou niet onmogelijk zijn, daar het Goth. *fraisan* niet *vreezen* beteekent, maar *beproeven*, *op de proef stellen*, *in verzoeking brengen*, in 't Ags. *frasjan*, Ett. 375, *lagen leggen*; met den gen. *tentare*, *op de proef stellen*, *in verzoeking brengen*; met den acc. *onderzoeken*, *vernemen* met of zonder opzet. In den zin van *tentare* komt het in 't Os. voor en regeert evenals in 't Ags. den gen., b. v. *freson min*, *libhes gifreson*, terwijl het Goth. *fraisan* den acc. des persoons heeft. Alle genoemde beteekenissen en regeeringen vereenigt het reeds bij Homerus, b. v. Od. 16, 319, en nog in 't Nieuwe Testament voorkomende Gr. verbum *πειράζειν*, dat niet alleen ten minste twaalf keren door Ulfila met *fraisan* vertaald wordt, maar, de klankverschuiving in aanmerking genomen, ook in vorm het Goth. woord of 't Ags. *frasjan frasan* vrij wat gelijk, daar 't fut. *πειράσσω*, volgens Grimm's wet, *feirasein*, en dit door syncope en vocaalwijziging *fraisan* oplevert. 1) Met dit Ags. *frasan* = *vernemen* zou men het door Melis Stoke, onder anderen V. 31 gebruikte, *vreeschen* of *vreischen*, dat ook *vernemen*, *gewaar worden* beteekent, in verband brengen, vooral zoo men Huijde-

1) Dat het Germaansche woord met het fut. van een Grieksch overeenkomt, is niet zeldzaam, voorbeelden zijn 't Goth. *kustus* naast Gr. *γέσσομαι* fut. van *γέσσομαι*, *hausjan* naast *ἀκουσομαι* fut. van *ἀκούω*. Een syncope als *feirasein-fraisan* vertoont, vinden we in *παρὰ* Goth. *fra*, *γέρανος* = *kraan*, *kraanvoegel*; ja *πέραν* = *trans*, dat aan *περᾶν* en *πειράζειν* ten grondslag ligt, heeft in *πιπράσσω* voor *πιπεράσσω* (d. i. *per-egre vendere*, of *trans mare vendere*, even als in de wet der XII tafelen van *trans Tiberim vendere* wordt gesproken) reeds in 't Grieksch een syncope ondergaan.

Ik kan niet nalaten hier aan te stippen, dat deze gewone, met de klankverschuiving volkomen strookende, afleiding, welke Nhd. *fahren*, NN. *varen* = Gr. *περᾶν* stelt, veel waarschijnlijker is dan Bopp's bovengemelde gissing *fahren* = Sanskr. *tsjar*.

coper's, op Melis Stoke I, 264 ct. uitgedrukt, beweren, dat *vreeschen*, *vreischen* het rechte woord is, voor juist en *vereischen* voor een verbastering houdt en ziet, dat in een der door hem aangehaalde voorbeelden *ghevrees* staat, Der IJstorie Bloeme f. 14. b.

Mettien, alsiet hebbe *ghevrees* (vernomen),
Quam daer dlicht so groet.

Daar echter de schrijfwijze *vreischen*, *vreisschen*, *vreeschen* en *vereischen* verre weg de meest gebruikelijke is, zal *vereischen* wel de oorspronkelijke uit *ver* en *eischen* zamengestelde vorm zijn, en dat deze zamenstelling *vernemen*, *audire*, *fando accipere* kon beduiden, ziet men duidelijk uit het Ohd.; want, schoon ook hierin *eiskon*, *rogare*, *percontari*, *vragen* beteekent, heeft evenwel *gi-eiskon* de beteekenis van *discere*, *vernemen*, en evenzoo 'tAgs. *ascjan*, *rogare*, maar *ge-acsjan*, *intelligere*; en het Duitsch gebruikt wel meer *ge-* waar 't Ned. *ver-* heeft: ons *verzoek* is in 't Nhd. *Gesuch*. Volgens Prof. Brill is *vreschen* door metathesis in *vorschen*, Ohd. *vorscon* overgegaan. Hoe krijgt echter *fraisan*, *tentare*, *periclitari* de beteekenis van *vreezen*? Zeer natuurlijk. Immers, die beproeft, waagt; die waagt, is in gevaar, verkeert in twijfelachtige omstandigheden, is in twijfel omtrent den uitslag, *il doute*, *partant il redoute*; hij twijfelt, is dus ongerust, bij gevolg vrees hij. In 't Eng. heeft *doubt* alleen, zonder voorvoegsel, beide beteekenissen, 'tis zoowel *to be in uncertainty* als *to fear*, en dit *to fear* heeft, om tot zijne tegenwoordige beteekenis te geraken, geheel de zelfde lotgevallen gehad, als zijn broeder *vreezen*, 1) want 't Ohd *faren* cum gen. en 't Ags.

1) Wel te verstaan zoo *vreezen* niet uit *veragisen* — *veregisen* — *vereysen* (dit bij Kiliaan = *timere*) en dus uit 't Goth. *agis*, *vrees*, *schrik* is voortgekomen. 't Ags. *egsjan*, *terrere* levert door versmelting *eisen* (evenals reeds in 't Ags. *egeslic* *eislic* naast zich heeft), en *vereisen* geeft *vreisen* evenals *fra-itan*, *vreten*. Dat ons *ijselijk* niet, zooals Prof. Brill en Dr. Huydecoper meenen met dit *eislic* of 't Mhd. *eislich* in verband staat, blijkt uit de ge-

færan van *περᾶν, περιᾶν*, beteekenen eerst *tentare* en vervolgens *timere*. *To fear* heeft nu deze laatste beteekenis uitsluitend en *faren* heeft die nog in *befahren*, dat we onder andere in Schiller's *Gang nach dem Eisenhammer* aantreffen:

Mich reuet jetzt, dass mir's entfahren,
Denn, Herr, was habt Ihr zu *befahren*?

Befahren is hier gelijk *befürchten* = *vreezen*.

Het Ohd. subst. *fara*, Ags. *fær* is ook *discrimen, periculum, periclitatio*, en dat het ook de van een *plenum opus aleae* onafscheidbare *vrees* heeft beteekend, blijkt niet alleen uit de boven aangehaalde verba *to fear* en *befahren*, maar ook uit ons *vervaard* = 1) *beveesd*, ja bij Melis Stoke I, 1098 en II schijnt het rechtstreeks voor *vrees* te staan:

Florens dwanc op ende neder
Sine viande, haer ende daere,

So dat hise brochte in *vare*,

waarop Huydecoper aanteekeent: „in *vare* is hier niet in gevaar maar in vreeze, in angst.” Ook is „ic creech *vaer*” in MNL. geschriften zeer gebruikelijk voor „ik kreeg *vrees*.”

westelijke uitspraak *iselik* of *iselk* en *iisbaorliik*; zij behooren tot het in Groningerland zeer gebruikelijke en in „Hou Jan an ziin Saor komen is” voorkomende *izen*: *Kant om van te izen* = Geheel om van te iizen. (*Kant* gebruikt men in Gron., juist zoo als de Eng. hun *quite*). De *s* van *iselik* staat tot de *z* van *izen* evenals de *s* van *vreeselijk* tot de *z* van *vreezen*. De Ohd. woorden *egisliik* en *agisbarliik*, *eisbarliik* kunnen natuurlijk zeer wel bestaan, zonder dat de Ned. daarmee identiek zijn: het Ohd. heeft van *agis* gevormd 't geen wij van *is*, *izen* hebben gemaakt; *isen* beteekent dan in 't Ohd. ook alleen *Eisfrieren* of *ijzelen* niet van *vrees hui-veren, koud worden*.

1) In 't Eng. wisselen *afraid* en *afeard* evenals 't Ags. *fyrhto* en 't Eng. *fright*, 't Duitse *Gottesfurcht* en ons *godsverucht*, 't Ags. *jager*, Eng. *fair* en ons *fraai*. 't Eng. *to affright* is 't Ags. *afyrhtan*, maar *affray* 't Fransche *effrayer*, dat evenals *frayeur* en *effroi* met *frigere* en *frigor* = *kille schrik* in verband staat, en dat ons gelijk *ijzen* en *ijselijk* herinnert aan 't Homerische:

Ὡς οἱ μὲν Τρῶες φυλακὰς ἔχον ἀντάρ Ἀχαιοὺς
θεσπεσίη ἔχε φύλα, φόβου κρυόεντος ἑταίρη.

Ook hoort men in Groningerland voor *ik schrok* dikwijls: ik wör zoo *kel*. Dat *fraai* metathesis van *fair* en niet het Fra. *vrai* is, hoop ik, ondanks Mells Stoke's *in vraier orconde*, ater aantetoonen.

Zal nu *vrees* zijn stamgenoot in rijkdom van betekenis niets toegeven, dan dient het ook *gevaar* te beduiden, ja 't*gevaar* moet de vader der *vreeze* geweest zijn; en dit is ook het geval; daar reeds het Ohd. *freisa* = *tentatio* en *periculum*; het Ofri. *frasa*, *fres* = *gevaar* is, b. v. *frase* of *fraeshied des leves* = *levens-gevaar*; *thet frastlike strid* = *de gevaarlijke, vreeslijke strijd*. Met volkomen recht zegt dus Huydecoper op Melis Stoke IV. 1572: „En *vrees* en *gevaar* beteekenden van ouds beide, 't geen wij nu onderscheidelijk noemen, *vrees*, *timor*, *metus*; en *gevaar*, *periculum*. Indien onverstandige menschen niet dikwils vreesden, daar geen gevaar is; niet dikwils het grootste gevaar, omdat zij 't niet kennen, zonder *vreeze* in den mond liepen; men zou noch, met volkomen waarheid kunnen zeggen, dat *vrees* en *gevaar* het zelfde is.”

Bij 'tzien van 't Goth. *fraisan*, Ohd. *freisen*, Ags. *frasjan* Ofri. *frasa*, Oh. *freista-tentare* kan men aan scherpeheid der *e* kwalijk twijfelen, al hoort men in Groningerland *vreezen* ook nooit met *ij*, maar, zoo 'tgebruikt wordt, steeds met *e* uitspreken. De reden van deze uitspraak ligt niet in de verwarring van de scherpe en de zachte *e*, maar daarin, dat *vreezen* zoo min in Gron. inheemsch is, als in Noord-, dat is, Nederduitschland, ten minste niet in dat gedeelte, dat door Georg Schambach in zijn Wörterbuch der Niederd. Mundart der Fürstenthümer Göttingen und Grubenhagen is opgenomen. Deze tongval kent alleen *freizen* en *Freisen* zoo als de Gron. *vrijzen* en *Vrijzen* = *gelare* en *Frisü* = *vriezen* en *Friezen*. Een *rechtschapen* Groninger *vreest* niet, maar, als 't volstrekt wezen moet, dan is hij bang; hij is niet *vreeslijk* koud, maar *iislík* of *iselk* of *iisbarliik* kolt; hij zingt wel: „*En zij vreesden geen gevaar*”, maar hij zegt: „*En zij zaggen* of *ontzaggen gijn gevaor*”.

Het nu aan de beurt liggende woord vertoont zich,

als een ware Proteus, onder allerlei gestalten, men vindt namelijk nu eens *vreeg* vr., dan eens *vreef* vr., soms *wreef* vr. en ook, onder anderen bij Kiliaan, *wrijf*. Dit *wrijf* verklaart Kiliaan door *convexus, mons, pectus pedis; suprema pars pedis, Le haut du pied. Vreeg, vreef en wrijf* zijn bij Bomhoff, Holl. Eng. woordenboek, alle woorden van een en dezelfde beteekenis, zij worden alle drie door 't Eng. *instep* d. i. *the upper part of the foot, where it joins to the leg* vertaald. Hiermee verwant schijnt Mhd. *rihe*, m., dat Grimm D. G. 1.345 door *pars superior pedis*, maar D. G. 404 door *rist am Fuss* verklaart, en wat hij met *rist am Fuss* bedoelt, zal ik 't beste duidelijk maken door de geheele plaats overte-schrijven. Zij luid aldus, „Ahd. *rist*, mhd. *rist* Wigann 4943, plattd. *vríst*, fem.; ags. *vríst (carpus)* fem., an hand und fusz; *rist am fusz* heiszt aber auch ahd. *riho* Hoffm. 3, 7, masc.; mhd. *rihe* masc. Ms: 2, 58b; nhd. *der reihen*; altn. omschreibend *úlflidhr (wolflied)* vgl. Sn. 35.36.” *Rist, rihe* etc. vat Grimm hier dus klaarblijkelijk als *gelid, gewricht, artus, vertebra* op. Deze laatste beteekenis wordt door de andere taaltakken gedeeltelijk bevestigd. Het Oh. *rist* vertaalt Etm. L. A. p. 155 door *dorsum plantae (?) pedis*; 't Zweedsch *vrís* m. is 't *bovendeel, de wortel van den voet*, 't Deensche *vríst* c. *coudepied, tarse*; 't Eng. *wrist*, volgens Knowles *the joint by which the hand is joined to the arm*; 't Ofri. heeft *riust, wírst* en *werst* d. i. *wriust, wrist* en *wrest* in *hondwriust* en *foiwriust* = *handgewricht* en *voetgewricht*, b. v. *hwamsoe wirth zijn foet of slayn twiska the foethwerst and the tana* d. i. alwie wordt zijn voet afgeslagen tusschen het voetgewricht en de teenen. Voorts dient opgemerkt, dat Grimm zoowel aan *riho* als *rihe* een lange *i*, Massman echter aan *riho* een korte toeschrijft; dat Grimm *Reihen* m., Smitthenner *Reihe* vr. geeft en dat de Eng.-Duitsche lexi-

cographen *instep* door *Rist*, m. *Spann* weergeven. Stond de lange *i* in *riho* en *rihe* vast, dan zouden wij *vreeg* noch *wreef* onmiddelijk kunnen verklaren, daar, zooals reeds is gezegd, deze *i* nooit *e*, maar *ij* oplevert. Vermits echter Massman de *i* kort maakt en Grimm wel meer zijne eigen denkbeelden over de *i* heeft (de *i* van *ziil* = *ziyl* = *sluis* kan volgens hem uit *e* = *ä* ontstaan zijn), kunnen we, ondanks 't verschil van 't geslacht, waarin 't Nedl. en Duitsch verre van één lijn trekken, *vreeg* en *rihe* voor identiek houden, waaruit dan van zelf volgt, dat *rihe* vroeger *vrihe* of *wrihe* was, dat ook bevestigd wordt door de Groninger uitdrukking *vrij van de vout*. Immers wordt de *i* in 't Gron. gewoonlijk *ij*, wanneer een keelletter is weggefallen, en in dit geval komt de Gron. *ij* met die der beschaafde uitspraak overeen; zoo *dijen* uit *digen*; *vlijen* uit *vliken*; *tijen* uit *tigen*; *vijand* bij Notker *figindai* = *inimici* naast *fiant*, en zoo is ook 't Gron. *vrij* uit *vrihe* ontstaan, waarbij de *i* in *vrihe* niet noodzakelijk lang is, aangezien die in *figinda* volgens Grimm ook kort is en eerst door 't overgaan van *g* in *j* lang is geworden. 1) Was de *i* in *rihe* werkelijk lang, dan kan ze kort geworden zijn, zooals dat, volgens de gewone leer gebeurd is in *wit* Ohd. *hwitz*, Goth. *hweits*; *licht* (*levis*),

1) Dat de Gron. ook *vrij* (liber), *zij* (ea en ii) en *hij* (is) niet *vri*, *zi* en *hi* zeggen pleit voor de waarschijnlijkheid van Grimms vermoeden, dat deze woorden oorspronkelijk *frig* of *frih*, *sig* of *sih* en *hig* of *hih*, zijn geweest evenals *fiant* vroeger *figend*. Zeker is *vrij* in 't Ags. *frig* of *freoh*, *hij* in 't Os, niet alleen *he* maar ook *hie* en dit kan uit *hig* geboren zijn als Nedl. *wie* — in *wierook* uit *wig*, *wih* of *weoh*, dat in 't Ags. *sacrum* beteekent en in vele samenstellingen, voorkomt b. v. *vigbed* = altaar; *wik-ken*, Ags. *vicjan*, *waarzeggen* en *wikwiif* Ags. *vicce*, *waarzegster*, Ook in 't Gron. wordt dit *wig* niet *wi* maar *wij*, blijkens 't volgende rijm

Meerten sneiwaoter
Is Paopen weiwaoter,

Waarin *Meerten* en *Paopen* adjectieven zijn evenals *melen* en *haoveren* in *melen* brij en *haoveren* gôrte.

Een ander voorbeeld van een uit *ih* = *eh* voortgekomen Gron. *ij* vinden wij in 't woord *spij* in "wat zitten we hier *spij*" d. i. te kijk, (Zwartsluis: wat zitten we hier *blik*) van 't Ohd. *spehen*, *speculari*, Nedl. *spieden* (of eigenlijk *spieën*, daar de *d*, evenals dikwijls, onder anderen in *geschieden* = *ge-*

Ohd. *lihti*, Goth. *leihts*; en *lich* in *ligchaam*, Ohd. *lihham*, Goth. *leik*, welke *i* in 't MNed. zelfs in *a* overgaat: *lachame*, Gr. D. G. I. 468, dat gelijk staat met *hleitra-lader* of *ladder*. Zien we nu, dat ons *trog* = *alveus*, Ags. *troh*, *trog* en nu in 't Eng. *trough* geschreven, maar *trof* uitgesproken wordt; dat naast *witling* ook *wijting* en naast *fimelen* ook *femelen* en *fijmelen* bestaan, dan komen wij tot het besluit, dat we in *vreeg*, *vreef* of *wreef* en *wrijf* drie verschillende vormen van 't zelfde woord hebben, terwijl de *e* der eerste vormen zacht is, daar zij uit een *i* is voortgekomen. Daar volgens Grimm *riho* = *rist* *am Fuss*, en *rist* = *wrist* = *hand-* of *voetgewricht* of *wervel* is, zal *vreeg* = *vrihe* wel in verband staan met het Ohd. *rigel*, Nhd. *Riegel* = *grendel* of *wervel*, bij Kiliaan *rijghel* = *repagulum* = *pessulus*, *obex* en *loculamentum*, Fr. *aisselle*, en met *wriggelen* d. i. volgens Holtrop in *de gewrichten heen en weer glijden*, in 't Eng. *to wrig* en *to wriggle*, en met *gewricht* = *vertebra*, *wervelbeen* zelf; zoodat *vreeg* en *gewricht* de plaats beduiden, waar twee ligchaamsdeelen *wervelen* of *draaijen*, en beide kunnen dus evenzoo tot het Ags. verbum *vri-gan*, *vrah*, *vri-gon*, *vri-gen* en zijne afleidingen *vri-gjan*, *tendere* = *gaan*; *vri-xen wisselen* en zijne verwanten 't On. *riga*, *bewegen* en 't Mhd. *widerrigen* = *tegenworstelen* gebragt worden, als *lid* tot Ags. *lihan*, Goth. *leithan* = *gaan*

schehen) onorganisch is ingeschoven. Dat van dit *spij* de oorspronkelijke vorm *speh* is en deze tot de verbaazend talrijke familie van den oudvader *spac* behoort, kan men nazien bij Max Müller 'The Science of Language' p. 261. Met de *ij* van *nijt* = *niet* = *nicht* = *ni-wiht* staat het evenzoo geschapen, als ook met die van ik *zij* = ik *zie* blijkens de 2de en 3de persoon Gron. doe *zicht*, hij *zicht* (ook *zochst*, hij *zocht* met o als in dom) en 't Goth. *saihvān*. Vele dezer *ik's* brengen, b. v. in *dijen* en *vlijen*, in den mond van een Overijselaar een door een niet daar hij groot gebragt menschenkind niet uit te spreken klank voort, zoodat die woorden noch als *dijen* en *vlijen* noch als *dejen* en *vleien*, maar ongeveer als *dejen* of *dejn* worden uitgesproken.

Het bovenstaande Ags. *veoh* naast het Nedl. *wij-* in *wijwater* doet bij ons op het vermoeden komen, dat de Ags. *eo* niet alleen, zooals Dr. T. W., Bijlage II, 22, opgeeft, met de Nedl. *ie* overeenkomt, maar ook met de *ij*; en dit vermoeden wordt bij verdere vergelijking tot volkomen zekerheid.

(Grimm D. G. II. 15, Ett. L. A. p. 192) en *wrist* tot Ags. *vridhan*, *torquere*, *draaijen*. 1) Echter kan *wrist*,

Immers zijn de Ags. *beo*, *freo*, *seo*, *theo*h in 't Nedl. *bij* (apis), *vrij*, *zij*, *dij* (femur). *Giek* voor *giek* behoefden wij dus geenszins met Dr. T. W. om het Ags. *geoc* te veroordeelen — te minder, daar 't Fransche *gui* (volgens regel 129: Men treft *ij* aan in de vreemde woorden, die in de oorspronkelijke taal *i* hebben) en de prov. uitspraak *giik* die *ij* rechtvaardigen — zoo deze Ags. *eo* ook anders, dan wanneer zij 't woord eindigt of *v* of *h* achter zich heeft of had, met de *ij* der schrijftaal overeenstemde. Ook is het nog de vraag, of het Ags. *geoc* wel hetzelfde woord als ons *giek* is, en dus onder twee verschillende vormen in onze taal voorkomt; aangezien het uitgemaakt zeker hetzelfde woord is, als ons *juk*, waarmee het ook in geslacht overeenstemt; want *geoc* is onzijdig, maar *giek* vrouwelijk. Het Ags. woord wordt dan ook niet alleen *geoc* maar ook *juc* geschreven, zoodat de *e*, evenals in *geong*, N.Nl. *jong*, bij de *g* behoort en *ge*, als dikwijls, de *j* vervangt. Schoon de beteekenis van *geoc* zich met die van *giek* (= *paal onder aan 't zeil*) vrij wel laat vereenigen, is dit minder het geval bij *giek* = *soort van jagt*. Ziet men hoe de *giek* op 't schip bijna even draaijerig is als de *gek* op den schoorsteen, dan komt men in verzoeking *giek* voor een zuster van *gek* te houden, zoodat *giek* evenzoo *draaister* beteekent als *gek* — op en van den schoorsteen — *draaijer*. Dat *gek* inderdaad oorspronkelijk = *draaijer* is, blijkt ten eerste daaruit, dat in Gron. dit schoorsteendeksel gewoonlijk eenvoudig *draaijer* wordt genoemd; ten tweede uit het Gron. *zoo gek as'n rad'*, d. i. als een *wiel*, van iemand, die er erg kwastig langs *draait*. De waarschijnlijkheid, dat *giek* met *gek* verwant is neemt toe, als wij bij Grimm D. G. II, 50 zien, dat in 't Mhd. *gek* als *giege* luidde, dat ons *giek* op een dergelijke wijze zou opleveren als 't Hd. *Leiche* ons *lijk*. Merkwaardig is 't, dat ook net Fransche *fou*, *fol* eigenlijk *gek* d. i. *draaijer* beduidt, zooals ontegenzeggelijk blijkt uit de volgende plaats van Pouillet, *Notions générales de Physique*, p. 200: „La boussole de declinaison devient *folle*, lorsqu'on approche des pôles magnétiques. La résultante de la force terrestre étant à peu pres verticale, on comprend que l'aiguille horizontale n'ait plus de direction fixe.” Onder deze omstandigheden ziet men de arme kompasnaald, die niet meer weet, waaraan zij zich te houden heeft, als een *gek* heen en weder draaijen.

Hoe dit zij, zeker is 't, dat *lij* = *zijde die van den wind gekeerd is*, geenszins, zooals Dr. T. W. in „de lijst” gist, een zamentrekking is van *lijde* (weg, richting), maar gelijk *dij* aan het Ags. *theo*h, zoo beantwoordt *lij* aan 't Ags. *hleov*, *umbraculum*, Ofr. *hli*, On. *hlie*, Eng. *lee* (vergelijk Eng. *free*-Nedl. *vrij*, *bee-bij*); ook 't Goth. *hlija* m. *σχηνη* is het zelfde woord. Daar volgens de wet der klankverschuiving 't Ags. *hleovjan*, *calere*, *calescere* met 't Gr. *χλιών*, *claudere*, *sluiten*, *dekken*, overeenkomt, blijkt het, dat de oorspronkelijke beteekenis van *lij* is *beschutting*, *plaats buiten*, *bedekt voor den wind*, waaruit zich de beteekenis *een weinig warm* natuurlijk ontwikkelt. In dezen laatsten zin wordt *lij* in de provinciën, onder andere in Groningen, gebruikt, waarvoor men elders en in de schrijftaal *laauw* of *loww* heeft en *luw*. *Lij*, *luw* en *loww* (*laauw*) zijn drie vormen van een en 't zelfde woord *hleov* of *hliu* evenals *hijlik*, *huwelijken* *houwelijken* van 't Ags. *heov* of *hiv*. Dit *hiv* = *hij* vindt zijn tegenhanger in *Noviomagus* = *Nijmegen* = *Nijmegen* of bij metathesis *Nimwegen* (vergelijk *μορφή* met *forma*).

Om te besluiten merk ik op, dat de bij Dr. T. W. ontbrekende, zeer gebruikelijke woorden *gijen* en *stipelen* beide een *ij* eischen, het eerste wegens het Zweedsche *giga*, het tweede wegens het provinciale *sipelen* en 't Ags. *sipan*, *sáp*, *stillare*.

1) Ook het Grieksche woord voor *wrist*, namelijk *καρπός*, schijnt oor-

daar *vridhan* ook *ligare* = *verbinden* is, zeer goed de *voege*, de *verbinding* beteekenen, naar de analogie van 't Ags. *lim*, Eng. *limb*, verwant met *liman* = *jongere*, *lijmen*; als ook van 't Lat. *artus*, 't Gr. ἄρθρον = *lid*, *gewricht*; ἄρμος = *voege*, *gewricht*, *schouder*; 't Sanskr. *irmas* = *arm* en dit *arm* zelf; de vijf laatste alle van den wortel *ar* = *voegen*, *verbinden*, geredupliceerd aanwezig in ἀραρίσσω, ik *voeg*. Intusschen zou het niet tot de onmogelijkheden behooren, dat *wrist* = *hand*- en *voetgewricht* van denzelfden oorsprong was als *vreeg*, aangezien *wrist* uit *wricht* kon voortkomen als *laster* uit *lachter*, of uit *wriht* evenals *mest* (*mist*) uit 't Goth. *maihstus* en *vuist* uit *vuhst* (vergelijk Gr. πύξ = *met de vuist* en πυγμή = *vuist*, *vuistgevecht*). Is dit het geval, dan staan *rihe*, *wriht*, *wrist* tot elkaar als *mige* (Gron. *urina*), *maihstus*, *mest*. Hoe dit zij, de *e* van *vreeg* etc. houd ik voor zacht, daar niet alleen alle verwanten een *i* vertoonen, maar ook bij scherpheid het Gron. niet *vrij* zou hebben maar *vrijg*.

De zachtheid der eerste *e* in *zemelen* = *langzaam* en *vervelend spreken* wordt èn door de Gron. uitspraak, die nooit *zjemelen* laat hooren, èn door de afleiding gewaar-

spronkelijk *vertebra*, *wervel* te beteekenen en met een wortel *καρπ*, voorkomende in καρπάλιμος, κρατινός *citus*, *snel*, *vlug*, in verband te staan, die door 't inschuiven van een *v* naar 't model van *kvino* = γυνή en regelmatige klankverschuiving het Ags. *hveorfan*, Ohd. *hverbān*, Ned. *werven*, *wervelen* zou opleveren. Het Homerische ἐπὶ καρπῷ χεῖρα, zooals dat staat in het onbeschrijfelijk schoone tooneel tusschen Priamus en Achilles II. XXIV, 671:

ὄς ἄρα φωνήσας ἐπὶ καρπῷ χεῖρα γέροντος
ἔλλαβε δεξιτερῆν, μὴ πως δεῖσει ἐνὶ θυμῷ—

is dan *de hand* bij 't *gewricht*. Achilles gaf den bedroefden vader, die hem 't lijk van zijn geliefden zoon kwam vragen wat de Franschen noemen *une grosse poignée de main*; hij vatte hem, niet zooals de thans vigerende lamzalige gewoonte het meebrengt, bij de tippen der vingers ofte wel van eenen enkelen vinger, maar hij gaf hem een krachtigen, trouwhartigen handdruk, zoodat zijne vingers tot aan 't gewricht, den wervel, ἐπὶ καρπῷ, van 's grijsaard hand reikten. — Het tot denzelfden stam behorende *κρατάλη*, *crapula*, *roes* beteekent dan eigenlijk *vertigo*, *draaijerigheid*, *zwijmel*, en komt letterlijk overeen met het Ohd. *hwarb*, *vertigo*.

borgd, 't zij men dit woord, zooals Kiliaan schijnt te doen, in den zin van *zemelknopen* = *frivola scrupulose agere*, met *zemel* = *simila* of [naar de analogie van *babbelen*, *bebelen* (Kil.); *rabbelen*, *revelen*; *zabberen*, *zeveren*; *kabbelen*, (*kevelen*), Gron. *kelen*, *coagulari*, 1)] met *sammelen*, *cunctari* in verband brengt.

Voeg ik hier nu nog bij, dat een Gron. *Bremen*, 2) *Wenen* en *Zweden*, steeds met een *e*- en nooit met een *ij*-klank uitspreekt; dat deze uitspraak, wegens *Phabiranum*, *Vindobona*, Nhd. *Wien*, en 't Ags. *Sviorice*, *Sveon*, juist blijkt te zijn en dat wij dus *Wenen* zoowel als *Bremen* en *Zweden* met eene *e* hebben te schrijven, dan heb ik de taak, die ik mij in dezen gesteld had, afgewerkt. Lief zal het mij zijn, zoo ik door dit mijn onderzoek iets heb mogen bijdragen, om op taalkundig gebied die *ἐνομία* tot stand te brengen, wier zegeningen op staatkundig terrein door Solon in eene zijner politieke elegieën zoo kernachtig worden geschilderd, dat ik niet kan nalaten er hier een gedeelte van over te schrijven, en daarmee mijne orthographische e-legie te besluiten.

*Ταῦτα διδάξει θυμὸς Ἀθηναίου με κελεύει,
ὥς κατὰ πλεῖστα πόλει δὐσνομία παρέχει,
ἐδνομία δ' εὐκοσμία καὶ ἄρτια πάντ' ἀποφαίνει,
καὶ θαμὰ τοῖς ἀδίκους ἀμφιτίθησι πέδας,
τραχέα λειπαίνει, παύει κόρον, ὕβριν ἀμαυροῖ,
αἰαίνει δ' ἄτης ἄνθεα φύμενα,
εὐθύνει δὲ δίκας σχολιάς ὑπερήφανά τ' ἔργα
πραΰνει, παύει δ' ἔργα διχοστασίης.
παύει δ' ἀργαλέης ἐριδος χόλον, ἐστὶ δ' ὑπ' αὐτῆς
πάντα κατ' ἀνθρώπους ἄρτια καὶ πινυτά.*

1) *Kabbelinghe* is bij Kiliaan *coagulati lactis grumus* d. i. een *klonter geschifte* (Gron. *gekeelde*) *melk*, welk *kelen* evenzoo uit *kevelen* of *kegelen*, *coagulari*, Fr. *cailler*, *klonteren*, *stremmen* schijnt zamengsmolten als *streeken* uit *streekelen* en *strelen* uit *stregelen*.

2) Eene onverbasterde Oud-Zwolsche heb ik voor korte dagen nog *Brèmen* hooren zeggen evenals *wèzen* = weeskinderen.

O V E R Z I G T.

Uit het voorgaande onderzoek pag. (47—131) is gebleken:

1. dat *flemen* p. 70, *geren* p. 54, *gesel* p. 74, *kweken* p. 75, *leder* (ladder) p. 76, *lelijk* p. 81, *slepen* p. 65, *smeken* p. 82, *strepn* p. VIII, *teder* p. 86, *wezen* (weeskinderen) p. 86, *zelen* p. 87, en *zwemen* p. 89, waaraan Dr. T. W., afgaande op, met de binnenlandsche strijdende, buitenlandsche kenmerken een scherpe *e* toeschrijft, volgens andere, met de binnenlandsche strookende, waarmerken een zachte *e* bezitten;

2. dat we volgens inlandsche kenmerken naar gelang van beteekenis *repen* kunnen schrijven of *reepen* p. 85, A. 1;

3. dat *greenen* volgens den inheemschen, door analogische gevallen gerechtvaardigden mond, een scherpe *e* heeft, p. 96;

4. dat de eerste *e* van *heede* volgens alle rechtstreeksche inlandsche stemmen zeker scherp is, p. 97;

5. dat *neeten* (klinknagels) volgens alle inheemsche criteria een scherpe *e* bezit, p. 98;

6. dat we naar gelang van beteekenis nu eens *schedel* en dan weer *scheedel* hebben te schrijven, p. 110;

7. dat woorden als *preken*, *zvelen*, etc. door 't uitlaten der twee op de eerste *e* van *prediken*, *zwedelen*, etc. volgende letters zijn geboren en diensvolgens een zachte *e* hebben, zoodat *streekelen* (naar de analogie van 't Eng. *made* uit *makede* van *to make*) *streelen*, maar

stregelen-strelen oplevert, pag. 89 en 100;

8. dat *regeeren, kasteelen*, etc. strijden met den oorsprong, maar strooken met de uitspraak, doch dat *Chineezen* etc. indruist tegen oorsprong en uitspraak beide, p. 105;

9. dat wij, de uitspraak verzakende en alleen vreemde stemmen gehoor gevende, beurtelings *greep-grepen* en *greep-greepen*, *lenen* (leunen) en *leenen* (door leunen), *sneede* en *sneede* hebben te schrijven; doch met inachtneming der uitspraak steeds *grepen*, *lenen* (leunen en doen leunen) en *sneden*, p. 61;

10. dat van de weinige woorden, omtrent wier *e's* de gewestelijke uitspraak geen rechtstreeksch uitsluitel geeft, *eega*, *veete*, *weede* en *weenen* een scherpe, maar *veem* een twijfelachtige *e* bezit, p. 109, 111, 112;

11. dat van de volgende, bij Dr. T. W. ontbrekende 16 woorden, volgens in- en uitheemsche kenmerken, 13 (*Bremen* p. 130, *femelen* p. 112, *knevel* p. 112, *pezen* p. 113, *pezerik* p. 115, *prevelen* p. 116, *Steven* p. 118, *velen* (dulden) p. 120, *vervelen* p. 120, *vreeg* (*wreef*) p. 126, *Wenen* p. 130, *Zweden* p. 130, en *zemelen*) een zachte, doch 3 (*sleeven* p. 117, *teemen* p. 118 en *vreezen* p. 120) een scherpe *e* hebben;

12. dat, in strijd met Dr. T. W.'s regel 101, de *o* in de Engelsche woorden *world*, *yolk* en *yonder*, respectievelijk van denzelfden stam als *wereld*, *geel* en *gene* niet met een scherpe Nedl. *e* overeenkomt, maar met een zachte;

13. dat bij regel 95 't Lat. *sapo* en bij 96 't Eng. *hale* = *integer* = *heel* = *onverzwakt* als uitzondering dient te worden opgegeven, p. 48 en 49;

14. dat *stijgeren* in plaats van *steigeren* barbaarsch is, p. 48;

15. dat *lij* evenveel met *lijde*, *lijden* heeft uittestaan, als *leder* (ladder), d. i.: niets hoegenaamd, p. 129, A.;

16. dat de, bij Dr. T. W. ontbrekende, woorden *gijen* en *sijpelen* hun *ij* respectievelijk uit het Zweedsche *giga* = *gijen* en 't Ags. *sipan*, *sap* naast het gewestelijke *sipen* (Zwartsluis „en *sip*-oochien = een loopend oog”) en *sipelen* (Gron.) halen, p. 129;

17. dat het vrouwelijke *giek* waarschijnlijk niet met Dr. T. W. van 't onzijdige Ags. *geoc*, d. i. *juk* is afte-leiden, maar veeleer voor een wisselvorm te houden van *gek*, Mhd. *giege*, zoodat *giek* (= Schwebebaum): *giege* = *sik*: *Ziege*, p. 129;

18. dat de door Dr. T. W. niet opgenomen woor-den *reilen* (in „'n schip zoo als het *reilt* en *zeilt*”) en *treil* (in „een schip met *zeil* en *treil*”) *ei* hebben wegens het Gron. „een schip zoo as't *railt* en *zailt*” en „een schip met *zail* en *trail*”, als ook wegens de oorspron-kelijke vormen *hragil* en *tragil*, pag. 100;

19. dat bij woorden als *Adriaan*, *Abraham*, *Gabriel*, *stoffaadje* etc. Dr. T. W.'s regel 160 niet doorgaat en voor gesyncopeerde vormen als *vadren*, *edlen* etc. niet toereikend is, p. 101;

20. dat het ww. *hechten* in plaats *hijgen* niet, zooals Prof. de Vries vermoedt, alleen in het rijk der ver-beelding, maar ook in het rijk der werkelijkheid d. i. in de stad Kampen bestaat — *viget valetque vox et viva volat per ora virum* — zoodat het niet noodig is met onzen hooggeachten Leidschen hoogleeraar *amechtig* in den zin van *aam-hechtig*, d. i. *naar den adem* (Gron. *aom*) *hijgend* van *amacht* afte-leiden, p. 119.

Voorts kan ik niet nalaten hier bij te voegen, dat mijne verklaring van *flemen* en *fleem-* of *fliemstriken* door *strijken met een vlemme* of *halm* ten zeerste bevestigd wordt door een uitdrukking voorkomende in Heinrich

von Friberg's vervolg op den Tristan, alwaar wij, regel 6644, lezen:

Daz (het arglistig vleijen der wereld) wol an Riwaline
 wart ouch schin, den du betrüge
 und *im daz helmel für züge,*
 unz daz er leit des todes not.

Nu is *einem das helmel für ziehen* volgens von der Hagen: *einem den glatten Halm durch den Mund ziehen* d. i. *streelen, paaijen, flemen, misleiden*. Gelijk hier het bedriegelijk vleijen der wereld *fleemstrijken* wordt genoemd, zoo heet het eenige regels vroeger *zeemstrijken*:

Du (diu werlt) *strichest in honig in den munt,*
 den alten und den jungen:
 wan sie dan mit den zungen
 danach grifende sin,
 so tröufestu in galle dar in.

Verder dient ter waardeering van Grimm's oordeel over den aard van de *i* in 't Ofri. *sili*, ons *zyl*, (Gron. *zile*), dat de lange *i* hier niet alleen door de beschaafde en gewestelijke uitspraak wordt gewaarborgd, maar ook door de afleiding; daar *zyl* of *zile* is verkort uit *zijgel* of *zihele* van *zijgen*, *zeeg*, zoodat het eigenlijk hetzelfde beteekent, als het Deutsche *Seihe*, *Seiher* d. i. *doorzigt*, *filter*, *teems*, welke laatste beteekenis het Zweedsch uitsluitend heeft bewaard, want *sil* is in deze taal alleen *teems*, *zeef* en 't ww. *silā* (d. i. *sigela*) steeds = *filtreeren*. Het Engelsch heeft daarentegen hetzelfde woord (maar als het Deutsche *Seiher* met den uitgang-*er*) alleen met de beteekenis van *sluis*, *waterloop* behouden. Immers heeft in *sewer* (spreek uit *sjoor*) de *w* (zoo als tallooze keren in deze taal, b. v. bij Chaucer *herberwe* voor *herberge*) de *g* vervangen, zoodat *sewer* oorspronkelijk *seger* d. i. *Seiher* is geweest. Merkwaardig mag het heeten, dat het Fransche *sas* beide beteekenissen, die

van ons *zijl* en 't Zw. *sil* vereenigt, daar het niet alleen *doorslag*, *vergiettest*, *teems*, maar ook *spui*, *uitwatering*, *sluis* beduidt, van waar in Zuid-Nederland een *sluis* nog een *Sas* (b. v. Sas van Gent) en een *sluiswachter* een *sasser* heet. Is Diez's afleiding juist, dan is men bij *sas* van *zeef*, *haarzeef*, en 't Middeleeuwsch Latijn *setacium* (van *seta*-haar), uitgegaan.

Het Gron. *verlaat* voor *zijl* komt dus met dit laatste woord in beteekenis overeen, aangezien *verlaten* volgens Kiliaan *afgieten*, *overgieten* (b. v. wijn, olie *verlaten*) is. De schrijfwijze *val-laot* is dus geheel verkeerd en berust op een valsche afleiding, zeker veroorzaakt doordien men soms *ve'laot* (de *e* als in *de*) hoort uitspreken, dat eigenlijk *vellaot* (met *doffe e*) is, daar de *r* van *verlaat* evenzoo door den invloed der volgende *l* in *l* overgaat, als de *n* van *banling* in *balling*.

Omtrent de, pag. 23 aangekondigde, breedere behandeling van den klinker der praeteritale reduplicatie moet ik berigten, dat ik die, als te omslagtig, hier achterwege laat.

Ten slotte merk ik op, dat ik mij in 't gebruiken der buigingsuitgangen, b. v. der vrouwelijke *e*, aan geen doorgaanden regel houd, maar, dat ik ze aanwend of niet, al naar dat duidelijkheid, afwisseling of nadruk een van beide raadzaam maakt. Mijn leuze in dezen is vervat in den titel van den welbekenden roman: *Ni jamais ni toujours!*

